

„A HAZÁÉRT!”

**A NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
HADTUDOMÁNYI ÉS HONVÉDTISZTKÉPZŐ
KARA, VALAMINT A ZÜRICH MAGYAR
TÖRTÉNELMI EGYESÜLET MÁSODIK EM-
LÉKKONFERENCIÁJA**

Budapest, 2015. ÁPRILIS 24.

Ludovica tér 2. NKE Kápolna

Szerkesztette: Darai Lajos

**ACTA HISTORICA HUNGARICA TURICIENSIA
XXX. évfolyam 3. szám**

A ZÜRICH MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET 72. SZ. KIADVÁNYA

Sorozatszerkesztő: Csihák György

ISSN 2297-7538

Tartalom

BEVEZETŐ	3
Csihák György: Megnyitó gondolatok	3
Harai Dénes: Megemlékezés prof. emeritus Dr. Szabó A. Ferencről ...	4
ELŐADÁSOK	5
Csihák György: Trianonról – tárgyilagosan. Adatok és gondolatok a trianoni békeszerződésünkkel kapcsolatban	5
Németh Szilvia: A pozsonyi Szent András temető	21
Gróf Lajos: Az I. világháború történetének felvidéki vonzatai	26
Pandula Attila: A Nagy Katonai Érdemérem története (1916–1918)	63
Harai Dénes: A Trianon-trauma katonai reflexiója (A veszteség természetéről)	74
Asqui Jorge Kristóf: Kövessházi Kövess Hermann működése a keleti fronton (1914–15)	81
Darai Lajos: Az első világháború és magyar veszteségeinek legmélyebb gyökerei	91
HOZZÁSZÓLÁSOK	117
Sándor Istvánné Kern Mária: Nagyapám első világháborús fényképei. Bemutató Dr. Modrai Kovách Antal főhadnagy fényképészeti hagyatékából	117
Miklauzič István: „Istennel a császárért és a hazáért!” Lovag Arlow Viktor ezredes harcban és fogságban; Przemyśl – Vlagyivosztok – Győr, 1914–1920.	119
Róbert Péter: Egyenlő jog a hősi halálra. Magyar zsidók az első világháborúban	122
ÖSSZEFOGLALÓ	126
J. Újváry Zsuzsanna: Összegző gondolatok a „Hazáért” című, az első világháborúra emlékező nemzetközi konferenciáról	126
FÜGGELÉK	130
Az emlékkonferencia felhívása	130
Képek: előadók és résztvevők	133
„A Hazáért!” - a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület közleménye	156
Hírek a konferenciáról	157
Zakar András: A magyar honvédség kifosztása Ausztriában az első nagy háború után	158

BEVEZETŐ

Csihák György¹ (Zürich):

Megnyitó gondolatok

A rendezők nevében tisztelettel üdvözlöm mindazokat, akik ma itt jelenlévükkel megtisztelnak bennünket. Egész nap elnököl dr. J. Újváry Zsuzsanna történész kandidátus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem docense. Kérem, kövessék utasításait.

Az előadóktól azt kérem, hogy beszéljenek szép magyar nyelven. Amikor nemrégiben megnyitottam egy hasonló rendezvényt – ja, bocsánat, egy szekció programját, miután regisztráltunk és leadtuk a szinopszist – felkértem az előadókat szintén arra, hogy igyekezzenek szép magyar nyelven beszélni. Elvégre az ilyen helyen magyar ember nevelése történik. Ezt követően felállt egy egyetemi tanár és elmondta, hogy ő mit kutat – talán? – Vas-, Zala- és Veszprém megyékben. Összenéztünk az elnökkel: tehát három megyékben. Ez lehet az a bizonyos funkcionális analfabéta, amiről a Magyar Tudományos Akadémia előző elnöke beszélt, röviddel lemondása előtt. Felmérésük szerint a végzős egyetemi diákok egyharmada funkcionális analfabéta. Ami azt jelenti, hogy el tudja olvasni, le tudja írni – de nem érti. Nemrégiben egy egyetemi történelemtanár mondta, mennyire csodálja, hogy vannak egyetemisták, akik nem tudják, kik azok a székelyek?

Minden esetre, ma itt tisztelettel kérem: igyekezzenek szép magyar nyelven beszélni. Elvégre az emberiség egyik legrégibb, egyik legfejlettebb – és nekünk legszebb nyelvét beszéljük.

¹ Dr. Csihák György közgazdász, történész, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) elnöke.

Harai Dénes² (Budapest):

Megemlékezés

Prof. emeritus Dr. Szabó A. Ferencről

Tisztelt Konferencia!

2015. március 18-án vettünk végső búcsút Dr. Szabó Alajos Ferenc (1943-2015) professor emeritustól, a „Nemzeti Közszerológiai Egyetem, valamint a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar halottjától”, volt tanárkollégánktól, a Társadalom és Honvédelem c. folyóiratunk felelős szerkesztőjétől valamint a ZMTE Tudományos Tanács tagjától. Az Egyesület szervezésében előadásokat tartott, egy alkalommal Szentendrén, sikeres nyári egyetemet is szerveztünk.³

Tanári munkájában következetesen képviselte, és érvényesítette *a magyar tradíciókat, nemzeti értékeket*. Nagy óraszámokban oktatott, – ami 300 órát is jelentett évente, – ennek ellenére, *egész tanári pályafutása alatt rendszeresen publikált, megjelent 12 kötete és közel 300 tanulmánya, amelyekre a hivatkozások száma is elérte a 300-at*. Mindemellett egyetemi testületekben, újságok szerkesztőbizottságaiban, így a Bécsi Naplónál is eredményesen dolgozott.

Szabó A. Ferenc 2013. október 19-én töltötte be 70. életévét, és került nyugalomágyba, az egyetemi oktatásban eltöltött 42 évi *eredményes munka után, megkapta a Professzor Emeritus címet*. Régi barátai, tanárkollégái, és volt doktori hallgatói – mintegy 20 szerző – **70.** születésnapján *tiszteletkönyvvel* köszöntöttük, *melynek nagyon örült*. Munkásságát a honvédelmi miniszter, már korábban – kitüntetéssel ismerte el. Tagja volt az MTA Köztudományi, a Magyar Politikatudományi; a Magyar Hadtudományi Társaságnak; az MTA Politikatudományi Intézet Migrációs Kutatócsoportjának; és nem utolsósorban, a Kovács Imre Társaságnak. E konferenciát vele együtt készítettük elő.

Emlékét megőrizzük!

² Dr. Harai Dénes CSC. katona-pedagógus, ny. ezredes, egyetemi tanár Nemzeti Közszerológiai Egyetem Honvédelmi és Honvédtisztképző Kar. A ZMTE Tudományos Tanácsának tagja.

³ Lásd: *Magyar haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban. A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából (1939-1949)*. (A Tizenhatodik Magyar Őstörténelmi Találkozó és Tizedik Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai, Szentendre 2001) Budapest-Zürich, 2002. ISBN 963 86100 6 9 és *Acta Historica Hungarica Turiciensia* XVI. évfolyam 1. szám, <http://mek.oszk.hu/06700/06790/06790.pdf>, ISSN 2297-7538.

ELŐADÁSOK

Csihák György⁴ (Zürich):

Trianonról – tárgyilagosan. **Adatok és gondolatok a trianoni béke-** **szerződésünkkel kapcsolatban**

Trianon két francia királyi palota, a versailles-i parkban, Párizstól 15 kilométerre. Épült 1678-1688-ban. Falai közt, ágyain háborúk, államok, népek történetét alakították. A mienket is.

Az első nagy háború után itt írták alá a „Trianoni Békeszerződés”-t. A mienkét is.

Vannak történelemkönyvek, amelyek az emberiség történetét úgy írják le, mint háborúk és békekötések sorát. A háborúk mind borzalmasak, a békekötések - majdnem mind egyformák. Az emberiség írásos emlékezetében, az asszírokkal jelent meg mint új dolog, a legyőzöttek tömeges legyilkolása, lakhelyükről való tömeges elhurcolása, a koncentrációs tábor, a hadifoglyok eleven megnyúzása. Azóta ez a történelemben gyakorta megismékszik és jellemmez számos 'békekötést'. A mienkét is.

Ormos Mária történész szerint – aki a magyar bolsevista párt legutolsó politikai bizottságának tagja volt – Trianont az 1919-es magyar 'Tanácsköztársaság' miatt kaptuk (Pádovától Trianonig. Budapest, 1983. 204 és 210. oldal).

Az első világháborút lezáró „Trianoni Békeszerződés”-t a magyar küldöttek 1920. június 4-én írták alá a trianoni kis palotában. Mint törvényt, az 1920. évi XXXIII. tc.-t a Magyar Királyságban 1920. november 13-án a Magyar Nemzetgyűlés becikkelyezte és 1921. július 26-án életbelépett. Ennek értelmében 232'448 km² területet és vele 13'271'370 magyar lakost, megkérdezésük nélkül, a szomszédságunkban, többségében akkor alakított államokhoz csatolták. Az egyes országok részesedése a hadizsákmányból a következő:

⁴ Dr. Csihák György közgazdász, történész, a ZMTE elnöke.

Magyar Királyság		Terület (km²) 1914	Lakos (fő) 1910
		325'411	20'886'487
	tőle elcsatolva	232'448	13'271'370
	az összes szá- zalékában	71,4%	63,5%
	ebből kapott:		
	<i>Ausztria</i>	4'020	292'031
	<i>Cseh- Szlovákország</i>	61'633	3'515'351
		ebből a <i>Szovjetunió</i> kapott a II. nagy háború után	
		12'656	604'593
	<i>Lengyelország</i>	589	24'880
	<i>Olaszország</i>	21	49'806
	<i>Románia</i>	103'093	5'256'451
	<i>Szerbia</i>	20'551	1'510'897
	<i>Horvátország</i>	25'879	1'670'018
	<i>Szlovénország</i>	16'662	951'936
Maradt Magyar Királyság 1920-ban		92'963	7'615'117

Az elcsatolt területeken, a mintegy 13 millió lakosból legalább 4 millió magyar nemzetiségű volt, de senkit nem kérdeztek, hogy hová kíván tartozni. Egyedül Sopron térségében engedélyezték a nép megkérdezését, ahol a főleg német ajkú lakosság többsége Magyarország mellett szavazott. Áltörténészek itt is, ott is hazudják, hogy *a szavazásnál csalás történt. Teszik ezt annak ellenére, hogy a népszavazás nemzetközi ellenőrzés mellett történt és eredményét akkor valamennyi érdekelt fél elismerte.* Hovatartozásáról szavazhatott a későbbiekben még ebben a térségben néhány, főleg horvátok által lakott falú - mind a maradás mellett döntött.

A két békeparancs (1920 és 1947) végrehajtása után, a “kedvezményezett” étvágya tovább nőtt: elüldöztek, kitelepítettek, legyilkoltak több mint kétmillió, általuk magyarnak meghatározott embert. Ebben a bűntényben osztozik mindegyik „békecsináló” és mindegyik megszálló – ha nem is egyenlő arányban.

A tettesek bűntényüket megismételték a második nagy háború után. Tetézték továbbá azzal, hogy „Pozsony természetes növekedéséhez” a Dunán innen elvettek tőlünk újabb 62 km² területet.

Így büntettek tehát minket, akiknek a két világháború kirobbantásához semmi közünk. Az első esetben – az 1849-től 1867-ig tartó idegen diktatúra után – a külügyek és a hadügyek vonatkozásában nemzeti önrendelkezésünk továbbra is erősen korlátozott volt. A második esetben pedig, egy minden tekintetben megnyomorított, számottevő katonai erő nélküli ország volt a miénk. Tegyük hozzá, hogy mi a kényszerhelyzetben se a megszállóink ellen, hanem a bolsevizmus ellen léptünk harcba. Akik viszont bennünket ismét térdre kényszerítettek, megaláztak, kifosztottak, azok (Ausztria kivételével) a második világháború győztes hatalmai, a bolsevisták szövetségesei. A Canterbury érsek megáldotta azt a kardot, amit az angol királynő Sztálin marsallnak ajándékozott.

Egész biztosan nincs olyan józanul gondolkodó és érző magyar ember, aki-nek mindez ne fájna. Nem önmagában az elcsatolás. Volt már ilyen, lesz még ilyen, és ezen tényleg lehet változtatni. Hanem mindaz, ami ekörül és ezután történt és történik, kivétel nélkül, valamennyi érintett területen. Az ma már hiteles történelem, hogy ezekkel a bennünket megrabló népekkel a magyarság, a biztosan jóval több, mint ezeregyszáz éves kárpát-medencei történelmében mindig lovagiasan viselkedett, ezek a népek, amióta tehetik úgy bánnak velünk, ahogyan biztosan nem érdemeljük. Befogadtuk őket, Megszentelt Koronánk (koronánk neve nem 'sancta', hanem 'sacra') népei lettek. Hazát adtunk nekik Európa legrégebbi jogállamában. Védjük őket nemcsak ellenségeink, de saját vérengző uraik ellen is, akik elől hozzánk menekültek. Amit ellenünk fölhoznak, az mindehhez képest semmiség. Mi nem telepítettünk ki százezreket, szalagfűrészszel nem fűrészeltünk ketté senkit, nem kergettünk minden jogtól és vagyontól megfosztva embereket a világba. Nem. Amit felhánytorgatnak nekünk, attól jószerevel mi is szenvedtünk, biztosan többet is, mint ők, azoktól, akik akkor bennünket is, őket is gyötörtek. Egyszer felelni fognak ezért, akár hiszik, hogy van Isten, akár nem. Itt jegyzem meg, hogy mindezek után, a magyarság körében, ezekkel a népekkel szembeni gyűlöletet sehol soha nem tapasztaltam.

Ám idézzünk fel kárpát-medencei közös történelmünkből néhány idevágó példát és tegyük fel a kérdést: akik ma bennünket ma oly fennhéjázón leckéztetnek, ugyan miben mutatnak ma nekünk példát?

Nálunk jog szerint a magyar nemzet minden része Megszentelt Koronánk egyenjogú tagja. A mi jogrendszerünk kisebbséget soha nem ismert, csak a magyar nemzet egyes részeit, ezek a nemzetiségek. Így van magyar, cigány, oláh, szász, szerb, tót, zsidó, stb. tagja a Megszentelt Koronának, és ez így együtt a magyar nemzet. Például az oláhok felett első fokon saját boérjaik ítélkeztek. A magyar király önmagát nevezte meg a zsidók legfőbb bírójául. Ilyen jogokat hiába keresnénk Európa újkori történelmében. Vagy gondoljunk Mikszáth Kálmán

híres regényére „A fekete város”-ra. Lőcse városának német polgárai, akik Magyarországon a magukkal hozott jogrendjük szerint élhettek, lefejeztették - hangsúlyozzuk: minden következmény nélkül! - 1699-ben az alispánt, azt a magyar főnemest, aki a vármegyében a magyar királyt képviselte. Megtehetette a város, mert a Magyar Királyság a betelepülő idegeneknek ilyen jogokat adott és biztosított.

Azt máig senki nem számolta össze, hogy Habsburg királyaink Ferenc Józsefíg mennyi magyart gyilkoltattak le az idegenből idehozott katonáikkal? Példaként említsük meg, hogy Habsburg Mária Terézia, magyar királynő, 1764. január 7-én ágyúval, fegyverekkel lemészároltatott mintegy 400, az alkotmányos jogairól tárgyaló fegyvertelen székeltyt Madéfalván. Ki tudna arra példát, hogy mi, valami ilyent tettünk volna saját nemzetiségeinkkel?

Nem foglalkozom a trianoni bűntény részleteivel – ennek bő irodalma van. Az mindenesetre megállapítható, hogy az újkori Európa írásos emlékezetében nem található még egy, akárcsak hasonlítható eset. Ezért nem csodálkozunk azon, hogy a bűnösök tettükről hallgatnak, vagy hazudoznak, az áldozat pedig azóta is siránkozik. Sőt, azóta már „hivatásos siránkozóink” is vannak.

Egyik előadásom alkalmával valaki elmondta, hogy nemrégiben egy előadáson azt hallotta, hogy „eljött az ideje Trianon revíziójának” és kérdezi erről az én véleményem. Egy másik előadásomon valaki megkérdezte ezzel összefüggésben, hogy van-e innen kiút? Van – válaszoltam – akár hiszik, hogy van Isten, akár nem.

Mivel engem közgazdászként is és történészként is csak az ellenőrzött valóságos adat érdekel – hinni csak a templomba járok – ezért elhatároztam, a vonatkozó tények összegyűjtését.

Történelem

Jelenünk a múltunk következménye, jövőnk pedig nagyban függ attól, hogy múltunk ismeretében mennyire tudjuk a jelen folyamatait megérteni és a múlt tapasztalatai alapján úgy befolyásolni, hogy abból a kívánatos jövő alakuljon. Így függ össze a két tudomány: a közgazdaságtudomány és a történelemtudomány. Trianon jobb megértéséhez induljunk ki a történelemből: elsősorban saját történelmünkéből, másodsorban a mai szomszéd államok történelméből. Nézzük csak azt röviden, ami a folyamat végén álló eredményhez vezet.

Határ

Ma a határ nekünk sorompót jelent és egy csomó goromba embert, akik önfeledten turkálnak testünkben, iratainkban, magánéletünkben és csomagjainkban. Budapest és Kispest határán van a Határ út. Gyermekkoromban ott még állt a vámhivatal épülete. A villamosra felszálltak a vámosok és átvizsgálták a Budapest belterületére igyekvő kofák csomagjait. A nyilas hatalomátvétel után

egyenruhás 'testvérek' is fölszálltak és izgatottan keresgéltek. Nem volt ez mindég így.

Amit ma határként tisztelünk, Mária Terézia korában jött komolyabban 'divatba'. Nem volt szöges drót meg aknazár, de a sok békekötés alkalmával vonalakat húztak Európában és azt határnak nevezték. A vonal két oldalán más és más hatalmi világ volt, de ritkán vitték túlzásba. Az útvonalon rendszeresen közlekedő postakocsi például megállt a határnál. A dolognak leginkább az őseredeti jellege erősödött: ki hová fizet adót és ki kinek kell a katonája legyen. Például az angol király a továbbiakban *fizetett némely uralkodónak* azért, hogy embert kapott a területéről, akiket a tengerpartra szállított. Ott angol hajóra tették, valamely angol gyarmaton kiengedték és angol katonai ruhába öltöztették. Szegény ember nem tehetett mást, mint harcolt az angol érdekekért – máskülömben megölték, esetleg meg is ették a helybeliek.

Miként az emberi műveltség legtöbb ésszerű szervezeti megjelenési formája, így a határ is a lovasműveltségű népek találománya. Nem ezek a népek tehetnek találománjuk eldurvulásáról. Nagyállat tartók voltak, a nagy állat könnyedén és hamar bejár nagy területet. Ha elkalandoz, könnyen kárt okoz, esetleg a szomszédban, ami a szomszédok között hamar halálos gyűlölködést eredményezhet. Ezért kitalálták a *gyepűt*. A gyepű két birtok közötti senkiföldje, amit műveletlenül hagynak. Ahol van elég föld, ott a gyepű, ebben a szerepében igen jól bevált.

Amikor Árpád lovasműveltségű honvisszafoglalói, Európa földjén, azok között, amelyek most is állnak, legrégebbi egységes majd keresztény államunkat létrehozták, országunkat széles gyepűvel vették körül. A 'határ' soha nem húzódott, mondjuk a Kárpátok gerincén. Az ő gondolatmenetük szerint az értelmetlen lett volna, hatalmi helyzetükben meg sem engedték, hogy valaki odáig merészkedjen.

Magyar gyepű

A gyepű tehát a szomszédok közötti lehetséges ellenségeskedés megelőzésére szolgáló terület. Nagyobb birodalmak esetén ez a terület nem lakatlan. Ilyen helyzetben a gyepű azt a célt is szolgálja, hogy lelassítsa, megnehezítse ellenséges hadak mozgását. Az ilyen gyepű mélységben tagolt, jól kiépített védelmi rendszer is. Területére a lovasnépek történelmi szokásainak megfelelően – csatlakozott népeket telepítettek. Ezek egy része szolgaként, megélhetőségük biztosítása mellett, víztárolókat, gátakat, erősségeket stb. építettek. Gondoskodtak ezen műtárgyak működőképességéről, ellátásáról. Ellenség közeledtével működésbe hozták: például elárasztottak területeket vízzel. Az odatelepített segédnép másik része kiváló harcos segédnép volt. Ezek figyelték, majd követték és nyugtalanították a betörő ellenséget.

Így jöttek létre a néhol máig fennálló –őr, –lövő stb. nevű települések meszsze, a Kárpát-medencén kívül is. Vizsgáljuk ezt a magyar gyepűt egyenként, a

területén később kialakult államok rendjében, elsősorban a korabeli, néhol egymásnak is ellentmondó *írott források* alapján.

Kárpát-medence

Az európai népek és műveltség egyik bölcsője. A legrégebb európai gén (EU19) ma itt található a legnagyobb arányban: 60 %. A Homo Sapiens Sapiens első betelepülői hozták dél-kelet irányból, úgy 40-35 ezer éve. Főleg angol és részben francia szakemberek szerint, innen indult az európai földművelés és ipar. Ebben fő szerepe lehet legnagyobb folyójának, a Dunának. A szárazföldek belsejében az első, fontos útvonal mindenütt a folyó volt. Európában a Volga, a Don, a Duna, a Po, a Loire, a Rajna és a többi és a többi.

A Dunát a folyamköziek Isternek, a görögök Istrosnak nevezték. A fáraók sírjaiban erdélyi aranyat is találnak. A Kárpát-medence Európa legrégebb obszi- dián- és só-lelőhelye. Az új világ fölfedezéséig innen származott Európa aranyának és ezüstjének 80-90 %-a, a legutóbbi időig szinte minden igazán jó mezőgazdasági termék: állat, gabona, gyümölcs stb.

Ausztria

Gyepűterület a Bizánci és a Német-Római Birodalom között. Írott forrásban először Kr. után 1100 körül szerepel egy birtokadományozási iraton, valami bizonytalan területen: 'osterichi' (österreich = keleti terület). Része a szkíta-hun birodalomnak, majd avar birtok, északon legalább az Enns folyóig. Területén számos hun, avar és székely település máig fennmaradt Passauig és Triesztig. A 907-es pozsonyi hadi diadalunk után Árpád lovasai Ennsburgig üzték a birodalmi hadakat – valahol ott lehetett akkor a magyar gyepű nyugati szélé.

Melk (Béctől 60 km-re, nyugatra) egyik terén áll egy kőtábla, rajta a város főbb történelmi adataival, közte: 975 Grenzburg der Ungarn (magyar határvár). Az 1385-ös térképen, mint Habsburg birtok szerepel, nagyjából a mai Alsóausztria, Stájerország, Karintia, valamint Tirol nagy része – a mai Ausztria mintegy fele.

Mariazell katedrálisát a mi I. (nagy) Lajos királyunk (1342-1382) építtette, egy török feletti győzelme emlékére. Mindszenty, a bujdosó magyar bíboros azért temette ide magát, mert magyar földben akart megpihenni – amíg Magyarország fel nem szabadul.

Noha könyvtárnyi irodalma van, tisztességesen megindokolni még senki nem tudta: miért kapott Ausztria is belőlünk egy darabot? Ezúttal nem kívánok a dologban állást foglalni, de vannak történészek, akik Ausztriát, megint mások a Habsburgokat okolják az első nagy háború kirobbantásáért. Minden esetre tény, hogy mindkét háborúban azonos oldalon harcoltunk, mindketten együtt vesztettünk, minket soha nem látott módon, Európa történelmében egyedülálló módon tönkretettek – Ausztria mindmáig gyarapodik, sőt: főleg Közép-Európa, első helyen Magyarország terhére. Az is tény, hogy a második világháborúban, min-

ket a németek nyomorgattak, kényszerítettek – Ausztria emelt karral ünnepelte nagy szülőtte bevonulását és az egyesülést.

Cseh-Szlovákország

Alakult egy-egy darabka Csehországból, Lengyelországból és Bajorországból, valamint az egész Morvaországból. Trianonban megkapta a mai Szlovákiát és a mai Kárpát-Ukrajnát. Ez utóbbit elvették 'tőlük' a szovjetek a második világháború után.

Árpád apánk tyumenjei elfoglalták egész Moráviát és a gyepűt kiterjesztették a Prágai medencéig, ahol ma Tábor városa áll.

Prága a Habsburgok kedvelt városa volt. „Hű cseheink” szépen gyarapodtak. Mária Terézia idejére déli határunk a Kárpátok gerincén véglegesült. Az 1867-ben alakult „Osztrák-Magyar Monarchia” ipara 60 %-ban cseh területen volt.

A második nagy háború alatt hivatalos cseh delegáció kérte Hitlertől, hogy lehessenek német protektorátus – lettek is. Szlovákiában, ami 1938-tól autonóm államként működött, az államfő, Jozef Tiso, gárdistáival nyíltan nemzeti szocialista államot hozott létre és a zsidókat likvidálta. A magyar belügyminisztérium adatai szerint, akkor több mint negyvenezer szlovákiai zsidó ember menekült hozzánk.

A 'fordulat' után, az akkori csehszlovák államfő Václav Havel figyelmeztette a tótokat, hogy a trianoni szerződést a magyarok Csehszlovákiával kötötték – nem velük!

A 'tót' népnévnek a magyarok körében lekicsinylő jelentése soha nem volt (például Mikszáth Kálmán: „A tót atyafiak.” Az atyafi testvért jelent. Mikor nevezték a tótok mostanában a magyarokat testvérüknek?)

Jegyezzük meg, hogy a Kárpát-medencében Árpád honvisszafoglalása idején nagyobb szláv népesség, pláne államféleség biztosan nem volt. Legfeljebb az avar gyepűn lehettek.

Lengyelország

Krakkó körül alakult szarmata–kun–avar népességű királyság, nagyjából a Kr. utáni ezer táján, majd elszlávosodott. Legszebb éveit Báthory István erdélyi fejedelem lengyelhoni királysága idején élte (1575-1586). Bizonyítéka mindmáig a krakkói királyi vár, a Wawel minden szobája. Sokat harcolt minden irányban és szépen gyarapodott is – minden irányban. Mára igazi közép-európai nagyhatalom. Az 1945 augusztusában kötött egyezmény értelmében 179'740 km² területet átadott a Szovjetuniónak. Viszont megkapta a korábbi Danzig Szabad Államot (1893 km²), valamint 100'943 km² korábbi német területet.

Az ukránokat-oroszokat, mint jó szomszédot – gyűlölik. A németekkel kutya-macska barátságban élnek. A második nagy háborúban tisztán lengyel Waffen SS alakulatok is harcoltak. Amikor a két szomszéd megfojtotta őket (1939), akkor hazánk – a mindkét irányból ránk nehezedő nagy nyomás ellené-

re! – befogadott mintegy 120-130 ezer lengyel menekültet, elsősorban katonát. Ezzel lehetővé tettük, hogy komolynak számító lengyel katonai erő kerüljön a szövetségesek oldalára. Miután ezen személyek többsége nyugatra való vonulását nemcsak megengedtük, de segítettük is, a Londonban székelő lengyel emigráns kormány nagy segítséget kapott, s így Lengyelország a második világháborút is mint győztes hatalom fejezhette be. Természetesen megtarthatta a tőlünk rabolt területet.

Főleg a lengyel, de a magyar oldalon is sokan emlékeznek valami lengyel-magyar fegyverbarátságra – ami szép dolog. Mi magyarok, tényleg sokat segítünk lengyel testvéreinknek, népanyagunkban is sok a közös. Arról viszont senki sem tud semmit, hogy a lengyel, mint nagy nép, történelme során minket bárhogyan segített volna.

Ukrajna

A Kr. utáni 9. században, a vikingek által szervezett kijevi fejedelemség elszlávosodott állama. A Magyar Királysággal évszázadokon át baráti kapcsolatokat ápolt. Szerepe lehetett ennek abban, hogy midőn Árpád hada a Kárpát-medence felé vonult, a vezér éppen özvegy volt. Feleségül vett egy kijevi hercegnőt, ebből a házasságból származott Zolta, kinek ágán virágoztak tovább a család sarjai.

Ukrajna soha sem volt közvetlenül határos a Magyar Királysággal. Közöttünk volt Lodoméria és Halics – ez utóbbi később Gácsország néven, délebbre pedig Moldva – Kumánia illetve Tatárország részeként. Ezek a területek évszázadokig élvezték a Magyar Királyság védelmét, mint “igényterületek” és részei Magyarország Megszentelt Koronája területének (koronánk neve: Sacra Regni Hungarici Corona – tehát nem “rex” - azaz királyi, hanem “regnum” - ország koronája).

A mi Gácsországunkat Mária Terézia csatolta birtokaihoz, az “örökös tartományok”-hoz, Galicia néven 1772-ben.

Románia

Eredetileg Havas-alföld és Moldva – Cumania részeként. A magát “román”-nak nevező népesség az Adria vidékéről pásztorként vándorolt erre a területre, ahol keveredett bolgár és szláv, valamint régi és új bizánci származású, kevert etnikumú népességgel. A várnai csatáig (1444) szintén magyar igényterület, a magyar király által kinevezett vezetők alatt. A Fekete-tenger neve hosszú időn át Magyar-tenger volt, ahol az avarok idején is csak az ő engedélyükkel lehetett hajózni.

A Kárpátok övezte területre az oláhok, mint állataikat békésen terelő pásztorok kerültek a lakatlan hegyekre. Ennek első hiteles oklevéli említése 1202 és

1209 közötti időre tehető. A román állam egységes királysággá 1859-ben, majd 1861-ben alakult, közös kormánya 1862-ben lett.

A magyarban az oláh népnév pásztort jelent, biztosan nem valami leértékelő megnevezés, tehát ma is használható. Máig használatos családi név is. A legmagasabb magyar állami és egyházi hivatalok viselői, főrendi-házi tagok között is előfordul. Biztosan megváltoztatták volna, ha szégyelniük kellett volna.

A második világháború alatt az ország igazi uralkodója Antonescu és vasgárdája volt. Romániából gyakorlatilag teljesen eltűntették a zsidókat. Mindkét háború végére a győztesek oldalára kerültek.

Szerb-Horvát-Szlovén Állam (a Trianoni Szerződésben)

Az írott források tanúsága szerint, az illír-trák őslakos Adria-mente (Dalmácia) Árpád honfoglalása előtt már avar birtok volt. Kadocsa és Zoárd Árpádi parancsra bevonult oda és birtokba vette ezt a területet Durazzo (Durasul – Dures) és Philippopolis vonaláig. A többi balkáni terület eddig a vonalig, a Várnai csata idejéig, már a Levente-hadtest honfoglaló harca eredményeként a miénk volt és maradt is, amíg a török fokozatosan el nem vette.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság 1918-ban alakult, 1929-ben a hivatalos neve Jugoszlávia lett. Szintén a két világháború győztes hatalma – noha utóbb a kommunisták hatalma alá került, nem utolsósorban Nagy Péter orosz cár álma megvalósulásaként: az oroszok igyekeztek kijáratot találni a “meleg tengerek” felé.

Jegyezzük meg, hogy a szlovák nemzeti értelmiség magyar pénzen, magyar iskolákban nőtt fel. A román és a szerb nyelvű első irodalmi termékek, az első ortodox biblia magyar nyomdában, magyar pénzen készült.

Említésre méltó az is, hogy míg a két világháború között nálunk a nyilasok – amíg urai voltunk saját helyzetünknek – börtönben ültek. Ezzel szemben Szerbiában a csetnikek, Horvátországban az usztasák az államhatalmat gyakorolták.

Tárgyunk szempontjából a királyság három része külön érdemel nagyobb figyelmet.

A. Horvátország

A horvátok eleit Hérakliosz császár (575-641) telepítette ide az Észak-keleti Kárpátok előteréből (tehát nem a medencéből!), akik avar vezetőikkel érkeztek (hiszen avar területről jöttek). A tengermente (Dalmácia) a 7. században egyesült Horvátországgal Croatia néven. Kihalt a horvát uralkodó ház 1091-ben, s akkor a horvátok a mi Szent László királyunk védelmét kérték, majd 1102-ben a mi Kálmán királyunkat királyukká választották. Velence is lemondott “örökre” a partvidékről I. (nagy) Lajos királyunk (1358) idején. A magyar királyt a bán képviselte. Az ország népe a Magyar Királyságban különleges jogokkal és jussal élt.

Dalmáciát I. Ferenc a campoformiói békében (1797) a magyar király jogán kapta vissza, de magyar királyi esküjét megszegve, a területet családi birtokához, az „örökös tartományokhoz” csatolta. Az osztrák utazási irodák máig, mint „ősi osztrák tengerpartot” hirdetik. Mária Terézia csak Fiumét csatolta vissza hozzánk 1779-ben. Sorsuk Tito Jugoszláviájába vitte őket, ahonnan csak nemrég szabadultak.

Számomra meglepő tapasztalat volt, hogy a dalmátoknak van egy ősi mondájuk, ami szinte szó szerint egyezik a székelyek „Kőműves Kelemenné” c. balladájával. Az én Csihák családnevet is először dalmátként igazolták. Utóbb bizonyították, hogy cseh, majd román. Azonos nevű ősömnek adott székely nemességet Bethlen Gábor (Székely Oklevéltár). Bobula Ida és Cyrill Gad (Oxford University Press 1924) szerint szumir szó, és végül székely rokonaim szerint is, nevem jelentése: csalán. („Csihán királyfi”. Kriza János gyűjtése. Debrecen környékén: Csóhány, Csollán stb.) Igen ősi dolog lehet.

B. Szlovénia

Nagyjából a mai területén Alsó- és Felső-Sclavonia volt és a horvátországi bántól függött. Szintén a Megszentelt Korona területe 1083-tól. Lakói a tisztázatlan eredetű vendek is, akiknek mai nyelve biztosan szláv.

C. Szerbia

Valahol a Balkán közepén volt az ó-korban Rascia. Lakói a rácok a mi emlékezetünkben. A rómaiak telepítettek erre a vidékre népeket, akiket a maguk nyelvén szolgálknak, servus-oknak neveztek. A történelemben igen jó katonáknak bizonyultak. Az előre nyomuló törökök elől egyre északabbra szorultak. Így kerültek mai hazájukba és nyertek befogadást a Magyar Királyság területére. Ma is szép számmal élnek – miként a horvátok is – a mai magyar állam területén is.

Olaszország

A 19. század végén alakult egységes királysággá. Az egyesüléséhez vezető harcokban Garibaldi oldalán számos magyar katona, 1848-as magyar honvéd vitézkedett. Mivel ez a háború jórészt a Habsburgok ellen folyt, természetesen ellenük voltak az első nagy háborúban is. A másodikban már Ausztriával egy oldalon harcoltak – de azért a tőlünk rablott holmit mindkettő megtarthatta.

Körülmények

A gyepű után vizsgáljunk meg néhány *körülményt*, amelyek *Trianonhoz* vezettek, és *amik Trianonból következtek*. Nem mind, mert akkor le kellene írni

szinte az egész történelmünket. Csak kiemelek négy tényt, amit fontosnak tartok.

1. *Elveszítettünk egymásután két világháborút.* Következményeit tekintve, visszatekintve a mából, megállapíthatjuk, hogy *mindkettőt egyedül mi veszítettük el.* Az elsőt úgy, hogy befejezésekor honvédségünket senki nem győzte le, katonáink mind idegen területen álltak, országunk területén egyetlen idegen katona sem volt. A hazatérő katonáinkat leszerelték, mire az ellenség még a fővárosunkat is elfoglalta. Az ellenállást a Tanácsköztársaság bolsevista vezetői szervezték – nem csekély eredménnyel. Az idegen katonákat végül a nagyhatalmak kiharcolták, de vittek amit tudtak, végül megtarthatták hazánk kétharmadát. A románok nagyobb darabot szakítottak ki belőlünk, mint amennyi sajátjuk volt. Körülöttünk létrejött egy sor olyan ország, amely korábban sohasem létezett, ahol az “államalkotó nép” lett az ország legnagyobb kisebbsége. A háború győztes országai lettek, noha kitörésekor nem is léteztek.

2. *Királynélküli királyság lettünk.* Volt erre már példa, Európa legrégebbi írott alkotmánya, a miénk, erről is intézkedett: kormányzót választottunk.

Nemrégiben még a római pápa is kijelentette, hogy mi akadályoztuk az utolsó magyar király visszatértét, ami valótlanosság, mert azt legyőzőink tették.

Odaveszett így országunk kétharmadával a király is. De eltűnt és a ránk szabadított kommunizmussal (senki ne állítsa, hogy ezért is mi vagyunk a felelősök!) *kipusztult nemzeti vezető rétegünk.* Elenségeink nekünk két adagban a bolsevizmust juttatták, s elpusztították nemzeti alkotmányunkat, kiölik nemzettudatunkat és mára elvették tőlünk maradék vagyunkánkat, s mindezzel a *jövőnket* is. Ugyanezt tervezték Trianonban a törökök államával is, de ők fegyverrel megvédték a magukét és szétverve is, ma már ismét komoly tényezőt jelentenek Európában.

A két nagy háborúban ugyan elveszett egész hazánk, de az igazi veszteséget a bolsevista megszállónk hozta: elveszítettük sokezer éves élő kapcsolatunkat a világgal. Ezt a kapcsolatot nem biztosítják a fejformák, a haplotípus, a vércsoport. Ezt a kapcsolatot csak élő emberek tartják. Ezt a kapcsolatrendszert zúzta szét Kárpát-medencei történelmünk egyedülálló eseménye: az ország egész területe tartósan idegen megszállás alá került. Árpád népének honfoglalása után röviddel megkezdődött nemzeti vezető rétegünk kicserélése, kiirtása, ami a huszadik század végére befejeződött. Maradt a fejforma és a haplotípus. Ha van istenünk, ezekből még újjászülethetünk – újabb párezer év alatt.

3. *Az első nagy háború után, két nagy diktatórikus állam között, mindkettő nagy nyomása ellenére, semlegesek maradtunk 1941. június 28-ig.* Eddig az időpontig mintegy kétszázezer, elsősorban a szomszédos országokból származó, sokféle nemzetiségű embernek menedéket nyújtottunk. Vegyük hozzá, hogy közvetlenül a trianoni tragédia után – tehát alig 22 éve! – legkevesebb egymillió menekültet kellett a megnyomorított ország befogadjon. Közben – 1929 és 1933

között – megszenvedtük az addigi történelem, talán legsúlyosabb gazdasági válságát – ami után megszületett a Pengő, az akkori világ egyik legszilárdabb valutája.

4. *Nincs Európában még egy nép, amely annyi és oly szép forradalmat hajtott végre, mint a magyar.* Háborúban egyedül mi legyőztük a Szovjetunió Vörös Hadseregét 1956-ban, miáltal megindult a kommunizmus összeomlása egész Európában. Az úgynevezett “szocialista tábor-“ban egyedül mi végrehajtottunk egy sikeres gazdasági reformot 1968 január 1-én. Végül forradalmunk társadalmi, befejező része után – jelképesen mondva – mi vittük a kulcsot Berlinbe a Brandenburgi kapuhoz. Kivívtuk az egész világ csodálatát – és mára itt állunk nyomorultul, mindenünkből kifosztva.

A Trianoni Békeszerződésről

Amely országnak van írott alkotmánya és abban az országban működnek a demokratikusnak elismert intézmény-rendszerek, abban az országban csak az a törvény, arra az országra csak az kötelező, amit az adott, saját rendszerében elismer. Esetünkben ez mind megtörtént és abban a rendszerben a szerződést alkotmányosan becikkelyeztük, tehát – emiatt! - érvényes.

A nemzetközi jog, ugyanezen észjárása szerint, egy éppilyen alkotmányos országgyűlés kizárólagos joga, az általa becikkelyezett jogszabályt *érvényteleníteni*. Ezzel választ adtunk mindazoknak, akik azon tűnődnek, hogy miként kellene csinálni? A válasz egyszerű: amilyen alkotmányos keretek között becikkelyeztük, éppolyan alkotmányos keretek között érvényteleníthetjük – *jogilag!* Ilymódon a *tényeket* megváltoztatni nincs erőnk, de a *jogi helyzetet* megváltoztathatjuk. Meg kell jegyezni, hogy ebbe az irányba – esetünkben - kizárólag egy helyes út vezet: helyre kell állítani Magyarországon *a történelmi jogfolytonosságot*. Ennek is csak egy helyes útja van: *ismét a történelmi alkotmányunk kell érvényesülni*. Óvni kell mindenkit minden más megoldástól – már ebből a szempontból is! Ha valaki új alkotmányt akar nekünk írni, vegye észbe: föltöbb kétséges, hogy a nemzetek közössége elismeri-e egy új alkotmány visszamenőleges hatályát? *Tehát egy új alkotmány segítségével nem biztos, hogy érvényteleníthetjük saját korábbi alkotmányos döntésünket.* Ezzel nagyon kell vigyázzon mindenki, aki szívesen írna nekünk megint valami alkotmányfélét. *Még a jogunkat is elveszíthetjük arra, ami történelmileg a miénk.* A mostani magyar országgyűlések is alkotmány-ellenesen működnek, hiszen tevékenységük nem a *magyar történelmi jogfolytonosságon*, hanem a bolsevisták új alkotmányán alapul (1946. évi első törvény), amit magyar soha el nem fogadott, következésképpen *nincs se alkotmányteremtő, se alkotmánymódosító erejük.*

A tényhelyzet megváltoztatásához szükséges erőnk csak akkor lenne, ha lennének hozzá szövetségeseink, akik érdeke azonos a mienkével. Akik ebből a

szempontból számításba jöhetnének, azok mind a rablókat segítették, tehát rájuk számítani kétséges vállalkozás lenne. Azt hazudták nekünk, hogy majd megoldja ezt a bajunkat az európai egység előrehaladása – a mai embereknek a valóságot leírni felesleges. Más kérdés, tehát, a *jog*. Jelenleg nincs módunk az alkotmányjogi rendezésre, *mert államunk ma alkotmányjogi hiátusban él*. Nincs közjogilag érvényes alkotmányunk, tehát egy valamilyen érvénytelenítő határozatnak nem lenne még saját, belső alkotmányos ereje se.

A több mint ezer éves történelmi alkotmányunkat, külső katonai erőre támaszkodva érvénytelennek nyilvánították, s helyette a bolsevisták új alkotmányt írtak, s ez van máig ránk kényszerítve (a Magyar Köztársaság Alkotmánya, 1946). Mivel a magyart soha senki nem kérdezte, hogy akarja-e a régi alkotmány kiiktatását és az új alkotmányt? – *ezért közjogilag mindkét lépés érvénytelen. Államunkat egy jogilag érvénytelen „alkotmány” szerint vezetik*, következésképpen a trianoni szerződés alkotmányos megszüntetéséhez – egyenlőre – *nincs mód*. Ellenségeink tehát ügyesek. De nem eléggé. Tiszteletre méltó és bölcs eleink – nem tudom, hogy erre az esetre gondoltak-e? – de történelmileg olyan rendet alkottak, ami a mai helyzetünkben is segít. *A trianoni szerződést úgy ratifikálták, hogy az, már beiktatása percétől kezdve – jogilag! – érvénytelen*. Tehát, nem szükséges érvényteleníteni – *jogilag*. Elég lenne a magyar közjogi rendezés (tehát: helyreállítani a történelmi jogfolytonosságunkat), miáltal a trianoni szerződés önmagától érvényét veszítené – *miután közjogi értelemben érvényes soha nem volt*. Miről van szó?

A trianoni szerződés több újkeletű kiadása volt a kezemben – *mind hamisítvány*. Mindenek előtt azért, mert nem teljes. Amikor 1999-ben a magyar történelmi iskolánk tárgya „Az első világháború és magyar történelmi következményei (1914-1921)” volt, egyik védnökünk az akkori külügyminiszter helyettese volt. Levélben kértük, hogy adjon 200 példányt a trianoni szerződésből. Ennyi vendégre számítunk, elsősorban fiatal emberre, főleg a szomszédos országokból. Tudják meg az igazságot, ne csak a meséket. A miniszter helyettese nevében egy főosztályvezető visszaírta, hogy „...a Trianoni Békeszerződés szövege egyetlen magyar nyelvű kiadásban, 1921-ben az Ordo Törvénytárban jelent meg 331 oldalon. Ez a kiadás ma már magyar közgyűjteményben is ritkaság számba megy. A külügyminisztérium könyvtárában a szerződés egy példányban megvan ugyan, de rendkívül rossz fizikai állapota miatt a fénymásolása végképpen tönkretenné. Kikölcsönzése természetesen nem lehetséges.” Újabb kiadásáról nem tudnak, de ajánlanak „feldolgozásokat” és mellékelnek egy jegyzéket kilenc kiadványról – elsőrangú bolsevista szerzőktől. Az ügyet ehelyt tovább nem méltatom.

Azért sem méltatom, mert könyvespolcomon az eredeti kiadvány két példányban áll („A magyar békekötés és a becikkelyező törvény szövege. Ordo Törvény- és Rendeletár kiadása. Budapest, 1921. Dr. Alkér Kálmán és tsai).

Ennek is van méltó története – akkor is, ha a magyar külügyminisztériumban ezt nem tudják.

Luzernban Balogh Józsefnek volt egy eredeti példánya. Elküldtük Malmöbe Kovárczy Istvánhoz, egyesületünk tagjához, aki 34 éven keresztül kiadta az „Északi Vártán“ című magyar történelmi szakfolyóiratot, összesen 112 alkalommal és mi vásároltuk az egész világon. A folyóirat terjedelme egy-egy alkalommal száz oldal körüli volt. A Trianoni Békeszerződés az „Északi Vártán“ 96, 97 és 98. számaként megjelent 1983 márciusában, 170 oldalon. Kovárczy minden számot maga gépelt, sokszorosított és postázott. Bevétele ebből bizonytalan volt. A posta akkor is posta, az ember akkor is, ott is ember volt. A Magyar menekültek legalább tucatnyi ilyen igen kiváló magyar történelmi szakfolyóiratot fönntartottak, jó harminc éven keresztül. Például egyesületünk tagjai: Arady Erik Sydney-ben (Magyar Mult), Jánszkykyné Papp Éva, halála után Barczikay Klára (A nap fiai) Buenos Airesben stb. Ezen folyóiratok európai terjesztője egyesületünk tagja, Nyese József volt Konstanzban.

Akinek tehát ez a ritkaság, a Trianoni Békeszerződés nem-hamisított, teljes kiadása kezébe jut, az megismerheti – és kerülje a ’feldolgozásokat’, a ’társaságokat’, a magyarság kéretlen megmentőit.

A szerződés szövege ismert lehet talán az egyes kiadványokból – ezek vannak, akkor is, ha a magyar külügyminisztériumban erről talán (?) nem tudnak. Viszont a lényegét én a többi kiadványban, feldolgozásban nem leltem. Csak a külügyminisztérium által említett eredetiben. Ez pedig a következő.

A becikkelyező törvény szövegét a nemzetgyűlés több bizottsága megvizsgálta. A közgazdasági, a külügyi és a közjogi – tehát három – bizottság jelentésben megírta, hogy *ez nem egy érvényes szerződés, mert valótlan adatokra épül, s ami jogilag érvénytelenné teszi: kényszer hatására írtuk alá. „...semminemű kötelező erővel nem bírhatnak...”* Nemcsak a „szerződés“ létrejötte és aláírásának módja, de egy sor másegyéb körülmény is kényszerítő volt. Jó szomszédaink már a „szerződés“ hírére katonáikkal elfoglalták egész Magyarországot. Máig terjesztik térképeiket az egész világon mondván, hogy még az is az övék, amit nekünk meghagytak, és eközben nem szűnnek meg bizonygatni, hogy mi revizionisták vagyunk és szüntelenül az ő megtámadásukra készülünk.

A jelentés alapján került a becikkelyező törvény szövege elé “A Magyar Nemzetgyűlés Ünnepestes Nyilatkozata”, (Acta XIV/1, 13, 14. old.) aminek lényege, hogy a Magyar Nemzetgyűlés *ratifikálja, de ez nem egy egyezmény, hanem „...egyoldalú idegen akaratnak reánk való erőszakolása;...“ soha el nem fogadja.* Ez egy demokratikusan választott nemzetgyűlés volt, amelyben utoljára jelen volt az egyetemes magyar nemzet. (Forrás: Országos Törvénytár, 1921. évi július hó 31. napján kiadott 14. szám, 81-84. oldal.)

Ez a “szerződés” a becikkelyezése pillanatától jogilag érvénytelen. Tudták ezt nyilván azok is, akik aláírására kényszerítettek bennünket – a két nagy háború győztes hatalmai. Ezért nem véletlen, hogy a rablók is, meg a segítők is, az-

óta is egyre másra szorítanak bennünket, hogy az új határokat újra és újra elismerjük, s eközben a maradék hazából kiszorított magyarok végleges eltüntetésén munkálkodnak. Bűntársaiknak eközben eszük agában sincs pusztuló vérink védelme.

Megjegyzendő, hogy az árulókkal és a majdani rablókkal több titkos szerződést kötöttek, amelyeket hiánytalanul beépítettek a „békemű“-be. A diktátum aláírását követően pedig parancsra, a rablókkal mi is további különféle „szerződéseket“ kellett kössünk. Van ezekben szó minden szépről és jóról, „mi szem szájnak ingere“. Hivatkozási alap az u.n. St. German-i béke: élet és szabadság teljes védelme, nyelvhasználat, iskola stb. stb. (Der Staatsvertrag von St. Germain. Wien, 1919. 51-53. old.) Egyik rabló sem tartja be.

„Segíts magadon, s az Isten is megsegít!“

Tanulság

Miközben büszkéek vagyunk egyiptomiakhoz, szumérokhöz, szkítákhoz, hunokhoz stb. való rokonságunkra, az emberiség történelmében egyedülálló apostoli királyságunkra, több, mint ezer éves, tehát Európában legrégibb írott alkotmányunkra, akkor körülöttünk, szemünk láttára alakuló fiatal népek hazánk egy-egy darabján megteremtik saját országukat, s elveszik népanyagunk, műveltségünk, nyelvünk, vagyonunk nagy részét és mi tétlenül szemléljük, miközben fogunk és magunk elveszejtjük királyságunkat apostoliságával egyetemben, élünk jogilag érvénytelen alkotmánnyal, s boldogan feloldódunk abban az Európában, ahová bennünket soha be nem fogadtak, mert nem vagyunk ’indoeurópaiak’, s állandóan csak leigázni, elpusztítani akarnak. Ez Trianon tanulsága, és ha valaki afölött elmélkedik, hogy minek jött el az ideje, akkor errefelé keresgéljen.

Megjegyzés

Ebben a rövid ismertetésben – a cél gyorsabb elérése érdekében – kénytelen voltam sokszor rövidíteni (például az egyes országok történelme esetében), másrészt kevésbé, vagy alig ismert tudásanyagot kifejtése nélkül egyszerűen csak a szövegbe helyezni. Kérem az olvasó megértését. Akit a pontos részletek, indoklás stb. is érdekel, az szíveskedjék honlapunkon az alább felsorolt irodalomban megkeresni. Eltekintek a közlemények és a részletek bő kifejtésétől is, mert akkor elvész a fő mondanivaló. A részletekre sokféle sokféle irodalom található.

A közben, nekünk az alkotmány helyett írt Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25) bevezető részében áll: „Nem ismerjük el az 1949. évi kommunista alkotmányt, mert egy zsarnoki uralom alapja volt, ezért kinyilvánítjuk érvénytelenségét.” Ebben az alaptörvényben a ZÁRÓRENDELKEZÉSEK 2. pontja ezt mondja: „Ezt az Alaptörvényt az Országgyűlés az 1949. évi XX. törvény ... alapján fogadja el.” – Ami nem más, mint a – fent említett – zsarnoki uralom alapja. Miáltal ez az irat önmagáról kijelenti, hogy jogilag érvénytelen. Tekint-

sük ezúttal kevésbé érdekes részletnek, hogy Magyarországon a történelmi jogfolytonosságot az 1946. évi első törvény szüntette meg, amit a köztársaság alkotmányának tekintünk. Addig az időpontig a magyar bíróságok ítéletüket a Szent Korona nevében mondták – kivéve az úgynevezett népbíróságokat, amelyek egyébként sem sorolhatók alkotmányos jogi intézményeink közé. Jog és hatalom nem mindig fedi egymást.

Jegyezzük még meg, hogy Németországnak van alkotmány helyett alaptörvénye (Grundgesetz), mert a második világháború után nem kötöttek velük békét, így nem lehet alkotmányuk – amint azt a német alkotmánybíróság minden odailő alkalommal kijelenti. Az ENSZ alapokmány 107. pontja értelmében Németország így még mindig hadban álló fél.

Kelt Zürichben, a Trianoni Békeszerződés aláírása 89. évfordulója napján

A pontosabb megértéshez szükséges irodalom (Acta = Acta Historica Hungarica Turiciensia, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványa, www.zmte.org) megtalálható PDF ingyen letölthető formában honlapunkon, a magyar és az európai digitális könyvtárban, továbbá papíron 70 ország 156 könyvtárában.

1. Magyar történelem. Acta XIV/4, 7-18. old., XVIII/1, 521-570. old., és VII/2 harmadik kiadás
2. A gyepű. Acta XV/2, 28-32. old.
3. Kárpát-medence. Acta XVIII/1, 195-224. old., VII/2 2007. évi kiadása, VIII/3., 37-40. old.
4. Ausztria. Acta IV/1, 40-43. old.
5. Csehszlovákia. Ukrajna. Szerb-Horvát-Szlovén Állam. Románia. Acta XIV/4, 7-18. old., X/1, 84-171. old., XII/1, 251-262. old., XVI/1, 320-330. old.
6. Az első világháború (nagy háború). Acta XIV/1, 11-16. old., 17-30. old., 61-96. old.
7. A második világháború (nagy háború). Acta XIV/1, 181-194. old., 213-220. old., 265-289. old., 307-315. old., 341-344. old.
8. Közjogi helyzet. XVI/1, 286-299. old., XVIII/1, 417-434. old., 473-504. old., X/3, 190-199. old.
9. Magyar – nép – nemzet – kisebbség – autonómia (magyarul öngazgatás, önkormányzat, önrendelkezés) Acta XII/1, 164-173. old.
10. Az Altöttingi Országgyűlés. Acta XVI/1, 286-289. old., valamint Acta XXVIII/1.

Németh Szilvia⁵ (Pozsony):

A pozsonyi Szent András temető

A mai római-katolikus Szent András temetőt 1784-ben alapították, bár már korábban is léteztek a városban temetők, melyeket Szent Andrásról neveztek el. Az első Szent András temető a Szent Erzsébet kolostor mellett létesült a mai Kórház utca (Špitálska ulica) és a Preyss Kristóf utca (Heydukova ulica) között. A Szent András temető, az 1780-ból származó térkép alapján, a Duna utca, Kórház utca és Richárd utca (Rajská ulica) között *Lazareth Coemeterium* (Kórház temető, Új András temető) néven volt ismert, mely 1618 négyszögölön terült el. A mai András temetőt az 1820-ból származó térkép ábrázolja fejlődésének két szakaszában. A temető régebbi részében két épület állt – az eredeti búcsúztató kápolna és a halottasház. A temető újabb, bővített részében épült a későbbi halottasház, mely a 20. század 70-es - 80-as éveiben koszorúköteleként szolgált. A temető bővítéséről az 1842-ből származó levéltári iratanyagban találhatóak adatok. Peter Ballus, 1823-ból származó művében, *Pressburg und seine Umgebung* olvashatunk az András temető nagybővítéséről.

Az 1848-ból származó térkép sematikus rajz formájában ábrázolja a temetőt. Az 1894 - 1897 közötti birtokrészleti tervezet a 2221 számú telken 11 285 négyszetöl területről számol be. A tervezeten minden apró utcácska, fasor megtalálható, melyek szférákra osztják fel a temetőt. A 2217-es számú telken a Malomliget felőli részen (Mlynské Nivy) elkerített épületek és udvar állt a temető őrének részére. Előtte kert létesült, melyet különválasztottak a temetőtől. A Pray utca felől (ulica 29. augusta) állt a ház és a halottasház. Mellette, 70,2 négyszetölön terült el a római-katolikus templom. Ortway Tivadar, az 1904-ben kiadott, az utcákról és terekről elnevezett művében azt írja, hogy a temető a 20. század elején 11 532 négyszetöl területet tett ki, mely Korabinsky szerint 1781-ben csak 1618 négyszetöl volt. Ezek alapján a temető területe a 20. századig hétszer lett terjedelmesebb.

A 20. század 70-es éveinek végén azonban a Vuk Karadžić utca bővítésekor 5 méterrel tizedelték meg a temető területét. Az András temetőnek parkká való átalakítására éppen ekkor 1978 – 1982 között került sor Pozsony Nemzeti Bizottságának a határozata alapján, melyet 1976-ban történeti-művészettörténeti kutatás előzött meg. A sok síremlék közül 531-et emeltek ki és 209 vált nemzeti műemlékké. Alá nem támasztott adatok alapján az András temető II. János Pál pápa beavatkozásának köszönhetően menekült meg a teljes felszámolás elől.

Mindennemű beavatkozás ellenére az András-temetőben ma is találhatóak nagyon értékes síremlékek, melyeket az előadásom keretén belül szeretnék

⁵ Dr. Németh Szilvia PhD levéltáros, Pozsonyi Városi Levéltár.

Önöknek bemutatni a Pandula Attila professzor úrral végzett funerológiai kutatás alapján.

A temetőben nagyon sok értékes szobrász - művészettörténeti emlékmű található, melyek nagyméretű női alakokat ábrázolnak a halál motívumának a megjelenítésével (Fáklyák, kígyó, koponya, csontok, urna, homokóra). Megtalálhatóak itt az elszálló élet jelképei (pillangó, madár), népművészeti szimbólumok (virágok - rózsák, virágszirmok), a keresztény hit jellegzetességei (angyal, kereszt, Szűz Mária, kis Jézus).

A síremlékek többféle szemszögből kutathatóak. A hangsúlyt fektethetjük a hivatások (pék, mészáros, lakatos), ill. a város tisztségviselői alapján történő kutatásra. A városban létesült gyárak tulajdonosai szintén ebben a temetőben helyeztetek örök nyugalomra. Figyelemmel kísérhetjük tehát a sírok kutatása által az ipar fejlődését Pozsony városában. Kiemelhetjük a város nemeseit is. Az ő síremlékeik visszakalauzolnak bennünket a város múltjába. Találhatóak sírboltok, melyeken még megtalálhatóak az arisztokrácia címerei. Így végezhetünk heraldikai kutatást is. Figyelmünket összpontosíthatjuk azonban a klerikusok és értelmiségiek síremlékeinek a kutatására is. Nagy számban találhatóak papok és tanárok sírboltjai a temetőben. Érdekes az elesett katonák sírjait is kutatni. Találhatóak közöttük ezredesek, hadnagyok, huszárok, akik a napóleoni háborúk idején, az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején vagy a Nagy Háború idején estek el. Figyelemreméltóak azon síremlékek, ahol a különböző rendek kitüntetettjei nyugszanak (Szent István rend, Mária Terézia Lovagrend, Vaskezeszt Rend, Ferenc József Rend, Arany Gyapjas Rend). A kutatást tehát a falerisztika szemszögéből is elvégezhetjük.

Lényeges, hogy a temetőben találhatóak magyar, német, latin és szlovák feliratú síremlékek. Pozsony városa ugyanis mindig többnemzetiségű város volt. Kutathatjuk tehát a feliratok nyelvezetét is. Végezhetünk azonban irodalomtörténeti kutatást is. A síremlékeken található versidézetek betekintést nyújthatnak az elhunytak életébe és megismerkedhetünk a közkedvelt korabeli irodalommal is.

Mindezen síremlékek a 17.-20. századból származnak. Nagyrészt kőből vagy márványból készült síremlékekre bukkanunk. A kőből készült síremlékek egy részét Pozsony ismert szobrászai készítették, mint Feigler Ignác vagy Rigele Alajos. A fából készült síremlék ma már nagyon ritka, mivel a fa a legkevésbé időtálló. Vannak síremlékek, melyek csak töredékben maradtak fenn.

Előadásomban különböző típusú síremlékeket szeretnék Önöknek bemutatni.

1. Elsőként **Friedrich V. Graw** ezredes síremlékét tekinthetik meg, aki 1790. június 26-án halt meg. Ez a pompás angyali sírszobor remek példája a szobrászművészetnek. Tessék megtekinteni a remekül megformázott arcot, hajkoronát. A ruha szegélyében található az ezredes címere, melyen többek között művészien kivitelezett három bikafej látható. A feliraton a következő szöveg olvasható német nyelven: „Az erény és tett emlékére. Nemes polgár és édesapa

Friedrich V. Graw. Ezt a síremléket, fiai, Adolph, Friedrich és Franz készítették. A síremlék felirata német nyelvű.

2. **Edmundus Zandt**, egyházmegyei főpap és tanító, a Szent Márton Dóm prépostjának síremlékén gyönyörűen kidogozott címer látható két pajzzsal és sisakkal. A bal oldali pajzson felvértezett lovas baltát tart a jobb kezében, török kardot a bal kezében, melyen elejtett ragadozó függ, oldalán kard. A jobb oldali pajzs négy táblából áll, melyeken egy kézfej, madár egy erődítmény tornya és virágok láthatóak. A négy tábla metszetén megfigyelhető egy ötödik tábla, mely egy oroszánt ábrázol. Mindkét pajzs felett egy-egy sisak látható koronával. A sisakokon egy-egy kéz figyelhető meg. A bal oldali sisak felett angyalszárny látható egy buzogánnyal, a jobb oldali sisak felett hím oroszán található. Közöttük egy török kard. Feltételezésem szerint ez egy családi címer. Az elhunyt elődei nagy valószínűséggel részt vettek a török harcokban és sikereikért az uralkodó megjutalmazta őket. A sírfelirat latin nyelvű.

3. **Michal Pagerka** síremléke is figyelemreméltó. A sírfelirat felett a halált jelképező urna látható kereszttel, a sírfelirat alatt egy lefedett koponya figyelhető meg. A koponya alatt pedig keresztezett fáklyák láthatóak. Végezetül pedig a síremlék oldalán egy koszorút tartó, gyászoló női alak áll. A szobor minden részlete tökéletesen megformált. Tessék megfigyelni a ruházatot, a ruha minden fodra látható. A hajkoronát is tökéletesre formálta a szobrász. Minden hajfodor és tincs kivehető. Az elhunyt a 19. század végén távozott az élők sorából. A sírfelirat szlovák nyelvű.

4. A következő síremléken hiányzik a sírfelirat. Megtalálhatóak azonban a halál jelképei (koponya, kígyó, homokóra). **A sziklatömbön a koponya és a kígyó között Jézus látható a keresztfán. A sírtábla négy sas mancson áll, mely előtt egy lepellel fedett koponya és homokóra található. A sírtáblán egy lefedett urna látható.**

5. **Kampfmüller Károly**, magyar királyi pénzügyi tanácsos és pénzügyigazgató-helyettes síremléke márványból készült, csak a síremlék mellett álló női alak készült kőből. A kezében mákvirágot tart.

6. **Casimir Baron von Gülgendorf** síremlékén egy sisak látható, melyet bérkoszorú ötvözt. A síremléken található **Eduard Stopfer** főhadnagy sírtáblája is, aki 1858. Május 26-án hunyt el. A sírfelirat német nyelvű.

7. A következő síremlék tulajdonosának az azonossága ismeretlen. Nagyon érdekes azonban a sírtáblán ábrázolt jelenet. **Az elhunytat egy kígyó öleli körül, akinek mindkét oldalán egy-egy fáklyát tartó angyal áll.**

8. **Barbara Rigele Wallek** síremlékénél, a kereszt mellett egy puttó áll. Látható ott virágornamentum és timpanon is. A síremlék valószínűleg a 18. század közepéről származik. Gyakran előfordult ugyanis, hogy régebbi síremlékre új táblát helyeztek és újra temetkeztek oda. Megesett azonban az is, hogy az eredeti síremlék mintájára újat állítottak elő.

9. **Joannes Kremnicska** pozsonyi apát és őrkanonok címere is figyelemre-méltó a síremléken, melyen látható a kehely az ostyával, a kanonoki süveg, a kanonoki nyakék, melyet kanonoki sisak zár. A sírfelirat latin nyelvű.

10. A következő síremlék egy női alakot ábrázol, melyen a sírfelirat német nyelven íródott és a következő szöveg áll rajta: **„Csak egyszer áll módomban Neked elmondani, Végtelenül szeretlek Téged, Amilyen sokáig fog a szívem bensődben verni, Addig a lelkem sem merül feledésbe.”**

11. **Johann Wimmer**, városi pecsétgyanta-gyáros síremléke is figyelemre-méltó. A talpazaton női alak áll. A talpazat oldalain szárnyas angyalfejek láthatóak. A talpazatot virágornamentika is díszíti.

12. A következő síremlékre fohászkodó gyermek támaszkodik. A sírfelirat nem olvasható.

13. A bemutatott síremlékek közül az utolsóelőtti síremlék az egyik legértékesebbek közé tartozik. **Ez a síremlék fából készült kereszt virágornamentikával díszítve.** Sírfelirat nem tartozik hozzá. Feltehetőleg a legrégebbi síremlékek közé tartozik.

14. Az utolsó bemutatott síremlék Pozsony legismertebb családjáé. Pozsonynak közismert személyiségei közé tartoztak a **Kováts család** tagjai, akik éveken keresztül orvosi szolgálatot teljesítettek a városban. E család alapítója 1822-ben Kováts János seborvos volt. Fia, Dr. Kováts György, városi tiszti főorvos, a „Ferenc József Gyermekkorház” igazgatója 1873-1907 között. Gyermekai: Ferenc, János, Frida, Lajos és Györgyike.

Kováts Lajos 1876. július 7-én született az egykori Pozsonyban. Édesanyja, Speneder Fanny, nemzetközi hírnévnek örvendő énekesnő már kisgyermek korában fiába oltotta a művészetek iránti szeretetet és megbecsülést. Középiskolai tanulmányainak elvégzése után Pestre került, ahol 1902-ben avatták az orvostudományok doktorává. Nemsokára ezután a budapesti Tudományegyetem a ritkaságszámba menő gyémántdiplomát küldte meg a címére. Promoválása után hat évig működött az Állami Kórház elmegyógyászati osztályán, majd kinevezték városi tisztiorvossá, melyről következőképp nyilatkozott:

„Amikor kineveztek tisztiorvosnak, nekem juttatták az említett városrész (Váralja) egészségügyi felügyeletét. Már az első benyomásaim is lehangolóak voltak. Az óvodákat és a népiskolákat két dolog jellemezte: a zsúfoltság és a napfénytelenység. A rosszul táplált gyerekek között, akiknek még egy játszótér sem jutott, egyre terjedt a betegség.”

Közben élénk újságírói tevékenységet folytatott. Írásaiban iskolareformokat sürgetett és – az akkori „úri osztály” nem csekély megrökönyödésére – egészséges munkáslakások építéséért szállt síkra. Kiharcolta a váraljai nép- és gyermekotthon, a városi alkoholmentes népotthon, a várhegyi munkás-önképző egyesület, a népkönyvtár megvalósítását.

Az I. világháború alatt arcvonalbeli katoniorvosi szolgálatot teljesített. A frontról visszatérve szülővárosába az ő kezdeményezésére alakult meg 1918-ban a Városi Csecsemő- és Anyagondozó Intézet. A csecsemő-halandóság 19 %-ról

előbb 7 %-ra, majd 6 %-ra csökkent. 1919-ben elsőként látott hozzá a „Vöröskereszt” világszervezetének csehszlovákiai tagozatának a megalapításához. Ugyanebben az évben kinevezték a „Városi népjóléti Osztály” vezetőjévé. Ezt a tisztséget egészségügyi főtanácsosi rangban 1934-ig viselte, amikor nyugdíjazták. Azóta természettudományos művek feldolgozásával foglalkozott. Életre hívta az itteni „Állat- és Madárvédő Egyesületet”, melynek negyven éven át volt elnöke és lelkes tagja.

Ha víz alá kerültek a váraljai szegénynegyed viskói, nemcsak ő szervezte a mentési és elszállásolási munkákat, hanem „legény volt a gáton” is a szó legszorosabb értelmében. Az 1913. évi Vártelek utcai borzalmas tűzvész kitörésekor elsőnek temett a helyszínen és ugyancsak ő gondoskodott a hajléktalanok elhelyezéséről és étkeztetéséről. Korszerű gyermekjátzóteret építtetett fürdőmedencével és tornaszerekkel a Vazov utcán, Ružinov, Zátšie és Trnávka (Dornkappeln) munkástelepein. Az ő nevéhez fűződik az első napközi gyermekotthon alapítása a dolgozó szülők tehermentesítésére. A gazdasági világválság és munkanélküliség éveiben Kováts doktor nemegyszer személyesen állt az éhségmenetek élére, a népkonyhában főzetett az éhezők részére. Betért egy-egy pékboltba és előzetes engedély nélkül, saját felelősségére elosztatta az egész árukészletet a szűkölködők között. Utólag pedig intézkedett a pékmesterek kártalanítása ügyében is.

1968 júliusában dőlt ágynak az egyébként makkegészséges orvos, s többé már nem nyerte vissza legendás rugalmasságát a hófehér hajú, egykor pirosposzsgás hadastyán. Barátai az utolsó pillanatig látogatták Védčölöp utcai lakásán. Szeptember 22-nek hajnalán utolsót dobant egy nemes szív és csendesen 92 évesen jobblétre szenderült a nagy emberbarát. Egy verőfényes őszi napon, szeptember 24-én helyezték örök nyugalomra földi maradványait az András-temetőbeli családi sírboltba, amelynek sírkövét néhai édesatyja, Dr. Kováts György városi tisztii főorvos domborműve díszített egy vérvörös terméstől roskadozó tiszafenyő árnyékában. Előadásomat Kováts Lajos jelszavával zárom.

„Gyógyítani örömmel, szépséggel és szeretettel. Nagyobb eredményt érünk el mint gyógyszerekkel.”⁶

⁶ Vladimír Horváth hagyatéka (Osobný fond Vladimíra Horvátha), šk.1.

Gróf Lajos⁷ (Érsekújvár):

Az I. világháború történetének felvidéki vonzatai

„Mindent meggondoltam, mindent megfontoltam” szavakkal indította el a 84 éves Ferenc József, az Osztrák-Magyar Monarchia császára és királya az I. világháborút 1914. július 28-án, tehát egy hónappal a sarajevói véres események után, midőn – háta mögött érezve Németországot – a Monarchia hadat üzent Szerbiának.

Németország jóslatokba bocsátkozott: „Mire a falevelek lehullanak, otthon lesztek szeretteitek körében, győztesen.” 1914 nyarán, nem sokkal a háború kitörése után hangzottak el II. Vilmos német császár e buzdító szavai, amelyek aztán négy és fél évig tartó, testet-lelket meggyötrő háborúba torkoltak, amelynek következménye a frontokon elesett hősi halottak, sebesültek, rokkantak, fogságba esők, a hátszágban maradtak egyéni tragédiái. A német császár jóslata nem vált be.

Ma itt, I. világháborús centenáriumi emlékkonferenciát tartunk. A konferencia szervezőivel, előadó kollégákkal és a kedves résztvevőkkel tisztelegni szeretnénk a háború magyar katonahőseinek, katonáinknak helytállása előtt.

A Felvidék üdvözlét hoztam, s informálni szeretném önöket, hogy nálunk is emlékezünk, intézményi szinttől, egészen a dél-szlovákiai magyar – de még a szlovák – falusi közösségi szintig is. Az I. világháborúban elesett katonák névjegyzékének – létező vagy felújított – emléktáblái előtt koszorúzással, ünnepi megemlékezéssel tiszteleg az utókor.

E centenárium alkalmából a Szlovák Nemzeti Múzeum – A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma és a Hagyományok és Értékek Polgári Társulás országos mértékű gyűjtést indított a még fellelhető I. világháborús dokumentumok és emlékek feltérképezésére. A sajtóban közzétett felhívás alapján a gyűjtésbe több múzeum, s kulturális intézmény is bekapcsolódott. A dokumentálásra került emléktárgyak, fotográfiák, levelezőlapok és egyéb dokumentumok alapján készült vándorkiállítás történeteken keresztül enged bepillantást a harctéren küzdő katonák életébe és a hátszágban maradtak hétköznapijaiba.

A vándorkiállítás tárlaton⁸ bemutatott anyag és az országos gyűjtés további eredményei megtalálhatók a <https://www.facebook.com/1vilaghaborusemlekek/> és <http://www.1914.sk/> weboldalakon.

⁷ Gróf Lajos magánkutató, a KJF-ZMTE révkomáromi történelemtanár tovább- és felnőttképzési tanfolyamának végzettje.

⁸ Megtekinthető volt 2015. márc. 13-tól jún. 10-ig az Érsekújvári Thain János Múzeumban.

A mai Szlovákia területéről az Osztrák-Magyar Monarchia csapataiba közel 400 000 férfit soroztak be, az áldozatok és az eltűntek száma meghaladja a 69000 főt. Szinte mindegyik településnek megvannak a saját I. világháborús hősi halottai és emlékművei, és szinte minden családban őrzik az I. világháború emlékét.

A következőkben az I. világháború történetének felvidéki vonzatairól, történeiről szeretnék néhány szót szólni.

Nem vagyok történész, inkább magánkutató, gyűjtöttem az információkat, a 60–70–80-as évek folyamán, az akkor már egyre inkább idősödő nagyapáinktól, és az ő környezetükből. Próbáltam menteni a még menthetőt. Kutatásaim eredményeit aztán könyvekben foglaltam össze,⁹ amely sorozatot tartalma és stílusa alapján nevezhetném család- és kortörténeti regénynek, alulról írt történelemnek, vagy 'oral historynak'. Történetek a történelem árnyékában.

Az ismeretgyűjtést a dél-szlovákiai Nyitra és Érsekújvár környékbeli területeken végeztem, de vannak dokumentumaim az Érsekújvár és Párkány közti vonalról is. Megjegyezném, később az 1980–1990 időszakban a II. világháborús, elmesélt élménybeszámolókból sikerült majd egy órányi anyagot magnókazettára is rögzítenünk.

Nem tudom, mindezt miért teszem, – nem törtetek regényírói babérokra – valami belső késztetés hajt, hogy írni, meg kell emlékezni a 20. század történelmének egyszerű hétköznapi hőseiről, még mielőtt elfelednénk őket.

Nehéz feladatra vállalkozom, előadásom meghatározott idejében elmondani az I. világháború történetének felvidéki vonzatait – természetesen a történelmi háttértörténet kronológiai függvényében – nem egyszerű. Amikor március közepén Harai Professzortól megkaptam a lehetőséget a konferenciánkra való bejelentkezésre, elkészítettem előadásom anyagát, kibővítettem a világhálózaton megtalálható I. világháború táblázatba foglalt legfontosabb eseményeit, megrajzoltam három hadszíntéri térképet: szerbiai hadszíntér 1914-1915, az olasz hadszíntér és az isonzói csaták, az olasz arcvonal állását 1917 okt. 24.–dec.12. közt¹⁰ és mellékelek egy táblázatot a háború áldozatairól.¹¹

A boldog békeidők

Most pedig mélyedjünk el a 20. század eleji események hangulatvilágába, amikor az előző század végén született nagyszüleink tették dolgukat, először gyerekként, majd később családot alapítottak, s végezték mindennapi munkájukat, falusi környezetben főleg a mezőgazdaságban, hogy biztosítsák családjuk megélhetését.

⁹ *Valahol Dél-Szlovákiában* címmel.

¹⁰ Forrás: www.adtplus.arcanum.hu/.

¹¹ Forrás: Wikipédia.

Alcímként ezt az I. világháborút megelőző időszakot sokan úgy nevezik, hogy „azok a Boldog Békeidők, 1900–1914”.¹² Az európai emberek élete a háborút megelőző időszakban többen változott, mint azelőtt századok alatt. A modern nagyipar sokmillió munkástömegeket parancsolt a gyárakba. Az ipar egyetlen ága sem fejlődött olyan gyorsan, mint a vas- és szénbányászat, a kohászat és mindenekelőtt a gépgyártás. Gépek kellettek a gyárakba, vasúti sínek, mozdonyok a vasúti sínekre, motorok a tengeri hajókba, autókba, repülőkhöz. És rengeteg fegyvert igényeltek a gyorsan növekvő hadseregek: puskákat, ágyúkat, gépfegyvereket, szállítóeszközöket, stb. De fejlődött a könnyűipar: a textil-, a bőr-, az élelmiszeripar és más ágazatok is, hiszen a gyorsan növekvő tömegek ruhát, cipőt, élelmet vásároltak. Megjelentek az üzletekben az olcsó tömegáruk. A gazdagabb kínálat a nagyobb városokra volt jellemző.

A technika is 'csodákkal' lepte meg az embereket. A hegységeket alagutakkal fúrták át és vonatok közlekedtek nemcsak a sík területeken, hanem a hegyek gyomrában is. A nagyobb városokban megjelentek a villamosok, a földalatti és a fogaskerekű villamos. Autók és motorkerékpárok futottak a közutakon, az ember repülni kezdett, legyőzte a magasságot. Ezek a 'csodák' átszöttek az emberek mindennapjait. Igaz autók csak a kiváltságosoknak voltak, de a városi villamosok tömeget szállítottak. A villany bevonult a közvilágításba, és komfortosabbá tette az életet. Megszólalt a fonográf, és a fehér vásznon vetített emberek kezdtek mozogni. Beindult a filmipar, s ma már tudjuk, milyen fejlődésen ment keresztül.

Sajnos mindemellett érezhető volt az is, hogy a 'Boldog Békeidők' háttérben jelen volt a háborús készülődés. Anglia megépítette első óriás csatahajóját, Németország búvárhajókat (tengeralattjárókat = U-Boot) fejlesztett ki. A franciák revánsra készültek az 1871-es vereséért.¹³ Érték már a Nagy Háború feltételei.

Szövetségi rendszereket hoztak létre: Hármasszövetség: előbb kettős szövetség 1879-ben Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia között, majd ez 1882-ben Olaszországgal bővült. 1883: belépett Románia (de később kilépett), Törökország és Bulgária is.

Antant (entente cordiale = szívélyes megegyezés) szövetség: 1892-től orosz-francia, 1904-től angol-francia, 1907-től angol-orosz szövetség. Később csatlakozott hozzá Szerbia, Montenegró, Japán, Olaszország, Románia is.

1908-ban háborús riadalom rázta meg Európát, Ferenc József, az Osztrák-Magyar Monarchia császára és királya bejelentette Bosznia-Hercegovina 'annektálását', ami azt jelentette, hogy az 1876 óta felügyelete alatt álló Bosznia-Hercegovina területét a Monarchiához csatolták. Szerbia tiltakozott. Oroszország, Anglia és Olaszország nemzetközi konferencia összehívását javasolta. Ausztria-Magyarország kormánya azonban bejelentette: nem tűr beavatkozást a

¹² Lásd Gondos Ernő: *Az első világháború*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Bp. 1977. pp. 69-74.

¹³ Francia-porosz háború 1870-71.

császár döntésébe. Németország, hiszen a fegyverkezésben, flottafejlesztésben az élen járt, késznek mutatkozott a háborúra, ha szövetségese, az Osztrák-Magyar Monarchia úgy kívánja.

Európa a háború küszöbére sodródott. A válság a Balkán-térségében keletkezett, ott, ahol majd a világháború kirobbant. (A Balkán Európa lőporos hordója lett.)

A háború oka: A nagyhatalmak terjeszkedési igényei, a gyarmatok újraelosztása.

A háború kitörésének ürügye: A szarajevói merénylet, midőn 1914. június 28-án Gavrilo Princip szerb diák Szarajevóban meggyilkolta Ferenc Ferdinánd főherceget, az Osztrák-Magyar Monarchia (OMM) trónörökösét. Ennek okán a Monarchia július 28-án hadat üzent Szerbiának és ezzel megkezdődött az I. világháború.

A Monarchia támogatást kért Németországtól a megtorláshoz. De annak is tudatában volt, hogy Szerbia mögött van a balkáni szláv népek védelmezője, Oroszország. 1914. július 31-én híre jött a cári hadsereg mozgósításának.

Az I. világháború eseményei

A soknemzetű OMM lakosainak száma 1910-ben 51,4 millió volt. A császársághoz tartozó területeken legfeljebb 35% osztrák, s a királyságban, a régi Magyarország területén alig több mint 48% magyar élt. A mai Ausztrián és a mai Magyarországon kívül a birodalomhoz tartozott a mai Csehország és Szlovákia, továbbá a mai Lengyelország területén lévő Galícia, és Bukovina, a mai Románia része, valamint Krajna, Horvát-Szlavónország és Bosznia Hercegovina. Ennek megfelelően a birodalom polgárai számtalan nyelvet és nyelvjárást beszéltek.

Az osztrák–magyar haderő nemzetiségi összetétele az alábbi volt: 25% osztrák (német), 23% magyar, 13% cseh, 4% szlovák, 8% lengyel, 8% ukrán, 2% szlovén, 9 % szerb-horvát, 7% román, 1% olasz. (A 4% szlovák arány a haderőben kb. 240 000 főt jelentett.¹⁴ A Monarchia területén a világháború előestéjén a császári hadsereget 16 hadtestbe szervezték: 8 hadtestet Ausztriában, 6 hadtestet Magyarországon, 2 hadtestet Bosznia–Hercegovinában.¹⁵ A közös kötelékben megtalálható 33 gyaloghadosztály közül 12 hadosztály, 4 lovashadosztály Magyarországról volt. (A közös lovashadosztályok száma 9.) 1914. július végi–augusztus eleji mozgósítások következtében a Monarchia hadtesteit 6 hadseregbe vonták össze.

Felvidéki vonatkozásban

¹⁴ Miklós Tamás: *Szlovák nemzetiségű katonák harctéri magatartása a háború végén*. 2015. 09. 23. www.nagyhaboru.blog.hu.

¹⁵ Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2010.

- az 1. hadsereghez osztották be: a 14. pozsonyi, a 33. komáromi közös gyaloghadosztályt, a 37. pozsonyi honvéd gyaloghadosztályt (székhelyük a megnevezés szerint),
- a 3. hadsereghez: a 2. pozsonyi közös lovashadosztályt, a 41. budapesti honvéd gyaloghadosztályt, az 5. budapesti honvéd lovashadosztályt,
- a 4. hadsereghez: a 15. miskolci, a 27. kassai, közös gyaloghadosztályt, a 39. kassai honvéd gyaloghadosztályt, a 10. budapesti honvéd lovashadosztályt.

Minden hadseregnél voltak felkelő és menetdandárok (menetzászlóaljok), felvidékiekkel is.

A nagyapák által elmesélt szerbiai hadszíntéri mozgásvonalak menti helységnevek említése alapján tudtam térben és időben elhelyezni a felvidékiek I. világháborús szerbiai frontokon végbement csapatmozgásait 1914 őszén, s 1915 tavaszán.

A menetdandárok és ezredek a hadtestek emberanyag-veszteségeinek pótlására érkeztek ki 1914 augusztusában a hadművelleti területre. Ezeket a mozgósításkor bevonuló tartalékos, póttartalékos és sebtében kiképzett emberekből állították fel. A menetdandárok nem kaptak teljes értékű kiképzést és egyáltalán nem rendelkeztek tüzérséggel, de még a harcok vezetésére alkalmas törzsekkel sem. Státuszuk az augusztusi hadműveletek folyamán megváltozott, nem a veszteségek pótlására használták fel őket, hanem 12 önálló, különböző szervezésű magasabb egységként vetették be őket.

1914. július végén az osztrák–magyar hadsereg főparancsnoka Frigyes főherceg gyalogsági tábornok volt, de a tényleges vezetés továbbra is Franz Conrad von Hötzendorf gyalogsági tábornok vezérkari főnök kezében maradt. Az ő vezetése alatt már a békebeli időben kidolgozták a valamennyi számba jöhető ellenség elleni haditervet. Ha figyelembe vesszük az 1914-es év első felében történt eseményeket, s azok következtében kialakult nemzetközi helyzetet és a Monarchia katonai teljesítőképességét, a legvalószínűbbnek egy Szerbia és Montenegrói elleni egyfrontos, illetve az előbbieket és Oroszország ellen megvívandó kétfrontos háború jöhetett számításba. Hogy a két számításba vett lehetőség közül melyik lett volna kedvezőbb a Monarchia számára, az alig lehetett kétséges.

Conrad tábornok számára elviselhetetlen volt a gondolat, hogy az esetleges orosz zsarolás miatt eleve lemondjon a Szerbia és Montenegró elleni fegyveres fellépésről. Részletes terveket készített a hadosztályok átcsoportosításáról az orosz hadvezetés várható alternatív döntései függvényében. Ámde Oroszország megtehetette, hogy saját hadba lépését az ellenfél számára legkedvezőtlenebb pillanatra időzítse.

Az első világháború legfontosabb eseményei

Év	Nyugati front	Keleti front	Déli front	Európán kívül
1914	- szept. 6-9. Marne-i csata. Megállnak a németek Párizs alatt. Vezérkari főnök ezután a németeknél Falkenhayn (franciáknál Joffre). - nov. Helgoland-szigetek → német vereség, beszorul a német flotta.	- aug. 26-30. Csata Tannebergnél →Hindenburg és Luddendorf tábornok győzelme az oroszok (Nyikolaj Nyikolajevics nagyherceg) felett. - szept. 6-15. Mazuri-tavak →orosz kivonulás Kelet-Poroszországból. - aug.-szept. Galícia →OMM hadseregének veresége →elvész Kelet-Galícia. Állóháború a Kárpátok szorosaiban.	- aug. 12. OMM támadása Szerbia ellen (két hadsereg). A szerbek viasszaszorították az OMM haderejét. - szept. 11. és nov. 1. Az OMM hadserege megismételte az offenzívát. - dec. 4. A szerbek ellentámadást indítottak, viasszaszorították az OMM hadseregét. - dec.-tól 1915 októberéig állóháború a szerb fronton. A szerb csapatok azonban lassan felőrlődtek a harcokban.	- aug. vége. Japán hadüzenet Németországnak →gyarmatait elfoglalja. - október. Törökország belép a központi hatalmak oldalán. →frontok nyílnak a Kaukázusban, Mezopotámiában, Palesztinában és a Dardanelláknál.
1915	- ápr.-máj. Ipern melletti csata (harci gáz).	- 1915 eleje. Harc a Kárpátok hágóiért →márciusban orosz győzelem. - Przemysl vára elvész. - május. Gorlicei áttörés →német-osztrák offenzíva. Sikerek után elakad. - szept. Ütközet Tarnopol térségében. Állóháború alakul ki. Orosz főparancsnok maga a cár.	- Antant partraszállás Gallipoli félszigeténél. Febr. 15.-1916. jan. 9. →antant kudarok. A török hadsereg sikerrel védte meg a Dardanellák tengerszorost. - május. Olaszország az antant oldalán belép a háborúba (májustól öt Isonzó menti csata 1916 márciusáig), Doberdó-fennsík jún. 23-tól 1916. aug. - október. Bulgária a központi hatalmak oldalán lép be →Szerbia veresége, Belgrád elfoglalása. Novembertől Montenegró és albánia elfoglalása.	- Németo. figyelmeztetés nélküli tengeralattjáró háborút hirdet →a Lusitania elsüllyesztése máj. 7-edikén.
1916	- febr. 21.-júl. 21. Verduni vérszivattyú. - máj. 31.-júl. 1. Tengeri csata Skagerraknál (Jütland partjainál) →német kudarok. - jún. 24.-szept. 26. Somme-folyó melletti ütközet (tehermentesítő antant ellentámadás). - A fr. Joffre utóda nov.-tól Nivelle tábornok.	- jún.-aug. Első Bruszi-lov(orosz)-offenzíva (3 volt ez évben). - aug. Románia belép az antant oldalán →betör Erdélybe, de német segítséggel a OMM elfoglalja Bukarestet (december).	- aug. Hatodik isonzói csata aug. 18-ig. - 7, 8. isonzói csata szept. 13.-nov. 18.	- január. antant visszavonulása Gallipoli alól. - Az angolok elfoglalják a szuezi-csatorna jobb partját.
1917	- Zimmermann-távirat (Németország kísérlet Mexikó háborúba vonására). → USA fenyegetettsége. - febr.-márc. visszavonulás a Siegfried-vonalra. - ápr. 6. USA hadba lépése, hadüzenet Németországnak (dec. 7-edikén az OMM-nak).	- febr. A cárizmus bukása →Oroszország ki fog lépni (február). - július. Kerenszkij-offenzíva összeomlik, német-osztrák ellentámadás, Galícia és Bukovina elfoglalása. - okt. Bolsevik hatalomátvétel Oroszországban.	- 10. isonzói csata máj. 12.-jún. 6. - 11. isonzói csata aug. 18.-szept. 15. - 12. isonzói csata – Caporetto áttörés okt. 24-től nov. 19-ig.	- február. Korlátlan tengeralattjáró-háborút hirdet Németország.
1918	- márc. 21. Somme-i német támadás. - júl. antant ellentámadása visszaveti. - aug. 8. Amiens-i vereség. A német hadsereg 'fekete napja'. - nov. 9. Berliini forradalom → II. Vilmos bukik, nov. 11. kapituláció (compiegne).	- márc. 3. Breszt-Litovszki béke (orosz-német különbéke). - máj. 7. Bukaresti béke (Románia különbékéje). - febr. 1. Cattarói felkelés. Német támadás Szovjet-Oroszország ellen.	- 1. piavei csata jún. 15.-25. - szept. Antant áttörés a Balkánon (Franchet d'Esperey vezetésével). - szept. 29. Bulgária kapitulál. - 2. piavei csata okt. 23. OMM hadereje támadásképtelen, haldoklik. - okt. 30. Törökország kapitulál. - nov. 3. OMM kapitulál (Pádua). - nov. 13. Belgrádi egyezmény (demarkációs-vonal).	- A német tengeralattjáró-háború kíméletlen fokozása kitűnő ürügyül szolgált Wilson elnök számára. Az USA hadseregének 1917-ben elkezdődött kiképzése ez év tavaszán is folytatódott, azonban nem siettek túlságosan a harcmezőkre.

A háború előszele a Felvidéken

1914. július végén a háború előszele eljutott Felvidékre is. Azok a „Boldog Idők” 1914 júliusával befejeződtek. A szövetségi rendszerek szintjén hozott katonapolitikai döntések folyamata már a 28-ai szarajevói merénylet után felgyorsultak és éreztették hatásukat a Felvidéken is.

1914. július 31-én a koraesti órákban érkezett meg az Általános mozgósító parancs Nyitrára. Azonnal kihirdettetett, hogy a mozgósítási tervek haladéktalanul érvénybe léptek.

„A mozgósítás elrendelése az utóbbi napok feszült bizonytalansága után óriási lelkesedéssel fogadtatott úgy a katonai valamint a polgári lakosság részéről. Még az est folyamán nagy tömeg vonult az állomásparancsnok Cvrček Ferenc tábornok lakása elé, ahol tolmácsoltatott a közönségnek rendületlen bizalma házi ezredének derék mivolta iránt” - írja Vitéz Németh (Deisler) Károly, nyug. áll. tábornok, az ezredparancsnok az 1927-ben kiadott „A volt m. kir. nyitrai 14. honvéd gyalogezred története” című könyvében.

Cvrček tábornok, köszöntő válaszát „viszontlátásra a győzelmes háború után” szavakkal fejezte be.

Augusztus 2-án és 3-án a katonakötelesek (20 - 42 évesek) tömegesen vonulnak be a meghatározott helyre.

„A bevonulás után a katonaköteleseket felszerelik, a hangulat emelkedett, az emberek fegyelmezetten viselkednek” - folytatva az említett könyv sorait. A véd(had)kötelezettség 1914-ben 20-42 évig, 1916-ban már 18-50 évig terjedt.

Ha nem ismerném nagyapám I. világháborús történetét, kételyekkel fogadnám a fent említett könyvben „a mozgósítás elrendelése ... óriási lelkesedéssel fogadtatott” megfogalmazást. De ettől drámaiabb hangzású megfogalmazásokat olvasok a felvidéki Kassán megjelenő *FELSŐMAGYARORSZÁG Kassai Napló* 1914 július 26-ai számában: „Éljen a háború!, Le Szerbiával!, Le az orgyilkosokkal!”.

De nagyapáinknál is volt valami „furesza elszántság”, meghalni királyukért, Ferenc Józsefért, s amikor a szerb frontra indultak, testük minden porcikáját átjárta egy korabeli magyar bakanóta dallama, amely így fenyegette a szerbeket: „Megállj, megállj, kutya Szerbia, Megtanít majd a Monarchia”.

Kerestem a választ, ki is volt Ferenc József császár és királyunk, akiért képesek lettek volna a mieink az életüket áldozni. Könyvek, Wikipédiás ismerethalmazok elolvasása után a következő eredményre jutottam: Ferenc József az Osztrák-Magyar Monarchia császára és királya 1914-ben 84 éves volt. Fogalma se volt a művészetről, tudományról, filozófiáról. És aki ehhez nem ért, nem is tudja népszerűsíteni. Csak a „katonásdi” és a vadászat érdekelte. A környezet, amelyben élt, a tárgyak, a bútorok, a festmények, amelyek körülvették, ma is láthatók a bécsi Burgban vagy Schönbrunnban. A tárgyak kevésbé művésziek és szépek. A császár nem igényelte a mindennapok szépségét. Mániája volt, hogy a „napi programok” menetrendszerű pontossággal ismétlődjenek. Mindennap ugyanazt

ette és eszébe se jutott legalább egyszer mást rendelni. Vaságyon aludt, korán kelt (nyáron hajnali négykor, télen ötkor), hideg vízzel „zuhanyozott” (öntötte rá az inasa a hideg vizet a vödörből). Soha életében nem öltözött és nem vetkőzött egyedül. Ha jó volt az idő, sétálni ment hajnalok hajnalán. Aztán jött az ügyintézés kedves íróasztalánál, élvezte, hogy emberi sorsokról dönthet. Ha akart, valakit kiemelt, vagy sárba taposhatott. Nagyon élt benne a „megtehetem” érzés. Voltak, akik őt „ügyintéző gépnek” nevezték. Amitől félt az a szabad ideje volt, nem tudta hogyan kitölteni. Nem olvasott, nem hallgatott zenét, csak azért ment színházba, hogy láthassák őt, de az előadás és a színészi teljesítmény őt abszolút nem érdekelt. Nem volt kézügyessége, nem játszott hangszereken, nem festett, nem volt hobbija, egyszerűen mondva egy unalmas ember volt a Monarchia császára és királya. Ennek ellenére jelentős pozícióban volt, komoly és szinte világpolitikai befolyással rendelkezett a történelem eseményei során, tízmilliók sorsáról dönthetett, bár műveltsége alapján nem érdemelte ki az ilyen döntési jogokat.¹⁶

Ezért a császárért mentek az I. világháborús frontokra a felvidéki emberek, nagyapáink. Sokszor hallottam elmeséléseikben, hogy a császárért és a hazáért harcoltunk, és mindig felfedeztem bennük valami belső rejtett büszkeséget is.

Augusztus 1.-én a felvidéki, a Nyitra és Érsekújvár környéki falvakba is elhozták az Általános mozgósítási parancsot. Legtöbb helyen dobszó hangjával riasztották az embereket, s adták tudomásukra a templom előtti, vagy a falu főterén, hogy a katonaköteles férfiaknak a toborzó helyre kell vonulniuk.

A toborzó helyük e vidékről bevonultaknak főleg Komárom volt, hisz itt 4 erőd és kaszárnyák álltak rendelkezésre a bevonultak számára.

A világháború kirobbanásának kezdete már érlelődött, sajnos nem érte megelégedés a felvidékieket. A mozgósítás híre augusztus 1.-én viszont mély nyomot hagyott e vidék faluközösségei lelkében. Alighogy befejeződtek a nyári munkálatok: az aratás, a cséplés, eljött az őszi mezőgazdasági termékek betakarításának ideje: a szüret, a kukoricatörés, őszi szántások, vetések, stb, de erre nem maradt férferő, csak az öregek és a családjukat fenntartó anyák.

Az otthon maradtak a háború éve alatt gyakran éheztek, bevezették a jegyrendszert, de ez sem segített változtatni a helyzeten. Kiutaltak hadisegélyeket, melyekből néhányan meggazdagodtak, mások viszont kárvallottjai lettek. Volt, ahol az egyház papjai harcoltak az uzsorás kereskedőkkel szemben többkevesebb sikerrel.

A bevonultak legtöbbször a fizikai erő megvolt, harci fegyverekkel, pisztolyokkal, puskákkal gyakoroltak, de a katonáknak tudni kellett használni a repeszképző eszközöket (pl. a kézi gránát) is, hisz ez része volt a felszerelésnek.

Az I. világháborús puskák legfontosabb tartozéka a szurony (éles hosszú kés) volt, amit rögzíteni tudtak a puská végén, hogy a támadáskor szúróeszköz-

¹⁶ Nemere István: *Magyarország története – 989 év krónikája: Az államalapítástól a XX. század végéig*. ANNO KIADÓ, 617-618.-old.

ként okozzanak vele sebesülést az ellenség katonáinak. Fontos tudni való: az O.M.M. hadserege volt az utolsó hadsereg, amely tudatosan gyakoroltatta katonáival a közelharcban a szurony használatát.

A tüzérekhez beosztott katonák az aknavető, az ágyú – volt egy-néhány típus – kezelésével ismerkedtek. A támadásnál az ő feladatuk volt lövedékeikkel a szemben álló ellenség, s azok támadóeszközeinek megsemmisítése. Ezt követte a szuronyroham végrehajtása.¹⁷

A lovashadosztályok szervezésénél jól jöttek a faluról jött lovas gazdák tapasztalatai, a lovakkal tudni kell bánni, hisz szerves része volt a hadosztályoknak.

Az említett július 31-ei cári hadsereg mozgósításának hírére a Monarchia csakis a saját mobilizációjának teljessé tételével válaszolhatott. Ezzel szinte vállalta az Oroszország elleni háborút, ami azzal a következménnyel járt, hogy a Balkán mellékhadszíntérré vált. Ennek megfelelően a Szerbia–Montenegró ellen felvonultatott osztrák–magyar haderő főparancsnoka, Oskar Potiorek tábornagy feladatául csupán azt szabták meg, hogy védelmezze a Monarchia határait egy esetleges ellenséges betöréssel szemben.

A magányos és embergyűlölő, mindenki iránt bizalmatlan, ugyanakkor cinikus Potiorek tábornagy lelkén száradt Ferenc Ferdinánd június 28-ai sarajevói látogatásának tragikus végkimenetele, mert ő volt a felelős a trónörökös látogatását támogató biztonsági intézkedésekért. Ezért állandóan gyötörte őt a lelkifurdalás, s a Szerbia elleni háborút személyes bosszúnak tekintette. Ez volt az oka, hogy 1914 őszén kíméletlenül belehajszolta a rá bízott csapatokat a hadjáratba, holott feladatául csupán a szerb betörés elhárítását kapta.

Mielőtt belemerülnék a felvidékiek szerbiai (1914-15), majd az olasz hadszíntéren (1915-18) szerzett élményei leírásába, megjegyezném, hogy csak ezen hadszínterekhez voltak nagyapáink által személyi „kötődések”, de óriási harcok voltak az 1914-18-as időszakban az orosz fronton is. Igaz itt is harcoltak a mieink, de az 1960-as években nem találtam a környezetemben „mesélőt”, aki megosztotta volna velem az I. világháború orosz frontján szerzett élményeit.¹⁸

Nem szeretnék adós maradni, s mindezt pótolnám egy ajánlattal, ugyanis létezik az Interneten kétkötetnyi könyv a keleti (orosz) frontról *A volt m. kir. nyitrai 14. honvéd gyalogezred története* címmel.¹⁹

A két kötetben rengeteg név szerepel. Az orosz színtéren sokan feljegyezték a harci események helyét, időpontját, s menetét naplók, jelentések formájában.

Tudomásunk van a m. királyi nyitrai 14. honvéd gyalogezrednél kívül a m. kir. trencsényi 15. honvéd gyalogezred és a m. királyi besztercebányai 16. honvéd gyalogezred I. világháborús hadszíntéri tevékenységeiről is.²⁰

¹⁷ Julier Ferenc: *1914 – 1918. A világháború magyar szemmel.* című könyv.

¹⁸ Úgy látszik, oda keletebből vitték a katonákat, mert az én nagyapám Észak-Borsodból ott harcolt. – *A szerk.*

¹⁹ Vitéz Németh (Deisler) Károly, nyug. áll. tábornoktól, aki az ezred parancsnoka volt.

A szerbiai hadszíntéren

A Szerbia és Montenegró elleni hadművelet 1914. augusztus 12-én indult meg. Az eredeti terv szerint a szerbekhez képest kétszeres haderővel (2. hadsereg, 5. hadsereg és a 6. hadsereg) kellett volna az osztrák-magyar hadseregeknek támadniuk. Megjegyezném, ebben a hadműveletben az 5. és 2. hadseregnek ke-
reken 100000 gyalogosa vett részt, és ennek 60%-a magyar földről származott (40%-a horvát).

A 2. hadsereg a Balkán-haderő főparancsnokságának alárendelve nem volt. E hadsereget csak azon esetben szándékoztak a szerbek elleni hadműveletekre felhasználni, ha a háborút a Monarchia és Szerbia között lokalizálni sikerül.

Ha a háború Oroszországgal is kitörne, úgy a 2. hadsereg alkalmazása az orosz hadszíntéren volt tervezve. Így is történt.

Augusztus 18-ától a 2. hadsereg egy részét (fegyvereket, lovakat is) Galíciába szállították. Így augusztus második felében a szerb hadszíntéren felborult az erőegyensúly (fegyverek, lovak), s így az osztrák-magyar seregnél 219000 puská maradt, míg a szerbek 264 000 puskával rendelkeztek. A lovas állomány aránya: 5100 osztrák-magyar és 11000 szerb, s az ágyúk aránya sem volt kedvezőbb: 522 db . osztrák-magyar és 828 db szerb.²¹

Potiorek táborszernagy, a Balkán-haderő főparancsnoka mégis a támadás mellett döntött.

Augusztus 17-től a szerb harctéren, a 6. osztrák-magyar hadsereg XV. hadtestének kötelékében a Drina mentén Višegrádtól északra területen sorakozott fel. Átkelve a Drinán heves harcokat folytatott a szerbekkel szeptember elejétől, november 15-én bevonult Valjevóba. November végétől a Ljig folyónál védekezett, majd a Drináig hátrálva december 12-én átkelt azon.

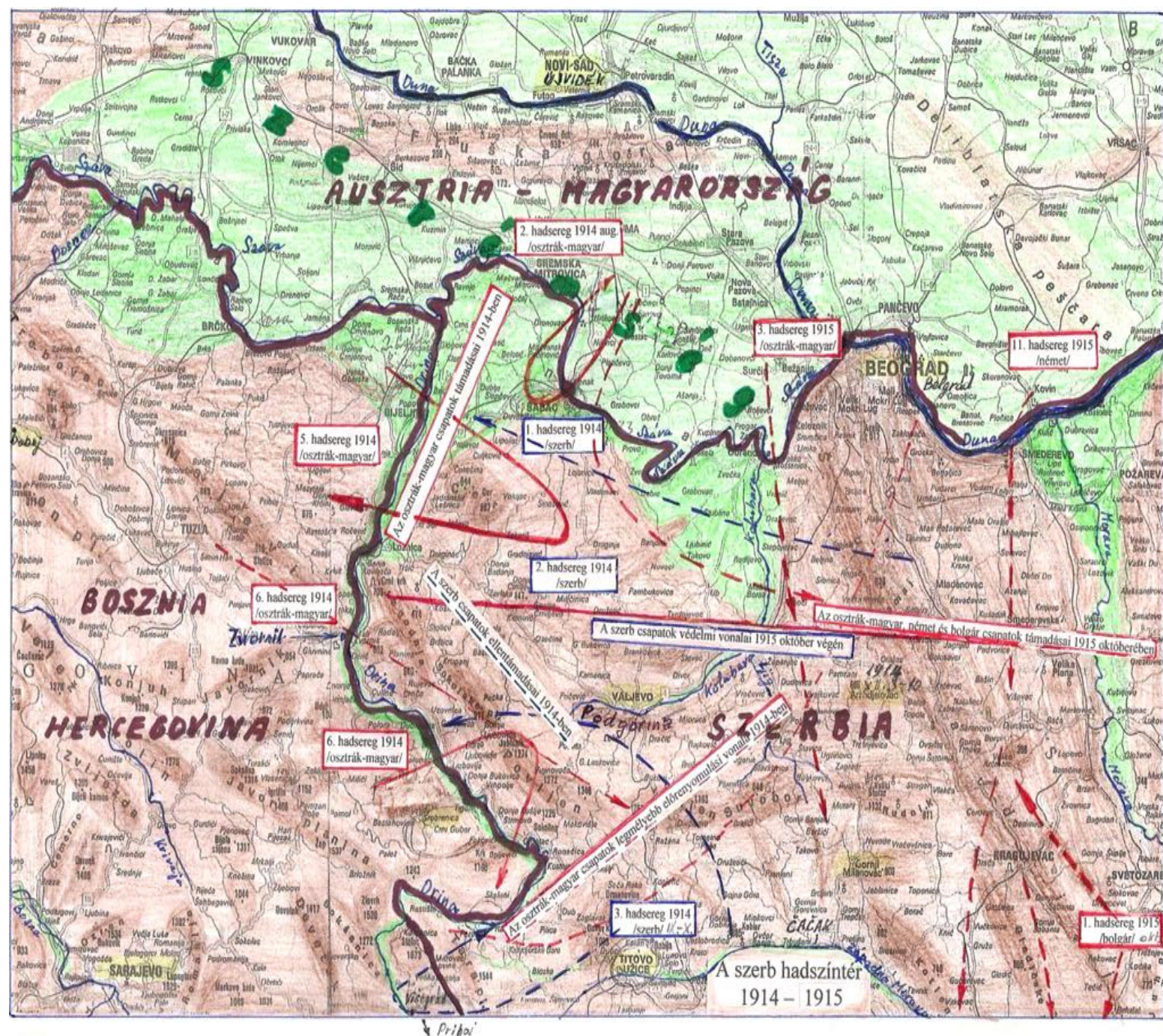
Az 5. hadsereg (parancsnoka Liborius Frank gyalogsági tábornok) augusztus 12-én a Drina alsó folyásánál megkezdte a folyóátkelést (csaták a Cer planinán, aug.12-20.-ig). 14-én követte a délre felvonultatott 6. hadsereg (itt a hadseregpáncsnok Potiorek táborszernagy), amely megkísérelte a keleti irányú előrenyomulást.

Északon a 2. hadsereg (parancsnoka Eduard von Böhm-Ermolli lovassági tábornok) egységei már augusztus 12-én elfoglalták Szabácsot, ez volt az első elfoglalt szerb város (augusztus12-23-ig).

A szívós szerb ellenállás, a szerbek minden talpalatnyi földért elkeseredetten harcoltak, a rendkívül nehéz terepviszonyok és a Monarchia seregeinek taktikai hibái miatt az egész augusztusi offenzíva teljes kudarccal végződött.

²⁰ Deseő Lajos, nyug. tábornok *A m. kir. beszercebányai 16. honvéd gyalogezred története*. Budapest, 1941.

²¹ Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2010.

Augusztus végére az osztrák-magyar csapatok kénytelenek voltak visszahúzódní kiinduló állásaikba (a 6. hadsereg csatái Višegrád és Priboj környékén, aug. 20-22-ig). A Cer planinai, Szabács elfoglalását, Višegrád és Priboj környéki csatákat az „Első szerb hadjáratként (augusztus 12 -23-ig)” is emlegetik.

A szerbek is rendezetten bonyolították le visszavonulásukat, s próbáltak időt nyerni, hogy újabb hadianyagot kapjanak az Antanttól.

Potiorek nem adta fel. Szeptemberre újabb átfogó akciót szervezett, de az ellenfél is készült.

Közben a 2. hadsereget elszállították az orosz frontra, védtelen lett Szerémség és Bánát (Pančevo–Vršac) valósággal tálcán kínálta az ellentámadás lehetőségét.

Szeptember 6-án a szerb Timok hadosztály Mitrovicánál átkelt a Száván, más csapatok 10-én Pancsevónál átlépték a Dunát. Szeptember 14-ére sikerült a szerb csapatokat megsemmisíteni, illetve visszaszorítani.

Szeptember 11-én 40 zászlóaljból álló szerb csoportosítás támadást indított Dél-Boszniában Szarajevó irányában. Ennek az akciónak az elhárítása véres küzdelem árán csupán október 24-én fejeződött be.

November 6-án az osztrák-magyar 5. és 6. hadsereg újabb offenzívát indított, a csapatok széles frontszakaszon átlépték a Drinát és a Szávát. A szívósan harcoló szerbek e hónap közepén kénytelenek voltak feladni Valjevo, a Monarchia seregeinek eredményessége lehetővé tette a térség legfontosabb vasútvonalának helyreállítását és a mindeddig nagy nehézségbe ütköző utánszállítás biztosítását. Az 5. hadsereg a november 16-30-ig tartó csatákban elérte a Kolubara és a Ljig folyókat.²²

Ezekben a harcokban – a nagypapa korosztálybeliek (akkor 22-24 évesek) elbeszélése alapján – részt vettek felvidékiek is, bár konkrét zászlóaljhoz való hovatartozásukat (beszélgetéseink az 1960-as években folytak) nem tudom meghatározni még az ismert Balkáni haderő szervezeti térképe alapján sem. Az 1914. őszi, majd a tavaszi harcokban a mieink menetdandárokhoz voltak beosztva, de ha a hadi helyzet megkívánta (főleg a visszavonuláskor), „hadiegységként” vettek részt a harcokban. Mozgásterük – a harci feladatoknak megfelelően – azidőtájt a Drina folyó vonalán volt, a Zvornik, Szabács, Valjevo által határolt területen. Az említett harcok folyamán nemcsak az ellenséggel kellett megküzdeniük, hanem a környezeti tényezőkkel is, hiszen a folyót a középső részén hegység övezi, s tengerszint feletti magasságuk 800-900 m (pl. a Cer 887 m magas). Legtöbb helyen járatlan utak, természet alkotta akadályok. Igazi őszi, majd téli hideg napok csak nehezítették katonáink sorsát a frontokon az általuk kiépített lövészárkokban.

A talaj főleg esők után sáros volt, sok helyen emberközelségben megjelentek az élősködők, a patkányok. A lövészárkok, a bunkerek, esetleg a helyi környezeti képződmények (sziklák, járatok) nyújtottak némi biztonságot a szerbek ágyúzása és golyózáporai előtt.

A lövedék, a gránát (Srapnelgránát = apró golyókkal töltött, szétrobbantva hatásos) a robbanáskor kicsi apró szilánkra bomlik, ezek a darabok (repezsek) tesznek kárt a környezetben.

A szerbiai, de az olaszországi I. világháborús hadszíntereken is a sérülések számának 80-85 %-át a repezsek okozták, a halálozásoknál ez a számarány 70-75% volt.

²² www.mek.oszk.hu A magyar honvédség az első világháborúban.

Említést érdemel a katonák felszereltsége is, hisz nem kis súlyt cipeltek magukkal. A gyalogszázadokhoz beosztott nagyapáink felszerelése a következő volt : puská, derékszíj, szurony, tölténytáska 40 db tölténnyel, gázmaszk, kenyérzsák (500 gr kenyér, tábori kulacs, dohány), hátizsák megerősítve (külső részben 2 db kézigránát, 40 töltény, ásó vagy kézibalta). A ruházaton túl bakancs, lábtekerecs (mifelénk kapca), acélsisak volt a viselet.

A rohamkéssel való felszerelést az ezredparancsnok határozta meg. Minden második katona drótvágó ollót hordott magával, így a felszerelés súlya közel 30 kg volt.

December 2-án a Monarchia egységei bevonultak az időközben a szerbek által kiűritett Belgrádba, úgy látszott, küszöbön áll a döntő győzelem. Időközben mostohára fordultak az időjárási viszonyok, s Potiorek katonái is ki voltak merülve, bár a táborszernagyot ez nem hatotta meg. A december 3-án megindított váratlan szerb ellentámadásnak a fizikai és morális tartalékaikat végsőkig felélt osztrák-magyar csapatok nem tudtak ellenállni. Az Arandelovacnál elszenvedett vereséget követő általános visszavonulás nyomán december 15-ére a z O.M.M. csapatai kénytelenek voltak valamennyi általuk megszállt szerb területet kiűriteni.

A kudarc közvetlen oka volt a haderő széthúzódása Kolubarától Belgrád felé. Az általános ok: csapataink a szeptember elejétől november végéig tartó hadjáratban, állandó rossz időjárás és eleséghiány miatt annyira kimerültek, hogy december elején teljesítőképességük felső határát már túllépték. A katasztrófa elmaradt volna, ha Potiorek seregeit Kolubaránál megállítja.

A szerb betörést a Szerémségbe, ugyancsak a szerb betörést Dél-Boszniába, a csatákat a Kolubara és a Ljng folyó mentén, az Arandelovac–Gornij Milanovacnál elszenvedett vereséget „Második szerb hadjáratként (szept. 6-dec.15.)” is számon tartják.

Az 1914. évi mérleg a balkáni hadszíntéren a Monarchia szemszögéből teljes kudarcot mutat. Romsics Ignác *Magyarország az első világháborúban* c. könyvében a szerző számokban kifejezve értékeli a veszteségeket: az összességében felvonultatott 462000 főből mintegy 28000 a halottak, 76000 a fogságba esettek és eltűntek, 122000 a sebesültek és 46000 a betegek száma. Az összes veszteség tehát több mint 270000 fő. A szerb oldalon 22000 halottat, 91000 sebesültet és 19000 foglyot, vagyis valamivel több mint 130000 embert veszítettek. A Monarchiának sikerült „elérnie” a 2:1 arányt.

A harcok folyamán sok felvidéki is elesett, az átélők, az I világháborús élménybeszámolók elbeszélői a repeszek által okozott sebek nyomait mutatták, mintegy bizonyítékul, hogy a maguk módján helyt álltak a szerbiai hadszíntereken.

A kínos vereségek következtében Potioreket nyugdíjazták, utódául december 27 -én Jenő főherceg lovassági tábornokot nevezték ki a balkáni front parancsnokának, aki az 5. hadsereg parancsnoka beosztását is megtartotta. Egyesített parancsnoksága alá tartozott az 5. és a 6. hadsereg, valamint a Boszniában és a

magyar Délvidéken (a mai Vajdaságban) telepített minden sereget. Főhadiszállását az Újvidék (Novi Sad) melletti Péterváradon (Petrovaradin) állította fel. Törzsének főnöke Alfred Krauss altábornagy (1862-1938) volt, egy tehetséges elméleti szakember, aki határozott és átgondolt döntéseket tudott hozni. Vele együttműködve szervezték újjá a harcokban súlyos veszteségeket szenvedett 5. hadsereget, amelyből (is) 1915 májusában az Isonzó-arcvonalat megalakíthatta. Ez volt a második szerbiai hadjáratnak felbecsülhetetlen hadászati eredménye.

A következő időszakban, 1915 őszeig a balkáni hadszíntéren viszonylagos nyugalom volt, ugyanis a szerb hadsereg is kimerült a harcokban.

1915 októberében hadba lépett Bulgária a központi hatalmak oldalán és keletről megtámadta Szerbiát, a szerbek nem tudtak ellenállni a fölényben lévő osztrák- magyar és bolgár csapatoknak, és kénytelenek voltak visszavonulni Albánián át egészen a tengerig, ahonnan angol és francia hajók szállították őket Korfu szigetére. A Monarchia hadseregei megszállták Szerbiát, majd később Montenegrót és Albániát is.

1915. május 23-án Olaszország az Antant oldalán hadat üzent az Osztrák-Magyar Monarchiának (Franciaország és Nagy-Britannia győzelem esetére neki ígérte Dél-Tirolt, Triesztet, az Isztriai-félszigetet, Dalmáciát és Albánia egy részét).

Isonzói csaták - az olasz hadszíntér

1915 júniusában a svájci határtól az Adriáig 600 km hosszú közös határ mentén négy olasz hadsereg bontakozott ki (2., 3., 4. és a 11. olasz hadsereg), amely mintegy félmillió embert jelentett. A velük szemben álló, a Balkánról és az orosz frontról átirányított osztrák-magyar csapatok létszáma 200000 fő körül volt, azok mintegy fele magyar egységekből tevődött össze.

Ausztria-Magyarország 1915 júniusától három fronton harcolt: a szerb, az orosz és olasz fronton.

Az olasz hadüzenet után Ferenc József császár és király 1915. május 22-én kelt, saját kézzel írott levelében Jenő főherceget vezérezredessé léptette elő. Egy nappal később, május 24-én kinevezte őt az olaszok ellen nyitott délnyugati front (*Südwestfront*) parancsnokává is. Jenő főherceg a dél-stájerországi Marburgba (ma Maribor, Szlovénia) helyezte át főhadiszállását.

Az olasz front nyugati szakaszát (Tirolt) Viktor Dankl von Krašnik gróf, lovassági tábornok csapatai védték. Középen, a Kárni-Alpokban Dentai Rohr Ferenc báró, lovassági tábornok állt a Rohr seregcsoporttal. Keleten a Júliai-Alpokban és az Isonzó völgyében Svetozar Borojević von Bojna gyalogsági tábornok állt az Isonzó-hadsereggel. A déli frontot, a szerbiai és montenegrói határvidék őrzését a Tersztyánszky-seregcsoport vette át, amely szintén Jenő főherceg frontparancsnok alárendeltségébe tartozott.

Az olaszok 1915 nyarán és őszén több támadást indítottak az Alpok körzetében az Isonzó folyónál. A Monarchia csapatai azonban, habár jóval gyengébbek voltak, mint az olasz erők, minden támadást visszavertek.

1916 júniusában már a Monarchia is támadott, de a támadás sikereit nem tudták teljesen kiaknázni, mert időközben csapatokat kellett átdobniuk az orosz frontra. Az olaszoknak 1916 őszére sikerült stabilizálni a frontot és támadásokat indítani, amik azonban semmi eredményt nem hoztak.

Az Isonzó folyó mentén, a Júlia-Alpok és az Adria között, mintegy 70 km hosszú frontszakaszon zajlottak le az olasz front legvéresebb ütközetei. Luigi Cadorna tábornok, az olasz hadsereg vezérkari főnökének elképzelései szerint az olasz haderő zömét képező 2. és 3. hadsereg csapatai 1915 júniusától 1917 szeptemberéig 11 nagyobb csatában próbálták Svetozar Boroevic tábornok vezette osztrák-magyar 5. hadsereg védelmét áttörni, s távolabbi célként Triesztet, Laibachot (Ljubljana, 1991-től Szlovénia fővárosa), az Isztriai-félszigetet elfoglalni (1915. június 23-án kezdődött az I. isonzói csata, majd 1917. október 24-től november 10-ig az utolsó, a caporettói áttörés – a XII. isonzói csata).

1915 júniusától 1916 augusztusáig a doberdói harctéren (a doberdói és a karszti pokolban) vívták a magyar csapatok a legsúlyosabb harcokat, sokszor kézitusáig menő, rendkívül veszteségekkel járó csatározásokkal. A magyar katonák közül több százezren estek el.²³

A VII. hadtest (temesvári 17. közös hadosztály + 20. honvédhadosztály - budapesti és székesfehérvári honvédekkel is) parancsnoka József Ágost főherceg, 1915. július elején vette át a Doberdói-fennsík védelmét. A fennsík legmagasabb dombja, a Monte San Michele, 275 m magas.

Egy éjszaka a Doberdón²⁴

„Négy nagy csata volt az Isonzó-fronton, csak éppen a Doberdó nem tud erről semmit. A Doberdón nem volt négy csata, itt csak egyetlen, soha el nem múló, egyszer ketté nem szakadó viadal áll hónapok hossza óta. A hetven kilométeres Isonzó-fronton mindenütt volt már szünet, csak itt, a Doberdón nem volt soha egy percre sem elnyugvása a harcnak. A világháború egyik legemlékezetesebb és legszörnyűbb pontja ez. Félkör alakban nyúlik bele a Doberdó-fennsík az Isonzó völgyébe. Átlagban száz méter magas. Előtte az Isonzó szalagja, mögötte a mély Vallone-szakadék. Tömör, egységes kőhalmaz. Az egész területe nem nagy: hosszában hét-nyolc, széltében öt-hat kilométer. A legmagasabb csúcsa az északi részen van: a 275 méter magas San Michele. Ez a csúcs az egész fennsík ura, ezért vannak érette a leghevesebb küzdelmek, mint ahogy az egész

²³ Zalka Máté *Doberdó* c. könyve részletesen ír a harcokról.

²⁴ Részlet Pogány József *A földreszállt pokol* c. „Isonzó eposzából“. Kiadva Budapesten, 1916-ban a Dick Manó Kiadónál.

Doberdó-fennsík jelentőségét az magyarázza, hogy ura Görznek és az Isonzó völgyének.

Kietlen karszt a Doberdó. Se fa, se fű nem terem meg rajta. Éles kövei feltépik nemcsak a tenyér bőrét, hanem a cipő talpát is, felmetszik a legjobb posztót is. Az úttalan kőrengetegbe a katonák véstek bele csak utakat, robbantottak utcákat. A türelmes emberi munka leggyönyörűbb ódái ezek a karsztba belemart út-ákombakomok. A Doberdó karsztján nincsen viz. A szikla elnyeli, a dolinák felisszák, a bóra felszárítja. A második Isonzó-csatában, július forró napjaiban megtörtént, hogy két álló napig nem vihettek az állásokig se vizet, se ennivalót, annyira lőtték az utat az olaszok. Egyetlen falat kenyér és egyetlen korty nélkül álltak ott a katonák, de az olasz roham nem tört keresztül. Példátlan csúcsa ez az emberi kitartásnak és kötelességtudásnak.

Esteledik a Doberdón. Megmozdul a front mögött épített nagy barakktábor élete. A mozgókonyhák füstölögnek. Nagy asztalokon vágják a húst. Vörös agyagpocsolyákban ökrök várják, hogy levágják őket. Sátrak alatt tisztálkodnak az emberek. Visz följebb az út. Nagy nyílás a sziklaföldben. Mintha a pokol tölcsére volna a kerek lyuk, amelyen leereszkedünk. Óriási kerek cseppkőbarlang. Fantasztikus cseppkőoszlopok merednek felfelé és lógnak le a mennyezetről. Köröskörül három emelet fából. Priccsek egymás fölött. Ezt a barlangot most, a háborúban fedezték föl. Ide már nem szállhat le sem srápnél, sem gránát. Sok száz katona bújhat meg benne.

Jön föl a Hold, annyi harc sápadt tanúja. A régi csillagok mellé új csillagok repülnek: fehér és zöld fémgömbök. Pirosan száll ki az ágyútorok tüze. Nehéz teherautók dübörögnek. Egy harminc és feles mozsarat szállítanak. Ahol vége szakad az országútnak, ott új utat kell építeni a királyi szörnyeteg számára. Emberek százai dolgoznak a hirtelen leszakadó éjszakában az úton. Robog a nagy cső, zörög a lafetta, dübörög a nehéz alapzat. Harmincezer kilogramm halad el előttünk. Százhusz lóerős gép húzza, de csak lépésről-lépésre tud haladni. Az út minduntalan besüpped alatta. Vissza-visszahanyatlik, de gigászi erőlködéssel újra előretör. Egész tűzfelhőket izzad a kattogó motor.

Néma csöndben kell tovább mennünk. Itt már nem szabad hangos szónak esnie. Itt már minden kiáltás árulóvá lehetne. Nem magunkért kell vigyáznunk, hanem a csapatokért. A legkisebb mozgásra örült tüzelésben törnek ki az olaszok. Ezért nem mehetünk a legelső svarmléniába sem. Az állandó olasz ágyútűz halálos keserűséget vált ki a katonákból. Egyetlen fronton sincsenek ilyen gyűlölettől fűtött vad harcok, mint itt. Az olaszok nemcsak mindenfajta ágyúval dolgoznak, hanem légi torpedót is vetnek. Sokszor két-három méter hosszú robbanó csöveket küldenek. Ha csak a bóra lehetővé teszi, mérgező gázbombákat hajítanak. A kézigránát állandóan repül. A katonáink eleinte természetesen nehezen tűrték a doboló nehéz ágyútűzet, de ma már hozzáidomultak az idegeik.

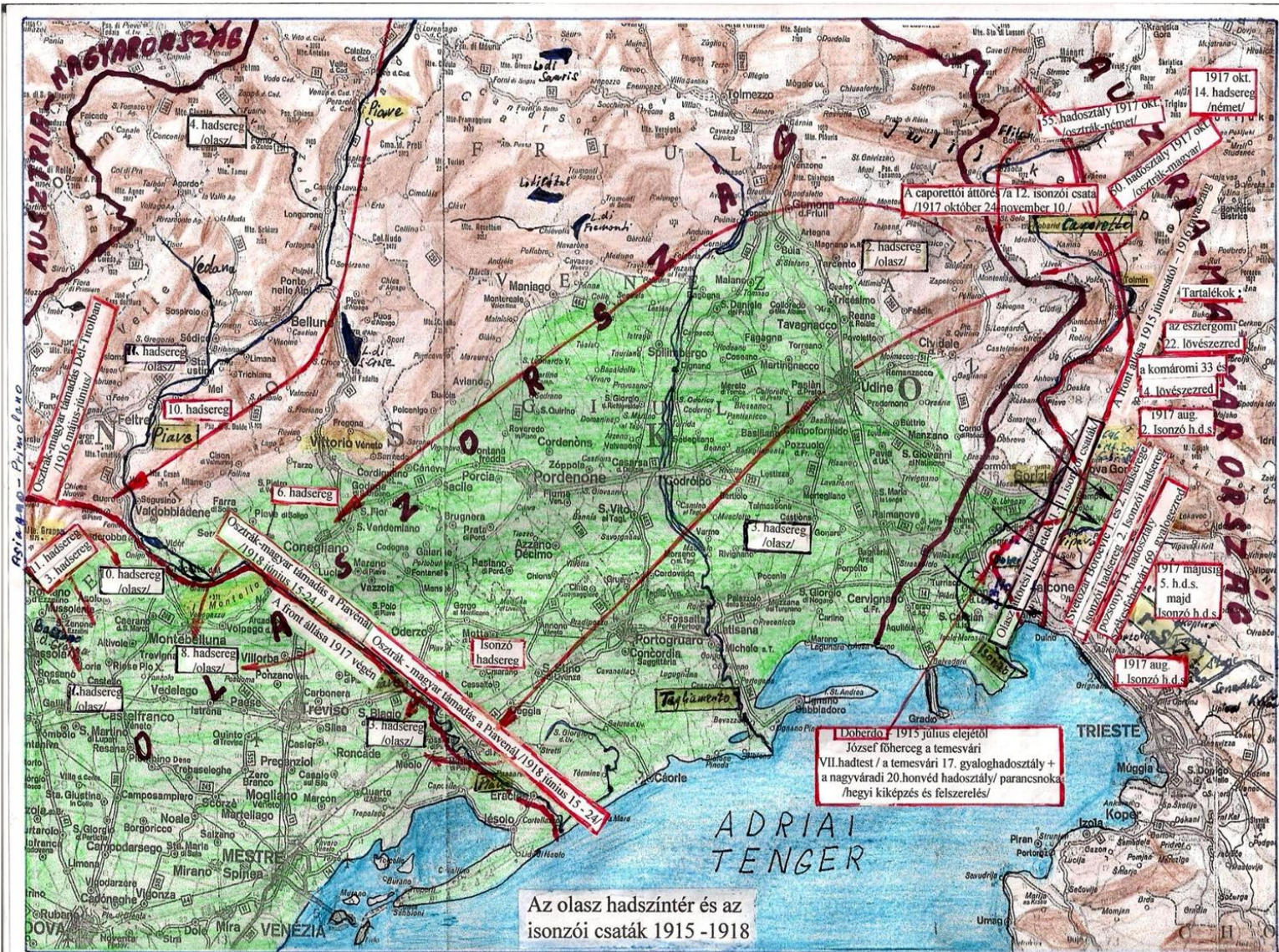
Megint új arca van a San Michelének. Most jobbra van tőlem. Csak az oldala látszik. Nagy hangyaboly. Csupa tartalékállás. Fa nincs rajta. Ami kevés volt, azt is szétlőtték. A Hold éppen rásüt. Gyönyörű udvara van a Holdnak. Ameddig

a fénye ér, mindenütt tele van az ég csillaggal. Új hang jelenik meg. Eddig csak az ágyú szólt, most fegyvertűz ropog San Martino felől. Már egész nap eldöntetlenül ringott ott a harc. Most éjszaka kell eldőlnie. Magyar honvédek mennek most rohamra. Ezt jelenti a lövöldözés és azt is jelenti, hogy minden állást viszszerkeztek és keményen megtartottak.

Most már a San Michelen kúszunk. Muníció-halmok hevernek. Keskeny árkon lebotorkálunk. Hatalmas sziklába vájt üreg: egy kaverna. Az olasz nehéz ágyúk elől sziklaüregekbe kell húzódniuk katonáinknak. Sokméternyi sziklaréteg fűdi a barlangot. Belül bádog, földélpapír, kő és deszka a tetőzete, beton a padlója. Villanyvilágítás. Száraz, furcsa hörgéssel fűrja a fűrókalapács a követ. Villamossággal és sűrített levegővel fűrnak, folyékony levegővel robbantanak. Száz ember fér a kavernába. Két sor deszkapriccs a hálólhelyük. Fülke a fegyvereiknek, pad a holmiknak. Egy mozgó hegyfűró szakasz dolgozik benne. Hosszú hetek csodálatos szívósságú munkája ez a föld alá vájt kaszárnya. Megint az emberi munka példátlan szívóssága. Mint valami bányában, úgy zakatol a szakadatlan munka. Még a „Germinal” vak bányalova is itt van: apró bosnyák málhás ló.

Nagy katonatemető. A kereszték fehérek a holdfényben. A San Michele halottai. Sebesültek jönnek. A San Michele friss sebesültjei. Az egyiket megszólítottam. Erdélyi román. Napszámos. Két hónapja áll a Doberdón. Harminckilenc esztendő. A lábát lötték át. Most néhány negyedórája. Mi történik? Mi van a San Michelen? Egyre hevesebb a gyalogsági lövöldözés. Az olasz támad. Eddig nem jutott el állásainkig. Vajjon eljut-e? A Hold udvara megint eltűnt, most olyan, mintha valami roppant emberi arc figyelné a San Michelét. A hegyre most gránátok csapkodnak. Fölcsap a füstjük és aztán csattan a hangjuk. Most harmincas olasz hajóágyú lövedéke hullott. Ez alattomosabb, mint a többi gránát. Ennek a vonítása nem hosszú, elnyújtott figyelmeztetés, hanem csak pillanatnyi sikítás. Ez elől nem lehet hamar fedezékbe bújni.

Hosszú, lassú sorban málhás állatok vonulnak el. Viszik a vizet, az élelmet, a muníciót a lövészárkok lakóinak. Csak akkor elevenedik meg a lövészárkok, ha leszáll az éjjel. A csatatér éjszakai életet él. Most van a fölváltás. Az új csapatok most állítják föl a posztokat. Most jut el hozzájuk a menázsi, a melegen tartó „kochkisznikben”. Most faszolják a dohányt, a konzerveket, a kétszersültet. A svarmok sorra indulnak a lecsatolt csajkákkal, a kibontott sátorlapokkal. A katonák mohón lehajtják az áhított meleg levest, szétmarcangolják a húst, kikanalazzák a főzeléket. Azután azonmód, kimosatlan betöltik a csajkába a feketekávé.

Akinek gyufája van, rágyújt a cigarettára. A többi addig kunyorál, míg ő is kap a gyufakincsből. Most kezdődik a munka. Javítani kell az állásokat. Mélyebbre kell vájni a sziklát. Magasabbra kell emelni a kőfalat.

Világító rakéták szállnak föl. Megint gránátok hullanak a San Michelére. Most a legvégén állunk a San Michelének. Itt árnyék ban van, mintha fátyolba takaródzott volna. Hány féle arca van ennek a hegynek? Konyha-kocsi ballag. Feketekávé szaga csap ki belőle. Tábori ágyú megy az állásba. Tüzekek halkan beszélgetnek. Sebesültszállító kocsi jön. Négy ló húzza. Hordágyon halottat emelnek ki belőle. Lemegyünk a tizenöt centiméteres ágyúhoz. Kecses, könnyű a mozgása. Mintha valami acélbalerina volna. A San Michele északi oldalára lő. Miért, mi van a San Michelén? Az olaszok behatoltak az állásainkba, de karintiai ezredek kisodorják őket. Kattog a gyalogsági tűz. Néha mintha egész sortűz volna, néha egészen élesen elválnak minden lövés ropogása. A puskaharc egyre fokozódik. Az emberek most már felfokozott izgalommal állnak a lövészárkokban. Testük egész súlyával odadől a hideg kőhöz. A puskacsövek már egészen

tüzesek a sok lövéstől. Már fáradtak a kezek, sajognak a vállak a puskatartástól, verejtékesek a homlokok a harci munkától.

Mély, sötétké az ég most. A Hold kisebb lett, de fénye csodálatosan tiszta ezüstragyogású. Mennyi harc tombolt már a San Micheléért. Az első Isonzócsata után oly össze-vissza volt a front, hogy négy hétbe telt, míg tájékozódhattak. Nem lehetett rekognoszálni, mert a feje búbját se dughatta ki elevenen senki a lövészárokból. Végül is repülőgépekről pilótákkal fényképeztették le a saját frontunkat, hogy tudjuk pontosan, hol állunk. Azóta azután változatlanul áll a front. Az olaszok nem egyszer törtek be állásainkba, de mindannyiszor kivetették őket. Sohasem szabad elfelejteni a debreceni harminckilencesek bravúros és győzelmes ellentámadását. A kassai harmincnégyesek meg az utolsó pillanatban, amikor az olaszok már a San Michele gerincén masíroztak, ellenállhatatlan erővel újra lesodorták őket. Egy olasz fogoly, aki a 39-esekkel szemben harcolt, panaszkodott: 'Rettentő volt, milyen ordítással jöttek ránk.' Egy másik, aki a 34-esekkel szemben állott: 'Borzasztó volt, olyan nesztelenül jöttek, mint a macskák.' A stájer landwehrek 'Avanti' kiáltásokkal biztatták az olaszt, amikor nem bírt nyolcvan lépésnél tovább előrehatolni.”.

Az Isonzói csaták kimenetele

Isonzói csaták		Veszteség (fő)	
		<i>olasz</i>	<i>osztrák-magyar</i>
I. csata	1915. június 23–július 7.	17 000	10 000
II. csata	1915. július 18–augusztus 10.	42 000	47 000
III. csata	1915. október 18 – november 5.	67 000	42 000
IV. csata	1915. november 10–december 4.	49 000	25 000
V. csata	1916. március 11 – március 18.	5 000	2 000
VI. csata	1916. augusztus 4–augusztus 16.	52 000	42 000
VII. csata	1916. szeptember 13–17.	20 000	15 000
VIII. csata	1916. október 9–október 12.	25 000	20 000
IX. csata	1916. október 31–november 4.	34 000	28 000
X. csata	1917. május 12–június 6.	160 000	80 000
XI. csata	1917. augusztus 18–szeptember 13.	170 000	100 000
XII. csata	1917. október 24–november 10.	340 000	30 000
Összesen:		981 000	441 000

A Doberdó-fennsíkon 1916 augusztusában véget értek a küzdelmek, de harcok folytatódtak tovább a Karszt fennsík keleti részén lévő Vallone-völgyben, majd e völgytől keletre eső részen, a Komeni-fennsíkon.

1916. augusztus 17-én a románok betörték Erdélybe – titkos szerződés az antanttal, hogy határait előre tolhatja a Tiszáig. Így a Monarchia már 4 fronton harcolt.

1916. november 21-én meghalt Ferenc József, utódja I. Károly osztrák császár, IV. Károly magyar király (december 30-án volt a megkoronázása) békére törekedett.

Az 1917. október 24-én kezdődő XII. isonzói csata november 10-ére sikerrel ért véget (caporettoi áttörés – caporettoi csoda). Ez a csata minden tekintetben különbözött a korábbi isonzói csatáktól, mert az osztrák-magyar fél itt magához ragadta a kezdeményezést és támadóként lépett fel, s a világháború legsikeresebb áttörési hadműveletei közé tartozik.

Caporettonál történt: október 24-én hajnali két órakor gázlövessel, majd fél héttől hatalmas erejű tüzérségi előkészítéssel kezdődött. Tolminnél reggel nyolckor, Flitschnél kilenckor lendült támadásba a 14. német hadsereg, melynek tartalékát a császári és királyi 33. és a 4. gyalog-, valamint a 13. lövészadosztály alkotta.²⁵

Az olasz peremvonal mögött mintegy három kilométeres mélységben mindent elborított a robbanások özöne, a por és a füst. Ilyen erős tüzérségi tűzre még nem volt példa ezen a frontszakaszon.

A 2. olasz hadsereg maradványai és a 3. hadsereg zöme Cadorna olasz tábornok parancsára visszavonult a Tagliamento folyó mögé.²⁶

Az osztrák-magyar erők Tolmin és Görz között az Isonzótól nyugatra álltak. A Boroevic-hadseregcsoporthoz 2. és 1. Isonzó-hadseregének az a feladat jutott, hogy ezzel egyidejűleg kösse le az ellenséget. A Boroevic-hadseregcsoporthoz két hadseregében összesen 15 hadosztály és 6 tartalék hadosztály harcolt. Nagypámtól tudom, hogy súlyos harcok voltak Görznél, sok volt a sebesült, s közöttük felvidéki bajtársak is.

A caporettoi siker után a támadók – közöttük a korábban a Doberdót védő nyolc magyar ezred is – egészen a Piavéig törtek előre, a Boroevic-hadseregcsoporthoz erői 1917. november 10. és 16. között több ponton átkeltek a Piave középső és alsó szakaszán. (Az 1917. november 12. és december 2. közötti időszakban a Piave környéki harcokat az I. piavei csata néven említik a történészek.) Ott is csak az angol és francia hadosztályok segítségével sikerült megállítani őket.

A központi hatalmak az 1917. október 24. és november 10. közti időszakban 300000 olasz hadifoglyot ejtettek, és tetemes mennyiségű hadfelszerelést, valamint élelmiszert zsákmányoltak.²⁷

Április 6-án az USA is belépett a háborúba (hadianyag + 2 millió katona). Az ok: a németek elsüllyesztették a Lusitaniát, és gazdasági kötődés Angliához.

A német 14. hadsereg november 14-től 21-ig az 1776 méter magas Grappa hegytömböt ostromolta. November végére ezen arcvonal szakaszán bevetett két brit és két francia hadtesttel erősödő olaszok ellenállása visszaszorította a németeket. A központi hatalmak csapatai a Piave keleti partján téli védelemre rendezkedtek be. Decemberben a német hadosztályokat a nyugati frontra szállították át. Így az Asiagótól a Grappa hegytömbön át a Piave mentén az Adriáig húzódó arcvonal tartást az osztrák-magyar erőkre bízta. A O.M.M. csapatai az 1918-as év elején a zsákmányolt gazdag készletekből – egy ideig – jól megélték. (Sőt a megszállt észak-olasz területeken osztrák-magyar közigazgatást vezettek be.)

²⁵ www.crowland.uw.hu/images/csata/caporetto 191. február 1-étől a németek megindították a korlátlan tengeralattjáró-hadjáratot (az USA hajói estek áldozatul), a cél az angolok blokád alá vonása.

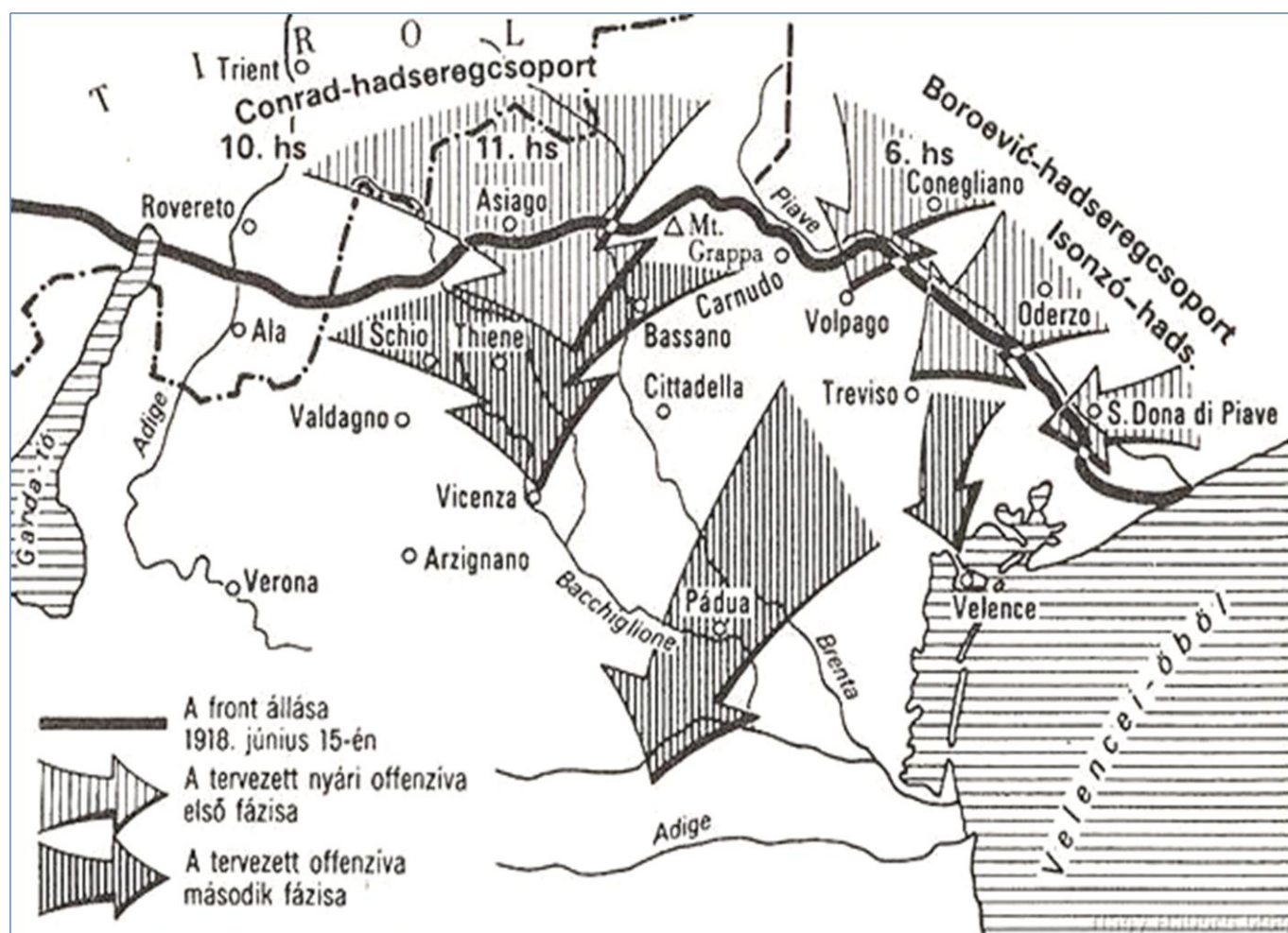
²⁶ Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2010.

²⁷ Részletes statisztika az előbbi, Romsics szerkesztette könyvben.

1918 nyarára az osztrák-magyar részről egy támadási tervet készítettek, hogy az ellenséget egy elfogadható békére kényszeríthessék. De az erők szétforgácso-lódása (a tirolai és a piavei frontszakaszon nagyjából egyenlően osztották el a Monarchia csapatait) eleve kudarcra kárhoztatta a támadást, mert a szükséges – legalább kétszeres-háromszoros – erőfölényt sehol sem tudták kialakítani. Kora-tavasszal az anyagi ellátás terén is nagy hiányosságok mutatkoztak. Az osztrák-magyar tüzérség a támadás kezdetén a szükséges löszereknek csupán a 60-70%-ával rendelkezett, a gázlőszerekből is kevés volt.

Az antant csapatok már a kezdetben is létszám-, valamint a nehéz tüzérségi lövegek és a repülőgépek számát tekintve is nyomasztó fölényben voltak.²⁸ A támadó osztrák-magyar katonák a rossz és rendszertelen táplálkozás következtében fizikailag és szellemileg is kimerültek (átlagos súlyuk 50-55 kg volt), a csa-patok harcértéke csekély volt. Ilyen körülmények között egy támadás sikere ele-ve reménytelennek tűnhetett.

Június 15-én indult meg a Monarchia utolsó nagy támadása az olasz hadszín-téren. A Borojevic-hadseregcsoporthoz Isonzó-hadserege (zöme magyar katonákból állott) kitűzött célja Velence és Padova elfoglalása volt (lásd a térképet).

²⁸ Lásd Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*.

Velük szemben a 8. és a 3. olasz hadsereg erői álltak. A támadás hajnali 3 órakor hatalmas pergőtűzzel és gázlövéllel kezdődött. (Az olaszoknak ekkor már kiváló angol gázmaszkjaik voltak.)

Az átkelés a Piave folyón vaspontonokon és faladikokon történt. Az olasz tüzérség csak azután nyitott tüzet, amikor a Monarchia csapatai már elkezdtek a pontonokba való beszállást, de nagy veszteségeket okoztak a becsapódások az átkelésre váró csapatok között is.

Június 18-án megindult az olasz ellentámadás. Az Isonzó-hadseregnek lassan elfogytak tartalékai. Június 19-e reggelén megáradt a folyó, s az addig felépített 14 közül 10 hadihidat elsodort, s a folyón átkelt erőket elvágta az utánpótlástól.

1918. június 20-án az uralkodó este 7 órakor elrendelte a csapatok visszavonását a Piave bal partjára. Június 23-a reggeléig az osztrák-magyar alakulatoknak sikerült észrevétlenül partot váltaniuk.

1918. június 19 -én a Piave folyó áradása miatt egyre kilátástalanabbá vált a csapatok ellátása. Június 20-án este 20 órakor kezdték meg a rendezett visszavonulást a József főherceg 6. hadserege erői, de az utóvédek 24-edikéig kitartottak.

Július 25-e reggelére az olaszok megszállták a folyó jobb partját. Az olaszok mindenáron győzelemre hajtottak és tovább támadtak a frontvonal minden szakaszán. (A II. piavei csata 1918. június 15-25.)

A piavei csata 1918. június 15- 25 közötti tíz nap veszteségeit a történelmi források rendkívül magasnak nevezik: Az osztrák-magyar hadsereg 142000 embert veszített el - 11643 halott, 80852 sebesült, 24475 hadifogoly, 1072 eltűnt, és a fogolyszám 24508 az olaszoktól kapott jelentés alapján.²⁹ Borojevic hadseregparancsnok jelentése szerint a halottak száma 27 00, a sebesülteké 68 700 volt, nem nevezte meg az eltűntek és fogságba esettek számát, de megemlíti, hogy különösen magas volt a tiszti áldozatok száma. És ami még súlyosabb volt, elvesztettük a hitet a végső győzelemben, pedig ez a hit tartotta fenn erkölcsi erőnket a négy éve tartó, balsikerekben bővelkedő háború alatt.

Nem nyújthatott az sem vigaszt, hogy a csatátér gyújtópontjain, – a Montellón, ahol kizárólag magyar csapatok harcoltak, a Grappa területén, ahol a magyar hadosztály nyerte a legtöbb teret, az alsó Piaven, ahol ismét csak magyar csapatok tüntették ki magukat, – a magyar vitézség csorbíthatatlanul őrizte meg régi hírnevét. A nagy csatát elvesztettük.

A június 15-25. között zajló, katasztrofális eredménnyel járó II. piavei csatában József főherceg 6. hadseregének egyik hadteste érte el a hadművelet legjelentősebb eredményét, a Montello-hegy elfoglalását. A piavei hadművelet kudarca után József főherceg meg tudta akadályozni messze előrenyomult csapatai körülzárását, megfékezte a menekülést, újjászervezett csapataival heves ellenséges tűzben rendezetten vonult vissza a Piave keleti partjára.

²⁹ Bencze László: *A Piave-front*. Magyar Elektronikus Könyvtár – MEK-05005.

1918 júliusában, a piavei kudarc miatt menesztett Conrad távozása után, József főherceg vette át az egész Tirol hadseregcsoporthat (Armeegruppe Tirol) parancsnokságát, amely magában foglalta a 10. és 11. hadsereget is (a korábbi Conrad seregcsoporthat).

Ekkor már a pacifisták és a liberálisok minden eszközzel bomlasztották a küzdő csapatok fegyelmét, bár József főherceg magyar csapatai még engedelmességet fogadtak parancsnokuknak.

Kevésbé tették ezt a cseh-szlovákok, ez időtájt (de már hamarabb is) sok cseh-szlovák katona áttért az antant oldalára s harcolt volt cseh-szlovák bajtársai ellen. Az áttérőket az Antant kötelezte a harcra, a Monarchia hadseregében maradt cseh-szlovákokat pedig a császár iránti esküjük. Szörnyű, háború hozta helyzet volt ez.

1916 februárjában, Párizsban Masaryk, Štefánik és Beneš létrehozta a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot. Beneš ezt írta 1917-ben kiadott *Bohemia's Case for Independence* c. könyvében: 'El kell pusztítani Ausztria-Magyarországot'. 1917. július: a Csehszlovák légiók megalakulása (az ukrajnai Zborovban) 70000 katonával, amit Olaszországban 1918 ápr. 21-én az olasz katonai vezetés is jóváhagyott.

Nagyapám, Veres tizedes, és még sok felvidéki (ma Szlovákia) katona Montello dél-keleti lejtőin harcolt és hiúsította meg az olaszok átkelési kísérletét. Ő itt meg is sebesült (ez volt nagyapa legkomolyabb sérülése a háború alatt), a jobb láb combjának felső részébe szúrta az olasz katona a szuronyát, s ha nincs a bajtársi segítség (aki leszúrta a támadót), akkor ottmaradt és elvérzett volna.

Ez a hadtest csak november közepén indult haza. Vonatok vitték az elfáradt, sebesült katonákat. A hosszan tartó utazás bonyodalmakkal tele, rendszertelen étkezés, ha egyáltalán szervezve volt a fogadó állomásokon, higiénia, tisztálkodási lehetőségek hiánya, stb. Mindenkit a remény éltetett, hogy a közeledő karácsonyt már együtt töltheti szeretteivel.

Az összeomlás

Az új vezérkari főnök, Armando Diaz tábornok (Luigi Cadorna főparancsnokot a caporettói áttörés után leváltották) csak az Antant szövetségesei sürgetésére határozta el magát a döntő offenzívára.

Október 24-én két brit és egy francia hadosztállyal megerősített olasz 4., 10. és 11. hadsereg támadásba lendült. A kétszeres tüzérségi fölényben lévő támadók két nap múlva hídfőállásokat létesítettek a Piave bal partján, ezekből kiindulva október 30-án áttörték a Monarchia 6. hadseregének frontvonalát. A kisebb támadásokat a Monarchia csapatai még vissza tudták verni. A támadás központja **Vittorio Veneto** településhez közel volt, e falu után nevezték el a támadást Vittorio Veneto-inak (III. piavei csata, avagy a Vittorio Veneto-i csata).

Október 29-én a hídfőktől támadást indítottak a Monarchia védőállásai ellen, több helyen áttörték a frontot. A Monarchia csapatai rendezetlenül vonultak vissza a frontvonalról. A Monarchia kudarca teljes volt.

Október 29-én a Monarchia *fegyverszüneti* küldöttsége utasítást kapott, hogy minél előbb lépjen kapcsolatba az olasz hadvezetéssel és kérjen fegyverszünetet. **Október 29-én** az olasz hadvezetés átvette a Monarchia azonnali fegyverszüneti kérelmét, de tárgyalásra nem került sor a felek között. A fegyverszüneti küldöttség **október 31-én** eljutott Padova városába, az olasz főparancsnokság székhelyére. Szintén ezen a napon *Párizsban* a *Legfelsőbb Haditanács* ülésén meg egyezés jött létre a résztvevő felek között a Monarchiának szánt fegyverszüneti feltételekről.

A Victor Weber von Webenau gyalogsági tábornok vezette hétfős bizottság Ausztria-Magyarország képviselőjében október 30-án lépte át az olasz harcfrontot, majd Padova mellett a Villa Giustiban – az Antant hatalmak képviselőjében fellépő – Diaz olasz tábornokkal tárgyalt a fegyverszünetről. (Az a furcsa helyzet állt elő, hogy az O.M.M. ekkorra már utódállamokra esett szét, de hadserege még mindig harcolt az olasz és a többi fronton.)

Weber tábornok november 3-án 18 órakor a Monarchia képviselőjeként aláírta a fegyverszüneti megállapodást, ami csak november 4-én délután 3 órakor lépett életbe. Ezzel a megállapodással megszűnt a Monarchiát összetartó erő, a közös hadsereg is.

A hadműveletek az O.M.M. hadseregének vereségével végződtek. Az olasz frontokon felsorakozott Boroevic-hadseregcsoport 78000 katonát (több tízezer magyart) veszített. Az összveszteség a hadművelet során mintegy 150000 fő és 31 lelőtt repülőgép, míg az olasz, angol és francia oldalon mintegy 90000 katona és 43 repülőgép volt.³⁰

Az osztrák- magyar haderő olyannyira meggyöngült, hogy véglegesen elveszítette támadó képességét. Óriási volt az anyagi veszteség is élelmiszerben, felszerelésben, fegyverzetben, de a legnagyobb az erkölcsi veszteség volt.

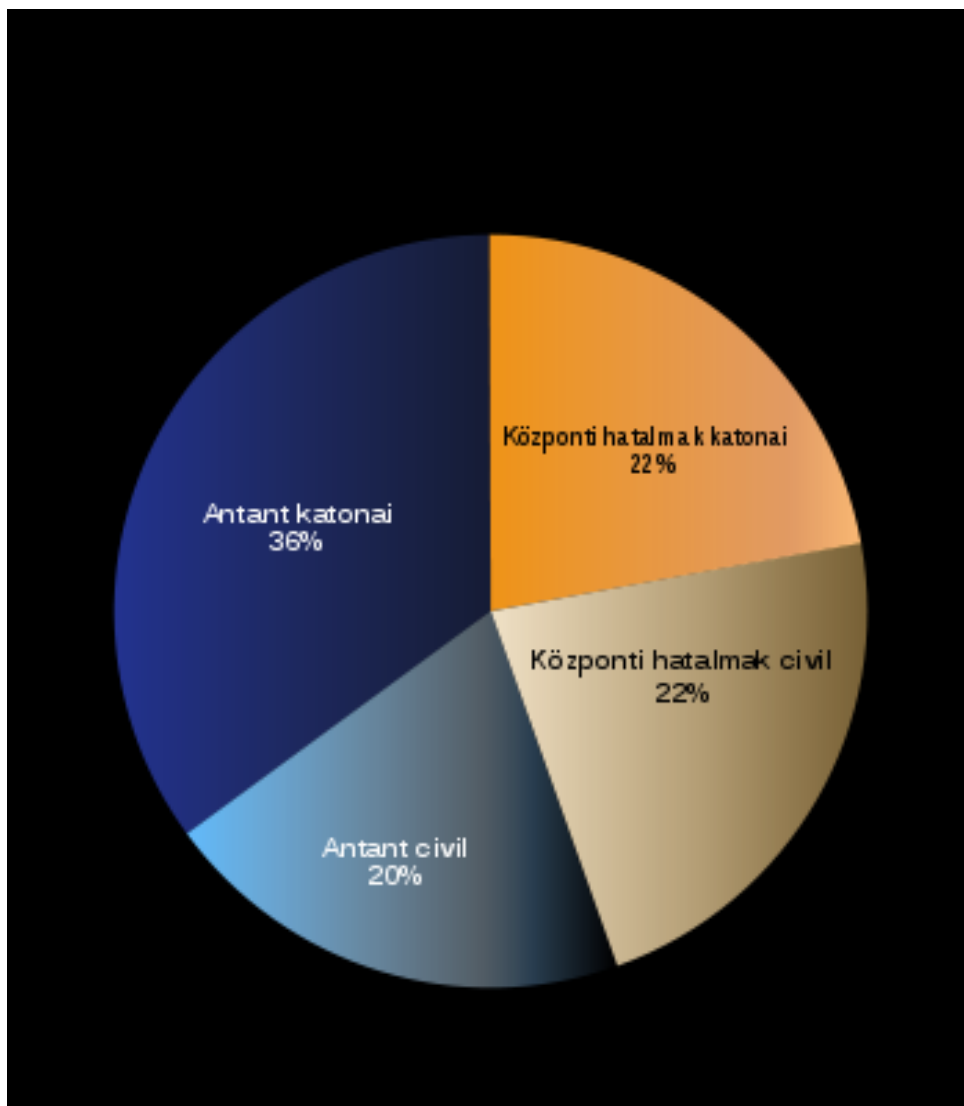
A Piavénél és a Tirolban küzdött magyar alakulatok zöme zárt egységekben, fegyelmezetten, részben gyalog vonulva, részben vasúton szállítva tért vissza Magyarországra. Az igazsághoz tartozik, hogy a hazaérkezett katonák teljesen becsapva, kisemmizve érezték magukat. A hátszágban csak a nyomorral találkozhattak, noha a katonai és politikai vezetőség, valamint a hivatalos propaganda a háborús évek alatt folyamatosan földet ígért a harcolóknak, de ezek csak ígéret maradtak, s odahaza mindent újra kellett kezdeni.

³⁰ Lásd Romsics Ignác (főszerk.): *Magyarország az első világháborúban*.

Az I. világháború áldozatai

Oldalanként a katonai és civil áldozatok.
Sok civil halálát okozta a spanyolnátha és az éhínség.

<u>Antant hatalmak</u>	Népesség millióban	Katonai ha- lottak	Civil halot- tak	Összes halott	Hadi sebesült
<i>Összes (Antant hatalmak)</i>	789,9	5 696 056	4 655 757	10 351 813	12 809 280
<u>Központi hatal- mak</u>	Népesség millióban	Katonai ha- lottak	Civil halot- tak	Összes halott	Hadi sebesült
Osztrák–Magyar Monarchia	51,4	1 100 000	467 000	1 567 000	3 620 000
<i>Összes (Központi hatalmak)</i>	143,1	4 024 397	5 391 000	9 415 397	8 419 533
Összes (teljes tábla)	933,0	9 720 453	10 048 649	19 769 102	21 228 813

A világháború magyar mérlege minden tekintetben rendkívül súlyos volt. A közös hadseregben a háború öt éve alatt 3800000 magyarországi (1914-es határok) katona harcolt. Számításba véve a régi Magyarország nemzetiségi összetételét, a mozgósított magyar katonák száma megközelítette a 2 milliót. A többi pedig szlovák, ukrán, román, szerb, horvát, német nemzetiségű katona volt.

Ebből elesett, meghalt 661000 személy (a mozgósítottak 17%-a). A sebesültek 743000 (a mozgósítottak 20%-a) és a hadifoglyok, eltűntek 734000 (a mozgósítottak 19%-a) száma összességében megközelítette a másfél milliót. A mai Szlovákia területéről bevonult – fentiekben már említett – hozzávetőleg 400000 főből mintegy 69700 fő halt hősi halált és mintegy 61680 fő vált hadirokkanttá.³¹ Összesen 2138000 személy (a mozgósítottak 56%-a). Mindez azt jelentette, hogy a tényleges katonai szolgálatot töltötteknek több mint 50%-a hősi halált halt, megsebesült vagy fogságba esett.

A háború Magyarországra eső pénzügyi és gazdasági terheit nagyon nehéz számba venni, az állami költségvetés összkiadásának nagysága harmincszorosára nőtt a háború alatt, összehasonlítva a háború előtti átlagos év állami összbevételeivel.

Az Antant teljes győzelmet aratott, szörnyű volt a mérleg: 9700 000 halott, mérhetetlen anyagi kár.

Felgyorsult a Monarchia széthullása

1918. október 28-án Prágában kikiáltották a független Csehszlovák Köztársaságot.

1918. október 29-én Horvátország elszakadt a Monarchiától és csatlakozott a megalakuló Jugoszláviához.

1918. október 30-án megalakult az osztrák állam.

1918. október 30-án a Turócszentmártoni - a szlovák nemzet - deklarációnak elfogadása.

1918. november 3-án az antant hatalmak Padovában elfogadták Ausztria-Magyarország fegyverszüneti kérelmét.

1918. november 11-én a compiégne-i erdőben, egy vasúti szalonkocsiban a német küldöttség aláírta a fegyverszünetet. Ezzel az I. világháború katonai története véget ért.

De a végjáték Párizsban, Prágában és Budapesten folytatódott.

1918. december 1-én a román hadsereg bevonult Erdélybe, s kimondta Erdély csatlakozását Romániához.

1919. március 21. a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása és 133 napig tartott a különös álom.

1919. június 28. Versailles: Az antant békét kötött Németországgal.

³¹ Miklós Tamás: *Szlovák nemzetiségű katonák harctéri magatartása a háború végén.* 2015.09.23, www.nagyhaboru.blog.hu.

1919. szeptember 10. Párizs, Saint Germain kastély: Ausztria aláírta a békeszerződést.

1920. június 4. Párizs Nagy-Trianon palota : A Magyarországgal való békekötés aláírásának időpontja.

A háborúnak vége, de a szenvedéseknek nem

Már a trianoni békeszerződés aláírását megelőzően a cseh legionáriusok megszállták Felvidéket. Először Kassát, 1918. december 29-én, ahol a megszállást követően 1919. január 6-án megtörtént az első gyilkosság, egy személyt világos nappal az utcán főbelöttek. A március hónap folyamán további gyilkosságokra került sor.

1919. január 2-án több ezer magyar részvételével tüntetés volt Érsekújvár főterén, majd január 10 -én megjelentek a városban a cseh legionáriusok, összeharcsolták a közintézmények értékeit, igyekeztek kiirtani az itteni magyar életmódjait (május 22 -én ledöntötték a főtéri Kossuth szobrot).

1919. január 9-én az Antanthoz tartozó, két legionárius századból álló csehszlovák hadsereg bevonult a bal parti Komáromba, melyet Csehszlovákiához csatoltak és ezzel kettéosztották a várost és Komárom vármegyét is. A város katonai közigazgatás alá került, a megszállók éjszakai kijárási tilalmat rendeltek el.

1919. február 12-én tüntetés volt Pozsonyban (a tüntetésnek hét halottja és több sebesültje volt).

Március 15-én ugyancsak Pozsonyban a város lakossága ünnepelni készült. Az itt berendezkedő Szlovákiai Teljhatalmú Minisztérium joggal tartott tőle, hogy esetleg atrocitásra kerülhet sor. Ezért március elején rendeletben tiltotta meg a magyar nemzeti megemlékezéseket. De Pozsony város lakossága csendben, lélekben ünnepelt, csak a felfegyverzett őrségek vonultak fel a tisztek vezetésével, de a lakosság méltóságteljesen viselkedett.

A cseh legionáriusok 1919. január-márciusban végigvonultak Felvidék magyar lakta falvain. A csehek által birtokba vett területeken Šrobár szlovákiai teljhatalmú miniszter 1919. március 25-én kihirdette a statáriumot.

Az év koratavasán megjelent nálunk a Magyar Tanácsköztársaság hadserege is, de a magyar csapatokat a nemzetközi erők nemsokára visszarendelték a demarkációs (ideiglenes vonal mögé).

A magyar katonai sikerek június elején azonban arra ösztönözték a teljhatalmú minisztert, hogy tovább szigorítsa a rendkívüli állapotot. Június 5 -én bejelentette a katonai diktatúra bevezetését a Felvidéken.

A felvidéki magyarság politikai, gazdasági, kulturális és társadalmi diszkriminációja mellett a megszállás kezdeteitől folyt a magyar történelmi múlt neves alakjait ábrázoló szobrok, emlékoszlopok, táblák és emlékművek lerombolása.

Az 1896-ban felállított millenáris emlékművek közül három volt található a megszállt Felvidéken: Jankovics Gyula dévényi, Kallós Ede zoborhegyi és

Bezerédy Gyula munkácsi alkotásai. Ezek mind áldozatul estek a szabadon tomboló magyarellenes indulatoknak.

A dévényi emlékoszlopot az Árpád-szoborral 1921. január 15-én fényes nappal, déli 12 órakor robbantották fel „ismeretlen tettesek”.

A négy hatalmas turulmadárral díszített zoborhegyi milléniumi emlékművet a cseh legionáriusok 1921. február 9-én zúzták szét, a turulmadarak 1,6 tonnányi vörösréz anyagát pedig rablott zsákmányként magukkal vitték. (A 20 m magas, henger alakú talapzaton álló gránit obeliszket Berczik Gyula tervei alapján készítették, a talapzat felső részén, az obeliszk lábánál elhelyezett, négy világtáj felé néző turulmadaras szobrok Kallós Ede alkotásai voltak.)

1921. október 26-27-én a pozsonyi Mária Terézia-szobrot ugyancsak a csehszlovák legionáriusok, valamint a szokolisták annak a rendje és módja szerint szétzúzták, méghozzá a karhatalom szemeláttára. A vandalizmust nem is próbálták megakadályozni.

Megrongálták továbbá Kossuth Lajos rozsnyói, losonci, dobsinai és (a már említett) érsekújvári szobrait is. Ugyanerre a sorsa jutott a breznóbányai II. Rákóczi Ferenc szobor, és még sok másik emlékmű. A szobrok ledöntését szinte minden esetben a csehszlovák légión tagjai követték el.

Irodalom

1. Gondos Ernő: *Az első világháború*. Móra Ferenc könyvkiadó, Budapest, 1977.
2. Romsics Ignác (főszerkesztő): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2010.
3. Nemere István: *Magyarország története*. Anna Kiadó.
4. Julier Ferenc: *1914 – 1918. A világháború magyar szemmel*. Interneti portál – Infók,
5. Vitéz Németh (Deisler) Károly, nyug. áll. tábornok, a volt ezred parancsnoka: *A volt m. kir. nyitrai 14. honvéd gyalogezred története I. kötet, haditevékenység : 1914. augusztus 1-től 1915. szeptember 6-ig*. Terjedelem: 143 oldal. *II. kötet, haditevékenység: 1915. szeptember 7-től 1918. november 27-ig*. Terjedelem: 206 oldal. A szerző magánkiadása, Budapest, 1927/I. kötet, 1928/II. kötet
6. www.mek.oszk.hu/A magyar honvédség az első világháborúban.
7. www.crowland.uw.hu/images/csata/caporetto.
8. „A m. kir. 31. veszprémi honvéd gyalogezred” c. cikk. Megjelent 2014 ápr. 5-én *Bálint Ferenc* hadtörténész blog oldalán.
9. Bencze László: *A Piave-front*. Magyar Elektronikus Könyvtár – MEK-05005.
10. www.adtplus.arcanum.hu.
11. Nemeskürty István: *A bibliai örökség*. Szabad Tér Kiadó, 1991.
12. Interneti portál - Infók, Wikipédia.

13. Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
14. Dušan Kováč: *Szlovákia története*. Kalligram Könyv és Lapkiadó, Pozsony 2001.
15. Zöllei Zoltán, Dr., alezredes: *Az első világháború közelharc és kézitusája ki-képzésének jellegzetes vonásai*. Interneti portál – Infó.
16. Bencze László: *A Piavei front*. Magyar Elektronikus Könyvtár – MEK 05005.
17. Szőke József: *Nagykér – Monográfia, 1993*. Napkiadó, Dunaszerdahely.
18. „A magyar honvédség az első világháborúban.” *Magyarország a XX. században*. Interneti portál – Infó. I-294.
19. Pintér Tamás: „Magyarok a Doberdón.” *Nagy Magyarország*, III. évfolyam. 3. szám, 2011. szeptember 16. 26. oldal.
20. „Magyar csapatok a caporettói-áttörésben.” *múlt-kor, történelmi portál* - Infó, 2005. június 6.
21. Gulyás László: *Az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Két régió: Felvidék és Vajdaság sorsa*. Pécsi Tudományegyetem, 2005.
22. *Magyarország a XX. században, Hadsereg és katonapolitika, 1914-1940.* www.elib.hu.
23. Ivan Šedivý: „A csehszlovák legionáriusok 1914-1918-ban.” *Előadás*.
24. Simon Attila: „A köztársaság katonái.” *Új Szó*, 2006. június 23.
25. Kollektív autorov: *Komjatice 1256-2006, Vedecko-popularizačná monografia*. Komjatice – Bratislava, doplnené vydanie 2008.
26. Vitéz Czékus Zoltán, a m. kir. Honvéd Ludovika Akadémia hadtörténelem tanára: *Az 1914–18 évi világháború összefoglaló történelme*. A szerző sajátja, Budapest 1930, Stádium Sajtó Vállalat Részvénytársaság, Budapest VI., Rózsa-utca 111. sz.
27. Bálint Ferenc hadtörténész: „A m. kir. 31. veszprémi honvéd gyalogezred” című cikk megjelent 2014. április 5-én.
28. Popély Gyula: „Felvidék 1914 – 1920”. *Magyar Napló*, FOKUSZ Egyesület, Budapest, 2010.
29. Popély Gyula: *Felvidék 1918 – 1928*. Kárpátia Stúdió, Budapest, 2014.
30. Miklós Tamás: *Szlovák nemzetiségű katonák harctéri magatartása a háború végén*. 2015.09.23, www.nagyhaboru.blog.hu.
31. Marossy Endre: *Harcra hív a kürt*. Coldwell könyvek-sorozat, Püski Kiadó és Könyvesház, Budapest, 2005
32. Somogyváry Gyula: *Virágzik a mandula...* Budapest 1990, Auktor Kiadó, Budapest, 1990.
33. Pogány József: *A földreszállt pokol*. „Isonzó eposza” Dick Manó kiadása, Budapest, 1916.

Az előadás tárgyával összefüggő képek

A szerbiai hadszíntér 1914.

Máramarossziget 1914 őszén

Magyar katonák

Az Est lap a magyar fronton

Farkas Gyulának Húlra (község Érsekújvár és Nyitra között) 1916. január 31-én érkezett fénykép

Lövészárok háború

Lövészárok háború

Isonzói csatakép

Az olasz tüzérség az isonzói fronton, 1917.

Az 1917-es caporettói áttörés súlyos veszteségeket okozott az olasz hadseregnek

1918 tavaszán a nyugati fronton

A frontról hazaérkező magyar katonák 1918 őszén

Doberdói emlékhelyek

*Pandula Attila*³² (*Budapest*):

A Nagy Katonai Érdemérem története **(1916–1918)**³³

1890. március 12-én alapította (legfelsőbb kéziratával) I. Ferenc József császár és király a Katonai Érdeméremet. Ez akkor egy fokozatot jelentett, egy aranyozott bronz érmet. Ezt a „Legfelsőbb Elismerést” kiemelkedő teljesítményekért háborúban-, illetve a „Legfelsőbb Megelégedést” békében is el lehetett nyerni. Ezt az elismerést csak a tiszti állomány kaphatta meg. Vörös szalagon viselték. Az alapításkor az uralkodó elrendelte, hogy azok a (csapatállományú tisztek), akik 1848. óta háborúban szerzett érdemekért „Legfelsőbb Elismerésben” részesültek, az új kitüntetést a Katonai Érdemkereszt szalagján (azaz vitézségi szalagon) viseljék.³⁴ A „Signum Laudis” (= A dicséret jele.) Alapszabályait ugyanekkor tették közzé.³⁵

1892-ben, a (nagy szabású) bécsi Radetzky emlékmű avatásakor (az akkor még élő veteránok vonatkozásában) az uralkodó elrendelte, hogy azok a tisztek, akiket (1848-1849-ben, az olasz hadjárat során) Radetzky marsall (tábornagy) hadseregparancsban, dicséretben részesített a Katonai Érdeméremet, a Katonai Érdemkereszt szalagján viselhetik.³⁶ Az 1848-1849-es érdemekért ezt külön kellett kérvényezni.³⁷

Ez a kitüntetés, melynek célja elsődlegesen a tiszti állomány elismerési lehetőségeinek a növelése volt, széles körben adományozásra került, s nagy népszerűségnek örvendett a kortársak körében.

1911. március 26-án alapította I. Ferenc József az Ezüst Katonai Érdeméremet.³⁸ Ugyanekkor tették közzé ennek az elismerésnek a szabályozását.³⁹ Ezt a fegyveres erő olyan tisztjei kaphatták meg, akik (háborúban) újólagos „Legfel-

³² Dr. Pandula Attila DSc, történész, egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történeti Segédtudományok Tanszék. A ZMTE Tudományos Tanács titkára.

³³ A téma vonatkozásában (mindezideig) nem vált ismertté részletesebb, direkt levéltári anyag.

³⁴ „Personal-Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer” Nr. 9. (1890.) 69. p.

³⁵ „Normal-Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer” Nr. 10. (1890.) 49. p.

³⁶ A rendjelek és kitüntetések történelmünkben. (*Rainer Rezső*) Bp. é. n. (943.) 345. p. (a továbbiakban: A rendjelek...

³⁷ „Normal-Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer.” Nr. 14. (1892.) 75. p.

³⁸ „Personal-Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer” Nr. 11. (1911.) 131. p.

³⁹ „Normal-Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer” Nr. 14. (1911.) 71. p.

sőbb Dicsérő Elismerésben” részesültek. Illetve olyan személyek, akiknek (békében) a „Legfelsőbb Megelégedést” ismételten tudtul adták.

(1914-től) mindkét érem (egyszerre is) viselhető volt.⁴⁰

Az első világháború időszakában (is) igen nagy számban adományozták ezeket a kitüntetések.⁴¹

1916. április 1-én kelt Legfelsőbb Elhatározás szerint az Ezüst Katonai Érdemérem kétszer-, illetve háromszor is elnyerhető volt. Ezt a kitüntetés (hadi) szalagjára erősített (ezüst színű) fém pántokkal jelölték. Ezekben az esetekben nem adtak ki újabb érmekeket, csupán pántokat kaptak az elismert személyek.⁴²

1916. április 1-én kelt Legfelsőbb Elhatározás alapította a Nagy Katonai Érdemérmét is.⁴³ Ez a „Különös Dicsérő Elismerés” jele volt. Az alapításkor meghatározták, hogy (akár) háromszor (is) adományozható.⁴⁴ Erre azonban ténylegesen nem került sor. Csak (négy) kétszeri adományozás valósult meg a későbbiekben. 1917. február 22-én (e vonatkozásban) előírták, hogy a pántok arany színűek, s a korábbiaknál szélesebbek.⁴⁵

Ebben az esetben (lényegében) vagy a csak a pántot-, vagy a pánttal ellátott szalagot és (természetesen) az adományozási okmányt (dekrétumot) kapta meg a kitüntetett.⁴⁶

A Nagy Katonai Érdemérem (illetve a Katonai Érdemérem) előlapján, a mindenkori uralkodó portréja szerepelt. I. Ferenc József halálát követően. (1917. április 28-tól)⁴⁷ IV. (I.) Károly császár király portréja díszítette ezeket az elismeréseket.⁴⁸

⁴⁰ „Personal-Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer” Nr. 17. (1914.) 171. p.

⁴¹ Pl. Magyar Nemzeti Levéltár – Magyar Országos Levéltár P. 1058. A Szent István Rend Levéltára.

5. / Sz. I. R. (1918.) K. u. k. Armee. Oberkommando Zu Res. Nr. 100./4821.

4666. Chef der Generalstabes K. u. k. Heer. Arz G. d. I.)

An Antrage auf Ah. Auszeichnungen für Verdienste vor dem Feinde.

Militarkanzlei S. M. – Nr. 785. (Baden, am 31. Jänner 1918.)

⁴² „Personal-Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer” Nr. 100. (1916) 2829. p.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Azaz két fém pánttal a szalagon.

⁴⁵ „Personal-Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer” Nr. 39. (1917.) 1169. p.

⁴⁶ „Normalverordnungsblatt für das k. u. k. Heer” 12. Stück (1917.) 82. p.

⁴⁷ „Normalverordnungsblatt für das k. u. k. Heer.” 22. Stück (1917.) 157. p.

⁴⁸ *Michatschlager, Heinrich F.*: Das Ordensbuch der gewesenen österreichisch ungarischen Monarchie. Wien 1918-1919. XVIII. tábla illusztráció

A Nagy Katonai Érdemérem, mint érem.

A Katonai Érdemérem előlapjának verőtöve Scharff Anton professzor (1845-1903 tervei szerint készült. Míg a hátlap verőtövének tervezője Neudeck Andreas (1849-1914) volt.⁴⁹

Ezeknek az elismeréseknek (hivatalos) előállítója a Cs. és királyi Pénzverde (Hauptmünzamt) (Bécs) és a Magyar királyi Pénzverde (Körmöcbánya) volt. A világháború időszakában ugyanezeket a verdéket hatalmazták fel, hogy hadifém-ből stb. is készítsenek Katonai Érdemermeket.⁵⁰ A jogosulatlan gyártást (el-vileg) büntették ebben az időszakban.⁵¹

A Nagy Katonai Érdemérem, I. Ferenc József portréjával

A mindkét oldalán plasztikusan kidolgozott, osztrák császári koronáról le-függő érem. Alatta, mindkét oldalt babér koszorúval. Maga a koszorú a korona oldalainak közepéig ér. Ez a fül alól indul ki.

Előlap:

Keskeny perem. Az érmen I. Ferenc József (idősebb kori) babérkoszorús, jobbra néző fejképe. Az Érem körirata: „FRANCISCVS JOS. D. G. IMP. AVST. REX BOH. ETC. ET REX. APOST. HVNG.” A felirat felett (körbefu-tó), egybefonódó babérkoszorúval.

Hátlap:

Az érem szélén perem, ezt követően pedig (körbefutó) gyöngysor.

Középen (körbefutó) felül nem összeérő-, alul szalaggal összekötött (kör alakú) koszorúval. A (heraldikai jobb oldalon) babérkoszorú-, a (heraldikai bal-oldalon) tölgyfa koszorúval.

A koszorú közepén (plasztikus) felirattal: „SIGNUM / LAVDIS”.

Hangsúlyozandó, hogy bár az Osztrák-Magyar Monarchia (1867-től kezdő-dően) dualista jellegű állam volt, ez azonban a kitüntetési rendszerben (így a Ka-tonai Érdemérmén) egyáltalán nem jelent meg. Ez az elismerés abszolút biro-dalmi jellegű volt

A Nagy Katonai Érdemérem éremképe egyébként teljesen megfelelt a Kato-nai Érdemérem éremképének. Azonban más volt a mérete. A Katonai Érdem-érem átmérője: 30 mm-, a Nagy Katonai Érdemérem átmérője: 38 mm volt.

⁴⁹ Schwarz, Walter Alexander: Die Militarverdienstmedaille. In.: Österreichs Orden vom Mittelalter bis zur Gegenwart. (Hrsg. Stolzer, Johann – Steeb, Chrsitan) Graz 1996.238-239. pp.

⁵⁰ Ebben az időszakban (még) a bronznak (is) nagy értéke volt a hadsereg szempontjából.

⁵¹ „Beiblatt zum Normalverordnungsblatt für das k. u. k. Heer” Nr. 1. 5. p.

A Nagy Katonai Érdemérem IV. (I.) Károly portréjával

Kiemelendő, hogy ebben az esetben (már) megfelelő dualista jellegű elismerésről van szó. IV. Károly (átfogó jellegű) elismerési reformot indított be. Ennek egyik fontos eleme volt a dualista jelleg hangsúlyozása. A háborús erőfeszítések érdekében mindezt (legfelsőbb szinten is) nagyon fontosnak tartották.

Koszorúra helyezett korona párról lefüggő érem. A (heraldikailag jobb oldali koszorú, tölgylevelekből-, a heraldikailag bal oldalon elhelyezett koszorú pedig babérlevelekből áll. A (ráhelyezett)-, szembenéző korona pár kissé elnagyolt-, plasztikus ábrázolás. A (heraldikai jobb oldalon) az osztrák császári korona, míg (a heraldikai bal oldalon) a magyar királyi korona látható az (éremmel összedolgozott, magát a felfüggesztést is szolgáló) előlapon.

Ugyanebben az esetben, (a hátlapon) az alul összekötött koszorúk dominálnak.

Ez a díszítmény (egyébként) jobb- és bal oldalakon egyaránt oldalt (kissé) lehajlik.

Előlap:

Keskeny perem. Ezt körbefutó gyöngysor követi. Középen IV. (I. Károly) jobbra néző-, tábornagyi (marsalli) egyenruhás, nyakában Aranygyapjas Rendet viselő képe látható.

Az érem körirata:” CAROLVS D. G. IMP. AVST. REX BOH. ETC. ET REX APOST. HVNG.

Hátlap:

Keskeny perem. Ezt körbefutó gyöngysor követi. Középen, körbefutó (felül nem összeérő)-, alul összekötött-, kör alakú koszorúval. A (heraldikailag jobb oldali) koszorú babérlevelekből-, a (heraldikailag bal oldali koszorú) pedig tölgyfalevelekből áll.

A koszorú közepén (plasztikus) „SIGNVM LAVDIS” felirattal.

Ezek a kitüntetések (elvileg) vörös szalagon is adományozhatók voltak. Azonban ilyen kiadására nem került sor. Valamennyi Nagy Katonai Érdeméremet, a Katonai Érdemkereszt szalagján (azaz hadi szalagon) adtak ki.

Nem tudok magyarázatot adni arra, hogy bár rendkívül kis számban adományozott elismerésről van szó, I. Ferenc József arcképével ékesített Nagy Katonai Érdeméremnek én (három, részleteiben igen jelentősen eltérő) verőtő variánsát ismerem. IV. (I.) Károly arcképével ékesített Nagy Katonai Érdeméremnek én (négy, részleteiben igen jelentősen eltérő) verőtő variánsát ismerem. Mindezek (1918. október 30. előtti) darabok. Ezt követően készültek különféle hamisítványok (sokféle) változata készült a (rendkívül ritka) Nagy Katonai Érdeméremből.

A nemzetközi falerisztikai kereskedelemben, igényes cégek kínálatában (időről-időre) előfordulnak, a Nagy Katonai Érdemérem (különféle) variánsai.

Pl. napjainkban kerül Bécsben kalapács alá, egy J. ZIMBLER jelzéssel⁵² ellátott, aranyozott ezüsből készült, I. Ferenc József arcképével ékesített Nagy Katonai Érdemérem.⁵³ Ez véleményem szerint (korabeli) viseleti példány lehet.

A Nagy Katonai Érdeméremnek, illetve változatainak ismeretese (különbféle időszakokban készült) különféle színvonalú miniatűrjei is.⁵⁴

A Nagy Katonai Érdemérem adományozási gyakorlata

Az első kitüntetett (1916. május 24-én), a korszak igen népszerű hadvezére-, az uralkodócsalád tagja (Habsburg-Lotharingiai) Jenő főherceg volt. (A Német Lovagrend nagymestere stb.) Aki egy győzelmes hadseregcsoporthoz parancsnokként szerzett kiemelkedő érdemeket.⁵⁵

A Nagy Katonai Érdeméremmel elismert második személy (1916. augusztus 18-án) Bannfield Gottfried von sorhajóhadnagy.⁵⁶ Az Osztrák Magyar haditengerészet legkiemelkedőbb tengerészeti repülője (hidroplánpilóta) az uralkodó véleménye szerint, repülőként, kiemelkedően vitéz- és eredményes magatartást tanúsított az ellenség előtt.⁵⁷

A világháború időszakában, a lehető legnagyobb elismerésnek számított (ha valakinek) maga az agg uralkodó személyesen adta át kitüntetését. Banfieldot, a schönbrunni kastélyban (1916. augusztus 23-án) magán kihallgatáson fogadta I. Ferenc József és saját kezűleg adta át a Nagy Katonai Érdemérmet. (Ez a kitüntetettnek – emlékirata szerint – életre szóló, rendkívüli élményt jelentett.)⁵⁸

Megjegyzem, hogy ez a dekorálás különösen annak fényében rendkívüli, miszerint az (Osztrák-Magyar Monarchia korabeli gyakorlatában) óvakodtak magas rendjeleket-, kitüntetések adományozni olyan személyeknek, akik (az akkortájt megalakult) modern csapatnemek (pl. légierő-, tengeralattjáró) képviselőiként szereztek kiemelkedő érdemeket. Az erősen konzervatív megítélés szerint, ugyanis ezeket az eszközöket „csak kezelik,” maga a személyes hőstett a háttérbe szorul. Az eredmények (pl. egy hadihajó elpusztítása, egy a tengeralattjáró által kilőtt torpedó által) rendkívül látványosak (is) lehetnek, de nem érik el, egy hagyományos teljesítmény (pl. gyalogsági harc-, lovas roham-, bekerítésből való

⁵² Ez a bécsi előállító 1919-1920-ban (véglegesen) bezárt.

⁵³ Auktionshaus H. D. Rauch – 97. Münzauktion (14-16. April 2015.) Katalog II: Orden. Wien 2015. 48. p. D 4097. tétel, uo. előlap- és hátlap illusztrációja. Az (I.-es tartású) darab kikiáltási ára: E 1500.

⁵⁴ *Gattinger, Karl – Stolzer, Johann*: Klein, aber fein. Miniaturen und Reduktionen österreichischer Orden und Ehrenzeichen. Salzburg 2004. 66. p. 11.1 szám, 67. p. bal felső, első illusztráció

⁵⁵ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personalangelegenheiten” Nr. 101. (1916.) május 30. 1. p. – Elnöki szám: 12859.

⁵⁶ Ez a tengerészeti rendfokozat a szárazföldi haderőnél századosnak (kapitány felel meg.

⁵⁷ „Marinepersonalverordnungsblatt” Nr. 41. (1916.) 1. p.

⁵⁸ *Bannfield, Gottfried*: Der Adler von Triest. Graz – Wien – Köln. 1984. 83. p.

kitörés stb. stb.) színvonalát (jelentőségét) stb. Megjegyzem, hogy ezzel teljesen ellentétes gyakorlat érvényesült (a szövetséges) Német Császárság esetében, ahol nagy számban kapták meg a legmagasabb hadi kitüntetések (pl. a Porosz Pour Le Merite Rendet) (fiatal) repülő- és tengerésztisztek (pl. tengeralattjárókon szerzett érdemekért. De ugyanilyen gyakorlat érvényesült az ellenségénél is (pl. a brit- és a francia hadseregben is).

Mindezek vonatkozásában éppen Bannfield Gottfried tekinthető kivételnek. Bannfield (1915-től a trieszti) Tengerészeti Repülő Állomás parancsnoka volt. Nagyszámú ellenség feletti repülést hajtott végre. 18 (igazolt) légi győzelme volt. Az Adriai-tenger felett (1916-ban vívott) légi harcokban játszott szerepéért (végül) a legmagasabb katonai elismerést a Mária Terézia Katonai Rendet (is) elnyerte.⁵⁹ E Rend lovagkeresztjét az 1917. augusztus 17-i promóció (szám szerint 180.) során kapta meg.⁶⁰ A korabeli gyakorlatnak megfelelően (ugyanekkor) bárói rangra emelték.⁶¹

Véleményem szerint a Nagy Katonai Érdemérem legérdekesebb kitüntetettje Pokorny Hermann (a kitüntetés adományozásakor vezérkari alezredes).⁶² A cseh születési vezérkari tiszt (a Vezérkari Főnökség ú. n. Evidenzbürojának munkatársa) az osztrák-magyar hírszerzés történetének legjelentősebb alakja.⁶³ Ő kardokkal kapta meg a Nagy Katonai Érdemérmét.

Az orosz rejtjelkulcs megfejtője (kora viszonyai között, barát- és ellenség szemében egyaránt) világhírnévre tett szert. Rendkívüli tetteért (először) a Mária Terézia Katonai Rend adományozása merült fel. Azonban (e Rend Statutumának értelmezése) ezt nem tette lehetővé.⁶⁴ Pokorny („mint az orosz kérdés” legjobb szakértője, akkor már vezérkari ezredesként) igen jelentős szerepet kapott a Breszt-Litovszki béketárgyalásoknál.

Megjegyzendő, hogy (bár) Pokorny az első világháborús összeomlást követően szülőföldjén (is) tábornoki lombok várták, ő mégis (inkább) elmagyarosodott és magyar szolgálatot vállalt. A Magyar Királyi Honvédség altábornagyként ment nyugdíjba. A második világháború legvégén (viszont) átállt a Vörös Hadsereg oldalára. Az új magyar Honvédségben vezérezredesi rendfokozatot viselt. A második világháború utáni (magyar) béketárgyalások katonai vonatkozású vezetője volt.

Tényleges adományozási dátuma nem ismert a trónörökös (Habsburg-Lotharingiai) Károly Ferenc József Nagy Katonai Érdeméremmel való dekorálá-

⁵⁹ Hofmann, Oskar von – Hubka, Gustav von: Der Militar-Maria-Theresien Orden. Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914-1918. Wien 1943. 61-63. pp. , 22. (számozatlan) tábla, bal alsó illusztráció (a továbbiakban: Hofmann-Hubka i. m.)

⁶⁰ A rendjelek... 258. p. 1044. számú rendvitéz

⁶¹ Adels Lexikon des österreichischen Kaiserthums 1804-1918. (Hrsg. Frank-Döfering, Peter) Wien-Freiburg-Basel 1989. 233. p. 335. szám

⁶² „Personal Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer” Nr. 197. (1918.) 17. p.

⁶³ Pokorny személyére, tevékenységére v. ö. pl. Ronge, Max: Kriegs- und Industriespionage. Wien 1930., Walzel, Clemens von: Kundschaftsdienst und Spionage. Wien 1934.

⁶⁴ A rejtjelkulcs megfejtésénél hiányzott ugyanis az (elvárt) „vitézési elem”.

sának. Azonban több korabeli történeti ikonográfiai ábrázoláson⁶⁵ jól látható módon (egyébként a neki ugyancsak adományozott Katonai Érdemérem mellett) viseli a Nagy Katonai Érdemérmét (kardokkal).⁶⁶

A korszak legmagasabb- (és egyben legkülönlegesebb) katonai kitüntetései közé tartozó Nagy Katonai Érdemérmét (Bannfieldet és Pokornyt kivéve) csak (különféle) tábornoki rendfokozatokat viselő-, többnyire igen magas beosztásokban szolgáló (belföldi) személyek kapták meg. Közülük többen a Habsburg-Lotharingiai Háznak (is) tagjai voltak. Jenő főherceg vezérezredes-, Frigyes főherceg tábornagy (marsall)-, József főherceg vezérezredes.

Báró Conrad von Hötzenndorf, Franz tábornagy (marsall) vezérkari főnök (2 x, a kardokkal). Báró straußenburgi Arz Artur gyalogsági tábornok, vezérkari főnök (kardokkal).

Ismert hadvezérek pl. Báró Böhm-Ermolli Eduard von vezérezredes-, Krauss Alfred gyalogsági tábornok. Tekintettel a kor (teljesen multinacionális) hadseregére-, tábornoki karára stb. látható egyáltalán nem számít az egyes kitüntetettek vallása (pl. a kikeresztelkedett zsidó) báró Hazai Samú vezérezredes, vagy a cigány felmenőkkel (is) rendelkező báró Pflanzner-Baltin vezérezredes (kardokkal). Vagy említhető (az igen kiváló) horvát származású Borojevic Szvetozár vezérezredes kétszer, kardokkal).

Az első világháború kitüntetettjeinek társadalomtörténeti vizsgálatakor szembetűnik, hogy (akár) ugyanezek a személyek kapták meg a kor más nagyjelentőségű hadikitüntetéseit. Pl. a Katonai Érdemkereszt I. osztályát⁶⁷ Pl. Báró Conrad , Franz von Hötzenndorf gyalogsági tábornok (hadi díszítménnyel), Báró Georgi, Friedrich gyalogsági tábornok (hadi díszítménnyel), báró Hazai Samú gyalogsági tábornok (hadi díszítménnyel), (Habsburg-Lotharingiai) Frigyes főherceg (hadi díszítménnyel, gyémántokkal), (Habsburg-Lotharingiai) József főherceg vezérezredes (hadi díszítménnyel), Báró Böhm-Ermolli, Eduard, von lovassági tábornok (hadi díszítménnyel), Báró kövessházi Kövess Hermann, gyalogsági tábornok (hadi díszítménnyel), Báró Pflanzner-Baltin, Karl von, (hadi díszítménnyel), Gróf Paar Eduard vezérezredes (hadi díszítménnyel, gyémántokkal), báró Bolfras Artur, von vezérezredes (hadi díszítménnyel, gyémántokkal), báró strausenburgeri Arz Artur gyalogsági tábornok (hadi díszítménnyel és arany kardokkal), Krauss Alfred gyalogsági tábornok (hadi díszítménnyel és arany kardokkal)⁶⁸ Nem érdektelen annak hangsúlyozása sem, hogy a katonai elit vo-

⁶⁵ Hofmann-Hubka i. m. 6. (számozatlan) tábla illusztráció. Károly (itt) magyar viseletű tábornoki öltözetben jelenik meg (tábornagy-marsall).

⁶⁶ *Polzer-Hoditz, Artur: Kaiser Karl. Wien 1980. (2) címlap illusztráció. Károly (itt) német viseletű tábornoki öltözetben jelenik meg (tábornagy-marsall).*

⁶⁷ *Pandula Attila: A Katonai Érdemkereszt története az első világháborúban, különös tekintettel a társadalomtörténeti vonatkozásokra. In.: A HAZÁÉRT (1.) (Szerk.: Darai Lajos.) Bp. 2015. ACTA HISTORICA HUNGARICA TURICIENSIA (XXX. évf. 1. szám) 55-61 pp.) (a továbbiakban: Pandula i. m.)*

⁶⁸ Pandula i. m. . 56-60 pp.

natkozó tagjai (általában) a Mária Terézia Katonai Rend lovagjai (is) lettek első világháborús érdemeik alapján. Pl. Báró strausenburgi Arz Artur vezérezredes (középkereszt).⁶⁹ Báró Böhm-Ermolli Eduard, von vezérezredes (középkereszt).⁷⁰ Bojnai Boroevic, Szvetozár von vezérezredes (középkereszt).⁷¹ (Habsburg-Lotharingiai) Jenő főherceg tábornagy (marsall) nagykereszt.⁷² (Habsburg-Lotharingiai) Frigyes főherceg tábornagy (marsall) nagykereszt.⁷³ (Habsburg-Lotahringiai) József főherceg vezérezredes (középkereszt).⁷⁴ Báró kövessházi Kövess Hermann vezérezredes (középkereszt).⁷⁵

Fontos megemlíteni, hogy a Nagy Katonai Érdemérmét (a korszak más háborús elismeréseihez hasonló) a baráti- szövetséges hatalmak képviselőinek (is) adományozták. Elsősorban a Német Császárság képviselőinek. Köztük jelentős hadvezéreknek. Pl. Beneckendorff von Hindenburg Paul tábornagnak (marsallnak), Woyrsch Remus von vezérezredesnek. Megjegyzendő azonban, hogy a (vonatkozó) kitüntetettek egy része (ebben az esetben) inkább protokolláris alapon (származása-, beosztása stb.) alapján lett a különleges elismerés tulajdonosa. Pl. (Hohenzollern) Frigyes Vilmos (a Német Birodalom) trónörököse. (Wittelsbach) Rupprecht bajor koronaherceg. (Württemberg) Albrecht herceg vezérezredes.

Megjegyzendő, hogy ugyanezek a személyek elnyerték a Katonai Érdemkereszt I. osztályát (is). Woyrsch, Remus von (hadi díszítménnyel). Beneckendorff von Hindenburg Paul (hadi díszítménnyel, gyémántokkal), (Hohenzollern) Frigyes Vilmos (hadi díszítménnyel), (Wittelsbach) Rupprecht bajor koronaherceg (hadi díszítménnyel, gyémántokkal). (Württemberg) Albrecht herceg vezérezredes (hadi díszítménnyel)⁷⁶

Beneckendorff von Hindenburg Paul a Mária Terézia Katonai Rend nagykeresztjét (is) megkapta.⁷⁷

Az Osztrák-Magyar Monarchia (másik fontos) szövetségese az Oszmán Császárság volt. Ennek egyetlen képviselője Enver pasa, algeneralisszimusz kapta meg a Nagy Katonai Érdemérmét. Megjegyzendő, hogy ő is tulajdonosa volt az I. osztályú Katonai Érdemkeresztnek (hadi díszítménnyel).⁷⁸ Megjegyzendő, hogy (ebben az esetben) az ugyancsak szövetséges Bolgár Cárság (Királyság) képviselője nem kapta meg a magas kitüntetést.

⁶⁹ Hofmann-Hubka i. m. 35-36. pp.

⁷⁰ Hofmann-Hubka i. m. 27-28. pp.

⁷¹ Hofmann-Hubka i. m. 29-30. pp.

⁷² Hofmann-Hubka i. m. 19-20. pp.

⁷³ Hofmann-Hubka i. m. 17-18. pp.

⁷⁴ Hofmann-Hubka i. m. 39-42. pp.

⁷⁵ Hofmann-Hubka i. m. 43-44. pp.

⁷⁶ Pandula i. m. 57-60. pp.

⁷⁷ Hofmann-Hubka i. m. 23-24. pp.

⁷⁸ Pandula i. m. 57. p.

A Nagy Katonai Érdemérem adományozása

1916.

- 1.) (HABSBURG-LOTHARINGIAI) JENŐ főherceg vezérezredes..
*Kardokkal.*⁷⁹
- 2.) BANFIELD, GOTTFRIED sorhajó hadnagy.⁸⁰
- 3.) Gróf PAAR, EDUARD vezérezredes.⁸¹
- 4.) Bárá BOLFRAS, ARTUR vezérezredes.⁸²
- 5.) Bárá PFLANZER-BALTIN, KARL vezérezredes.
*Kardokkal.*⁸³
- 6.) FALKENHAYN, ERICH von gyalogsági tábornok.
*Német.*⁸⁴
- 7.) Bojnai BOROEVIC, SZVETOZÁR vezérezredes
*Kardokkal.*⁸⁵
- 8.) (HABSBURG-LOTHARINGIAI) FRIGYES főherceg tábornagy (marsall) *Kardokkal.*⁸⁶
- 9.) Bárá CONRAD von Hötzendorf, FRANZ vezérezredes.
*Kardokkal.*⁸⁷
- 10.) Bárá GEORGI, FRIEDRICH von vezérezredes.⁸⁸
- 11.) Bárá HAZAI SAMÚ vezérezredes.⁸⁹
- 12.) Bárá kövessházi KÖVESS HERMANN vezérezredes.
*Kardokkal.*⁹⁰

1917.

- 1.) Bárá BÖHM-ERMOLLI, EDUARD von vezérezredes.
*Kardokkal.*⁹¹
- 2.) Lovag KROBATIN, ALEXANDER von vezérezredes.⁹²
- 3.) Gróf BOTHMER, FELIX von gyalogsági tábornok.⁹³

⁷⁹ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer - Personal Angelegenheiten” Nr. 101. 30. Mai (1916.) 1. p.

⁸⁰ „Marinepersonalverordnungsblatt” Nr. 41. (1916.) 1. p.

⁸¹ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 156. (1916.) 1. p.

⁸² „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 156. (1916.) 1. p.

⁸³ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 164. (1916.) 1. p.

⁸⁴ Wien (Staatsarchiv-Kriegsarchiv) Militärkanzlei Seiner Majestat (1916.) Nr. 13-5/ 86. Az adományozás időpontja: 1916. 10. 11.

⁸⁵ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 187. (1916.) 1. p.

⁸⁶ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 187. (1916.) 1. p.

⁸⁷ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 187. (1916.) 1. p.

⁸⁸ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 127. (1916.) 1. p.

⁸⁹ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 127. (1916.) 1. p.

⁹⁰ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 233. (1916.) 1. p.

⁹¹ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer - Personal Angelegenheiten” Nr. 18. (1917.) 1. p.

⁹² „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer - Personal Angelegenheiten” Nr. 69. (1917.) 1. p.

Német.

4.) BENECKENDOFF und von HINDENBURG , PAUL vezértábornagy (marsall).

***Német.*⁹⁴**

5.) (HABSBURG-LOTHARINGIAI) JÓZSEF főherceg vezérezredes.
*Kardokkal.*⁹⁵

6.) ENVER pasa, algeneralisszimusz.

***Török.*⁹⁶**

7.) (HOHENZOLLERN) FRIEDRICH WILHELM német (porosz) trónörökös. ***Német.*⁹⁷**

8.) (WITTELSBACH) RUPRECHT bajor trónörökös.

***Német.*⁹⁸**

9.) (WÜRTEMBERG) ALBRECHT herceg vezérezredes.

***Német.*⁹⁹**

10.) Báró strausenburgi ARZ ARTUR von, gyalogsági tábornok.

*Kardokkal.*¹⁰⁰

11.) KRAUSS, ALFRED gyalogsági tábornok.

*Kardokkal.*¹⁰¹

12.) Herceg SCHÖNBURG-HARTENSTEIN lovassági tábornok.

*Kardokkal.*¹⁰²

13.) LINSINGEN, ALEXANDER von, vezérezredes.

***Német.*¹⁰³**

14.) WOYRSCH, REMUS von, vezérezredes.

***Német.*¹⁰⁴**

⁹³ Wien (Staatsarchiv – Kriegsarchiv) Militarkanzlei Seiner Majestat (1917. Nr. 13-3. / 1267. Az adományozás időpontja: 1917. június 28.

⁹⁴ Wien (Staatsarchiv – Kriegsarchiv) Militarkanzlei Seiner Majestat (1917.) Nr. 13-5. / 122. Az adományozás időpontja: 1917. augusztus 5.

⁹⁵ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” (1917.) Nr. 155. 1. p.

⁹⁶ Wien (Staatsarchiv-Kriegsarchiv) Militarkanzlei Seiner Majestat (1917.) Nr. 13-5./132. Az adományozás időpontja: 1917. augusztus 14.

⁹⁷ Wien (Staatsarchiv-Kriegsarchiv) Militarkanzlei Seiner Majestat (1917.) Nr. 13-5./133. Az adományozás időpontja: 1917. augusztus 19.

⁹⁸ Wien (Staatsarchiv-Kriegsarchiv) Militarkanzlei Seiner Majestat (1917.) Nr. 13-5. / 134. Az adományozás időpontja: 1917. augusztus 19.

⁹⁹ Wien (Staatsarchiv-Kriegsarchiv) Militarkanzlei Seiner Majestat (1917.) Nr. 13-5. / 135. Az adományozás időpontja: 1917. augusztus 19.

¹⁰⁰ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 206. (1917.) 1. p.

¹⁰¹ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 215. (1917.) 1. p.

¹⁰² „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer - Personal Angelegenheiten” Nr. 223. (1917.) 1. p.

¹⁰³ Wien (Staatsarchiv-Kriegsarchiv) Militarkanzlei Seiner Majestat (1917.) Nr. 13-5. / 190. Az adományozás időpontja: 1917. december 7.

¹⁰⁴ Wien (Staatsarchiv-Kriegsarchiv) Militarkanzlei Seiner Majestat (1917. Nr. 13-5. / 192. Az adományozás időpontja: 1917. december 13.

1918.

1.) LUDDENDORFF, ERIC gyalogsági tábornok.

*Német.*¹⁰⁵

2.) Báró ROHR von DENTA, FRANZ tábornagy (marsall).

*Kardokkal.*¹⁰⁶

3.) POKORNY, HERMANN vezérkari alezredes.

*Kardokkal.*¹⁰⁷

Ismételt (másodszori) adományozások

1917.

1.) Báró HAZAI SAMU vezérezredes.¹⁰⁸

2.) Bojnai BOROEVIC, SZVETOZÁR, vezérezredes.¹⁰⁹

3.) Báró CONRAD von Hötzenhof, FRANZ tábornagy (marsall).

*Kardokkal.*¹¹⁰

1918.

1.) Báró GEORGI, FRIEDRICH, von vezérezredes.¹¹¹

¹⁰⁵ Wien (Staatsarchiv-Kriegsarchiv) Militärkanzlei Seiner Majestät (1918.) Nr. 13-5. / 50.
Az adományozás időpontja: 1918. március 26.

¹⁰⁶ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 57. (1918.) 1. p.

¹⁰⁷ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 197. (1918.) 1. p.

¹⁰⁸ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 39. (1917.) 1. p.

¹⁰⁹ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 213. (1917.) 1. p.

¹¹⁰ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 234. (1917.) 1. p.

¹¹¹ „Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer – Personal Angelegenheiten” Nr. 46. (1918.) 1. p.

Harai Dénes¹¹² (Budapest):

A Trianon-trauma katonai reflexiója **(A veszteség természetéről)**

A szétszakadtság, a szétszakítottság kifejezések pontosan leírják a Trianon – trauma tapasztalatot, mely *nem csupán idővel felejtethető* sérültté, sértetté válást jelentett, (Luis Schlesinger amerikai professzor kutatásai!) Idővel a történelmi események következményei nem megszűnnek, hanem megnőnek a tudatban. ***Trianon mindig tetemrehívása marad a magyar léleknek.*** „Megszoktuk, hogy szakadások és hasadékok közt éljünk ... *németnek lenni* annyi, mint meghasonlottnak lenni minden lét- és tudatállapotban.”¹¹³ – írta Günter Grass (irodalmi Nobel-díj 1999.) egy a németekre irányuló *nemzetközi represszióról*. Trianon esetében is a megfosztottság többszörös, mert: **(i)** fél évszázadon keresztül a róla való beszéd lehetőségétől is megfosztották az a magyar embereket, katonákat, még az egyetemistákat is. **(ii)** A ***diktátum*** olyan következményekkel jár, mint az állandó rettegés az elcsatolt nemzetrészek sorsa miatt, gondoljunk: a Kárpátaljai magyarokra ***napjainkban***, vagy a délvidéki magyarság miatt a ***délszláv háborúban***, a 90-es években; a ***falurombolások*** időszakára Erdélyben, a 70-80-as években. Ez a félelem kiterjed a ***nyelvi tartamok-tömbjeinek*** elveszésére, az iskoláztatásukra, egészségügyi ellátásukra. Vannak, akik azt mondják, hogy nem a múlttal kellene foglalkoznunk, hanem a *jövővel*. Ebben a jövő felé fordulás lendületében, megfeledekezünk bizonyos (igen pozitív) összefüggésekről. Trianon hatása, a hadsereg vonatkozásában is letaglózó volt, az akkori viszonyok között, de Horthy és tisztikara – írta Szekfű Gyula - a ***semmiből*** nemzeti hadsereget teremtett; a ***rejtett kiképzés hatékonysága létrehozta*** a hadseregvezetésre képes ***tiszti- és tiszthelyettesi kart.*** A történelemben az összefüggésekre és hatásaikra célszerű figyelni, mert jelenkorunkban is vissza-visszatérnek hasonló helyzetek, amikor ismét a ***majdnem „semmiből” teremtenünk, létrehozunk kellene.***

A magyar katonák esetében „többféle” neurózisról is beszélhetünk, mert az idegi mellett volt *logikai-neurózis* is, ha csak arra gondolunk, hogy a 20. században az évtizedeken keresztül - a forradalmak nyomán párhuzamosan, majd egymás után - fent álló, egyik társadalmi rendszer tartalma: antibolsevizmus, anticionizmus, antidemokratizmus; a másiké: antikapitalizmus, antiklerikalizmus, internacionalizmus érzékelhető zavarokat idézett elő. Lehetne külön ele-

¹¹² Harai Dénes CSc. katona-pedagógus, ny. ezredes, egyetemi tanár Nemzeti Közszerológati Egyetem Honvédelmi és Honvédtisztképző Kar.

¹¹³ Günter Grass: Beszéd a veszteségről. *Álmom Európáról*. T-Twins Kiadó, 1994. 28. old.

mezni a felsorolt fogalmi tömbök logikáját is. *Trianon vonatkozásában* a Kormányzó, a Honvéd Vezérkar, valamint a tiszti- altiszti kar *tudatában volt a veszteségnek*, mert a haderőt külön szankciók is sújtották. Az 1948-1989 közötti, több mint negyven éven keresztül, az emlékezés is elfojtott volt. A vádló-internacionalista politika szégyenletessé tette, s vele együtt megbélyegezte a magyar tiszti- és altiszti kart is.

A katonai trauma főbb mozzanatai:

(a) Az I. Világháborút követően a békediktátum, - ahogyan a korabeli szerző írja – „nemcsak harc-, de még védképtelenné” is tette a vesztes nemzeteket, megsemmisítve egész hadipotenciáljukat és ellenőrizve, megalázóan korlátok közé szorította őket. A trauma egyik jellemzőjét fogalmazta meg Kádár Gyula vezérkari ezredes, amikor azt írta: „A bennünket körülvevő fojtogató gyűrű jóformán a hasunkba látott.”¹¹⁴ – azaz a ’titok’ semmisült meg, amelyre fegyverkezésük, haditechnikai kutatásaik szempontjából annyira vigyáznak a nagyhatalmak napjainkban is. „Amely államban a nép a legelemibb életszükségletektől megfosztva éhez, rongyokban jár és a legszerényebb kultúrigényekről, valamint a gyermekek megfelelő neveléséről és a jogegyenlőségről lemondani kénytelen, ott nem lehet lelki megnyugvás és béke.” – írja báró Szurmay Sándor gyalogsági tábornok, nyugalmazott m. kir. honvédelmi-miniszter 1926 elején. A trianoni diktátum nyomán szabályszerűségeként állapíthatjuk meg, hogy a demilitarizálás mindig denacionalizálás, a nemzeti értékektől, az ősi tradíciótól való megfosztás is. E trauma fölött, mintha az időnek nem lenne hatalma, - mivel H. von Hofmannstal, kifejezésével, - ezek az idősíkok *átolvadnak* egymásba. Úgy gondolom, *Trianon mindig tetemrehívása marad a magyar léleknek*.

(b) Trianon a magyar lelkiség *változáspontja* (inflexiós-pontja), mert alapintuíciója változott meg; *radikálisan megnőtt a múlt jelentősége*, minden ellenkező, a múltat eltörlő ambíciókkal, *szuggesztív pedagógiával* szemben; ugyanekkor 1948 után elindult egy *érzéketlenség* is a magyarságot érintő traumák tekintetében. A békediktátumot követően éreztünk meg valamit, a *nyugati kultúra barbárságából*, amelynek aztán az évszázad további részében is számtalan kegyetlen alakzata jelentkezett, így például: Drezda porig bombázása (Kurt Vonnegut visszaemlékezése!) az atombomba bevetése, holocaust, terrorizmus, stb.). Gondoljunk arra, hogy a nyugat milyen vehemensen tiltakozott a múlt évben (2014), amikor Ukrajna népszavazással elveszítette a Krím-félszigetet.

(c) Magyarország jövőjének akkor bekövetkezett alakját, nem sejtette senki. *Önmeghatározásunkat veszítettük el*. A külső politikai hatalom, *térkép-átrajzoló hatalommá vált*, igazolódott Clausewitz elve, *az erőszak a politikába burkoló-*

¹¹⁴ Kádár Gyula: Büszkék lehetünk arra, hogy a Don-ról a magyar honvéd vált le utolsónak! A magyar 2. hadsereg hősei a kötelességteljesítés mezején becsülettel harcoltak. *Magyar Katonaiújság*, 1943. április 10. 4. old.

dzott. Közel egy évszázadon keresztül nem volt, aki újra elgondolja, hogy mit jelent: mindig kívül lenni, haza-közelben.

A Trianon trauma összetettsége legalább három főbb elemből áll: (1) individuális, (főként azoknál az egyéneknél, akiknek a döntés szétszakította családját); **(2) történelmi,** valamint **(3) kollektív,** amit *hatványozottan kollektívvé*, nemcsak a veszteség elbeszélése, hanem a generációk iskolai oktatása is megerősített, különösen az elmúlt két és fél évtizedben. A jövő elvesztése, ha tudatosul, mindig traumatikus hatású. *Egy ekkora trauma eszméket termel, képzeteket indít el.* A Dantei Pokol borzalmait csak irodalmi játék a háborús traumákhoz képest.

Pszichológiai, valamint morális hátrányai, mint jeleztük, jelenkorunkban is éreztetik hatásaikat: **A trauma először adatszerűen jelentkezett,** mert a nemzet akkori 325,411 km² területéből maradt, 92.833 km² (28.5%), a veszteség 232,578 km² (71.5%); az akkori 20, 886.487 milliós népességéből maradt 7,606, 871 millió fő (36.4%), a veszteség 13,279.516 millió (63.6%).¹¹⁵ Nem véletlen, hogy a korabeli szerző a Franciaország 1420-as és Magyarország 1920-as megcsonkítását idézte kis francia-nyelvű kötetében. A nemzet szociometriai térképét képzeljük magunk elé, és abban a tradicionálisan nagy nemzetrészeket, és egyből érzékeljük a megrázkódtatás lényegét. A tapasztalat azt mutatja, hogy egy társadalomban minél torzultabb az értékrend, az értékteremtés folyamata, annál erősebb az értelmiségben az antikvitás viszonyai utáni vágy, a klasszikusság iránti remény; a nagy társadalmi megrázkódtatások – az I. Világháború, a forradalmak, a szétszóródás Adys-élményének közvetlensége; a kiteljesedés-hiány, a történelmi megkésettség deformálja az értelmiség időtudatát, és *táplálja a teoretikus, valamint a közösségi és magánutópiák elburjánzását.*

Az első világháború következménye a klasszikus katonai értékek pusztulása, kiüresedése. Az I. VH. tapasztalatait, még kibeszélhették magukból a volt katonák, és ez átadódott a fiatalabb generációknak is. Magam is emlékszem nagyapám elbeszéléseire az olasz frontról – 17 évesen sorozták be, és két hét erőltetett kiképzés után vitték Görz térségébe, ahol harcba vetették, - még negyven év elmúltával is emlékezett, az olasz állásokból áthallatszó olasz vezényszavakra; elmesélte, hogy volt olyan akció, amikor éjszaka kilencen mentek, hogy rajtaütéssel "nyelvet fogjanak" az olasz lövészárokszerben, és csupán ketten tértek vissza, - a bajtársaira való emlékezés közben mindig elsírta magát. Elmondta, hogy, amikor az olasz fronton maláriát kapott, az egészségügyi megőrzőből egyik este már kitették a sátor mellé a halottak közé, de reggel, amikor a halottakat összeszedték, a szanitécek még életben találták, és visszakerült a megőrzőbe, aztán felépült. Nagy elismeréssel beszélt az orvosokról, sebesültvivőkről,

¹¹⁵ Póka-Pivny, Adalbert de: *Le Siècle de Jeanne D'arc et le Siècle Dernier de la Hongrie.* Budapest, 1931. Édition de L'Association Hongroise des Affaires Étrangères et pour la S.d.N., 29. 42. old.

akik maguk is gyakran betegek voltak, ott haltak meg a fronton – esküjükben foglaltaknak megfelelően - fertőzésektől, tüdőgyulladástól, szúrt sebekről. A hadseregben a zsidó katonák – iskolázottságukból adódóan - jelen voltak az egészségügyi csapatoknál, a trénnél, valamint az adminisztratív területeken, de orvosok csapatparancsnoki beosztásokat is betöltöttek. A magyar veszteségek között emlékezzünk a 113 zsidó katonatorvosra is, akik a harctéren honvéd segédorvosok, orvosok, zászlóalj és ezred orvos-főnökök, törzsorvosok, főtörzsorvosok a tábori segélyhelyeken, járványkórházakban, intézetekben helytálltak, ugyanúgy helytálltak a sebesültvivők is. A nemzethez való tartozásban a történelmi helyzetek is döntenek, és az első Nagy Háború, ilyen történelmi helyzet volt a zsidó emberek számára is. Hozzáteszem, hogy *a katona az katona*, mert a háború csatáerein, az ellenséges katonák egyébként sem érdeklődnek egymás népcsoportja vagy vallási hovatartozása iránt, amikor tüzet nyitnak egymásra, vagy bombázzák egymás állásait. A félelmet keltő tényezők közül, nem véletlen, hogy a *háború* az első helyen áll, mint a szörnyűségek rémületkeltő alakzata, az emberi szenvedéstörténet része.

Egy különálló kóreset 1918-ból: „Az 1918-iki októberi forradalom hulláma Tótmegyerre november elején érte el. A büntető expedíciónak katonatisztje mellé lőtte revolverével a falhoz támaszkodó M. I. 29 éves jól megtermett, a rablásban való részesedés gyanújával terhelt – mindazonáltal a tiszttel szemben fenyegetőleg viselkedő kiscsapatát. A golyó a jobb oldal 2-dik bordaközébe behatolva, közvetlen a hátgerinc jobb oldalán kijött és a falba fúródott. Tüdővérzés, vérköpés, tüdőlob.”¹¹⁶

Az első világháborúval összefüggésben *Julier Ferenc (1878-1944)* neve mellett nem mehetünk el szó nélkül, ha Magyarországról, magyar katonahősökről a katonai vezetők mentalitásáról, katonai értékekről vagy *a háborús traumáról* gondolkodunk. Julier Ferenc 1919-ben a III. hadtest vezérkar főnöke volt, majd 1919. július 3-tól a Vörös Hadsereg vezérkar főnökeként vezette a hadműveleteket a csehek és a románok ellen. *Működése a politikai válságok időszakára esett, amelyekben elindultak azok a kedvezőtlen, káros tendenciák, amelyek napjainkig éreztetik utóhatásaikat nemcsak a társadalom, hanem a hadsereg tekintetében is. Hasonló - szinte teljes átalakulással járó válságok – nyolc, kilenc alkalommal voltak az elmúlt évszázadban.* 1993-ban, egy amerikai ezredes azt kérdezte tőlem, nem érti, hogy a rendszerváltás után három évvel, hová lett a magyarokból a lelkesedés, ekkor utaltam először erre a magyar történelemben többször *ismétlődő csapda-sorozat*ra, amelynek kiváló szakmai felkészültségű katonai, rendőri vezetők is áldozatul estek. A tiszteknek ilyen helyzetekben a szilárd katonai értékrend adhat eligazítást.

¹¹⁶ Dr. Jaksics Lajos: *Ötvenéves Orvosi Praxisból Sarjadó Új Események és Új Elgondolások*. Nyomtatott Varga József Könyvnyomdájában, 1931. 105. old.

Julier Ferenc emlékiratában "Az ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén (1919-ben)" címűben írja a következőket: "A lelkiismeret kérdése is volt, hogy felesleges veszteségek elkerültesse, mert mégis csak színmagyar vérnek hullásáról volt szó. Azt sem tudhatták a tisztek, hogy a szerencsétlenül operáló parancsnok nem felel-e balszerencséjéért a forradalmi törvényszék előtt...A katonai sikerekben nem a nemzetközi szellem, hanem a tisztikarban rejlő magyar nemzeti erő nyilatkozott meg. Ez az erő készítette a tisztikart arra, hogy fegyvert ragadjon, mihelyt a harchoz szükséges eszköz: a félig-meddig szervezett hadsereg rendelkezésre áll. Ez adta a reményt, hogy a kétségbeesett harc a tájékozatlan külföld előtt talán demonstrálhatja, hogy mennyire igazságtalan a legyőzött Magyarországgal való bánásmód és ezáltal esetleg enyhíthet a várható békefeltételeken....*A vörös zászló nem lehetett a hazafias tisztikar érzéseinek szimbóluma, ez jelentette magyar voltának, nemzeti létének megtagadását.* A piros szín minduntalan emlékezetébe idézte, hogy fanatikus emberek idegen országban fogant oly eszmék szolgálatába akarják állítani, mely *neveltetésénél fogva tőle távol áll*, s melynek megvalósulása sok eddigi eszményének ledöntését jelentené...Kétségtelen, hogy június 24-i ellenforradalom a tanácskormányt éberségre intette. Végül a hadseregvezérkar főnöke – katonai sikerei révén – kezdett veszedelmes versenytárs lenni....A forradalmi hadsereg lélektanában fekszik, hogy védőharcot nem bír el, ehhez hiányzik a fegyelem, mely megköveteli, hogy a csapat pergőtűzben rendületlenül, nagy veszteségek után is kitartsa....A forradalmi hadsereg csak támadni tud, ezt is csak akkor, ha az ellenség nincs megerősített állásban és ha a tűzéség a támadást előkészíti, s azt folyamatosan kíséri....Feltűnően kevés volt az ejtett foglyok száma. Ennek is megvolt a maga oka. Az ellenség gyűlölete a hadseregben sokkal jobban begyökerezett, mint a világháborúban. A magyar szemében a világháború alatt sem az orosz, sem az olasz, mint faj nem volt gyűlöletes, ezek a magyar föld elfoglalására nem törekedtek. Más volt a helyzet 1919-ben... Súlyosbította a helyzetet, hogy a tisztikar zöme kellő politikai és történelmi ismeretek hiányában nem is tudta áttekinteni, hogy milyen történelmi folyamat játszódik le szemei előtt, mily végzetes és sötét erők működnek közre és hogy hol van a lehetséges kivezető út az akkori áldatlan helyzetből. Így aztán a tisztikar, bár egységes maradt abban a gondolatban, hogy magyarságát sohasem tagadhatja meg, mégis nagyban három irányban kereste a megoldást. Egyik része, mely magánviszonyainál fogva nem szökhett el, vagy megfigyelés alatt volt, a hadseregben szolgált és megtalálta e szolgáltatának alapját: a küllelenséggel való harcot. Egy másik része kezdettől fogva reménytelennek és céltalannak vélvén a hadseregben való szolgálatot, arra gondolt, hogy a rövidesen megbukó tanácsrendszer után újraépítendő Magyarországnak szüksége lesz fegyveres erőre és ezért az új magyar hadsereg alapköveit rakta le Szegeden. A harmadik – passzív – része iparkodott az országban észrevétlenül megmaradni, hogy a tanácsrendszer bukása után tudását és erejét az ország újrendelkezésre bocsáthassa. Mindhárom rész tiszteletreméltóan gondolkodott, mert a lényeg az volt, hogy bárhova is állította a sors, ott, ahová került,

becsületes magyar emberként viselkedjék...Jellemző a hangulatra, hogy midőn (Gödöllőn – H. D.) a csendőrszázadot meg akartam szemlélni, egyes referensek erről le akartak beszélni, mert már maga a szemle ténye alkalmasnak látszott az ellenforradalmi gyanú felkeltésére. Azért megszemléltem a csendőröket, kiknek parancsnoka az előírt katonai tiszteletadás alkalmával a kivonult csapat létszámát ezzel a mondattal jelentette: «Alezredes úr, alázatosan jelentem...» Másnap már bizalmas figyelmeztetést kaptam, hogy sötétben vagy egyedül a kastély folyosóin ne járjak, mert leüthetnek. A karhatalmi zászlóalj egyes katonáinak ellesett beszélgetései és kiszólásai megerősítették azokat a szállongó híreket, hogy a gödöllői tisztikar ellen puccs készül... Megbízható híreket kaptunk, hogy a budapesti terroristák ellenünk készülnek. Ügynökeik jártak a Gödöllő környékén retablírozó ütegeknél, hogy ezeket ellenünk lázítsák. Az ütegek azonban hűek maradtak hozzánk...A parancsnokság telefonvonalai Budapesten át futottak a frontra. *A budapesti központban minden telefonbeszélgetésünket kihallgatták...* Július közepén történt, hogy a 6. Hadosztály egyik tüzérezredének tisztikarát az ezred politikai megbízottja letartóztatta, mert a tisztikar azt a fogadalmat tette, hogy amennyiben a Tisza mentén magyar csapatok (fehér gárdák) állanak, azok ellen nem fog harcolni. A letartóztatás ténye miatt a hadosztály parancsnoka, egy kommunista tartalékos tüzérfőhadnagy (Münnich) annyira összevesztek, hogy az utóbbi revolvért rántott és a hadosztályparancsnokot le akarta lőni. Az ügyet a hadsereg-parancsnokság a tisztikar javaslatára intézte el, amennyiben a tisztikart visszahelyezte állásába, az ezrede politikai megbízottját pedig hatalmi túlkapás miatt elcsapta. Sajnos azonban, a *revolveres hadosztály-politikai megbízott* pár nap múlva Gödöllőre, a hadsereg-parancsnokság politikai osztályának élére került, biztos tudomásom szerint Landler ellenére, de Kun Béla akaratára... Első megfontolásaim – Gödöllőre való beérkezésem után – a hadsereget illették... világos volt előttem, hogy a hadsereget foglalkozás nélkül nem hagyhatom. Biztos volt, hogy a nem foglalkoztatott hadsereg fokozatosan lezüllik, az anarchia előbb-utóbb felbontja sorait, tisztjei ellen fordul, s igen könnyen szélsőséges elemek játékszerévé válik, amellyel a polgárság értékes elemeinek teljes kiirtását is lehet végrehajtani. Hogy ez nem agyrém, azt bizonyítják a történelmi tapasztalatokon kívül *Szamuely rémtettei*, melyek teljes irtózatosságukban csak a diktatúra bukása után jutottak tudomásunkra... Azok a nehéz viszonyok, melyek súlya alatt a tisztikar a tanácsrendszer alatt a hadseregben szolgált, szülték a szabotálást. Bizonyos az is, hogy a tanácsrendszer oly rendelkezéseinek végrehajtásánál, melyek nyilvánvalóan a hazával, a becsülettel és a tisztikar által ápoltság más eszményekkel ellentétben állottak, az ellenállás a tisztikarnak mellőzhetetlen kötelessége volt. *Így például a bajtársiasság megtagadására, a nemzeti színek lekicsinylésére, vagy az ellenforradalom leverésére irányuló rendelkezések és parancsok végrehajtását minden tisztnek, még élete árán is, meg kellett tagadni.*”¹¹⁷

¹¹⁷ Julier Ferenc: Ellenforradalmi lélekkel a Vörös Hadsereg élén (1919-ben) II. III. rész.

A hadseregeket a politikai hatalom az elmúlt évszázadban sokféle nemes és nemtelen célokra alkalmazta. Nem véletlen, hogy a katonák által, – köztük Julier Ferenc által kezdeményezett – *'Piros-Fehér-Zöld'* mozgalom sikerre vezetett, a tisztikar kitartott a magyar célok, az ország integritásának védelme, a bajtársiaság mellett. Ha a magyar viszonyokat érteni akarjuk, akkor éreznünk kell Julier – általam röviden idézett - mondatok súlyát. A bolsevik pártok gondolkodásmódjának lényege gravitált a katonai taktikai gondolkodás felé, amelyet jól mutat e mentalitás szerkezete: **(a) konfrontációs felfogás a politikai gondolkodásban, szembefordulás, a különbségek ellentétként való kezelése, a gyűlölet és a megtorlás az "ellenséggel" szemben; (b) az elvárt politikai viselkedésben a fegyelem, az engedelmisség, a kötelesség és a hűség; (c) a technokrata struktúra; (d) titok, zártság és az állandó ellenőrzés alatt tartás, a tudatok vezérlése. Az ateista politikai ideológia maga is alkalmas arra, hogy előlje a lélek nemzeti forrásait, méltóságát, a katonai tradíciót és kultuszt...** A szellemi szükségletek átalakítása minden korszakban jelentős ellenállásba ütközik. Ez volt az első jelentős politikai erőfeszítés az emberek szellemi átalakulásának vezérlésére. Julier Ferenc visszaemlékezéséből megérthetjük, hogy még a nagy emberek is, hogyan válhatnak az ilyen korszakok egyszerű termékeivé, Buffon kifejezésével *homo-duplex* mentalitásúvá, - nem tudva maradandó korszakot teremteni. H. Bergson az első világháború kezdetén vetette fel a **civilizáció és a barbárság** kérdését: „Az elkötelezett harc Németország ellen magának a civilizációnak a harca a barbárság ellen. Mindenki érzi ezt, de Akadémiánk talán némi sajátos tekintéllyel mondhatja ezt ki. Mivel mindenekelőtt pszichológiai, morális és társadalmi tanulmányoknak szenteli magát, egyszerű tudományos kötelességnek tesz eleget, amikor Németország brutalitásában és cinizmusában, minden igazságossággal és az igazsággal szembeni gyanakvásában a vad állapotba való visszasüllyedést látja.”¹¹⁸

Egyebek: izolált – depressziós, **skizofrén** helyzet mineműsége??? A jelzett tudatokat az érdek, az érték, a szükségszerűség **logikája hatalmába keríti. A másik ember idegensége (Julia Kristeva); mindig van egy feszültség a többséggel kapcsolatban!** A zárlattal-záródó körök!!! Az **inflexiós pontok. Aszimmetriák???** A **halál-ösztönnek célratörésében (nem érdemes tovább élni!!!) eszközre van szüksége.** A szakmai-elit-kiképzettségben való összetartása???

Hadtudomány 1993/2, 100-114. old., valamint 1993/3, 100-118. old.

¹¹⁸ Bergson, H.1914. augusztus 8-i beszéde az Erkölcs- és Politikatudományi Akadémia előtt, idézi Chr. Prochasson, A. Rasmussen: *A unom de la patrie...* i.m. 131. A szerzők hozzátesszik, hogy: efféle tisztogatások minden hadviselőnél zajlanak. Oxford és Cambridge egykori német kitüntetettjeivel is ez történik: nevüket törlik a márványtáblákról, ahová korábban bevették őket.

*Asqui Jorge Kristóf*¹¹⁹ (Budapest):

Kövessházi Kövess Hermann működése a keleti fronton (1914-15)¹²⁰

Kutatási témám az első világháború keleti frontján megvalósított azon katonai műveletek, melyek sikerében magyar fél is közreműködött. A kutatásom irányultságát a magyar szerepvállalás képezi, melyből hadtörténeti tanulságok mellett pedagógiai szempontból sem jelentéktelen identitásformáló tényezőket szeretnék megmutatni. Ennek a kutatásnak a közegét Kövessházi Kövess Hermann (1854–1924) tábornagy, az osztrák-magyar hadsereg utolsó főparancsnoka keleti fronton akcióinak vizsgálata teszi ki.

Kulcsszavak: első világháború, keleti front, Kövessházi Kövess Hermann.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

1914-ben, a Nagy Háború kirobbanásának évében a magyar olvasóközönség számára *A Világháború Képes Krónikája* címmel Révai gondozásában elindítottak egy többkötetes kiadványt. Az 1916-ig kiadott katonai és politikai ismertetőket füzetek formájában jelentek meg. Publicisták és katonai szakírók írásai adták a füzetek képekkel gazdagon illusztrált tartalmát.

Az 1915. október 03-án megjelent 52. füzet A háború vezérei és hősei részben az erdélyi szász származású Kövessházi Kövess Hermannról olvashatjuk a következő sorokat:

„Világháborúnak kellett jönni ahhoz, hogy ismét felfedezze a világ a magyart. (...) Hadseregünk híre ma már a nagyvilágé és a magyar katona lett ismét az első. És e nagy dicsőségben nemcsak Krausz apánk hőseit, Przemysl orosz-lánjait, Jóny vörös ördögeit, Szurmay honvédeit, József főherceg és Boroevics vitézeit illeti meg az orosz-lánrész, de azt a magyar hadtestet is, amelynek neve jóformán naponként szerepelt a világsajtóban: Kövess erdélyi hadtestét, mely német csapatok közt harcolt magyar vitézséggel. (...) A németek közt harcolván végig a galíciai előtörést, Tomaszov, Lublin dicső harcait, Ivangorod bevételeit, — a mi az ő műve volt, — népszerűvé lesz a német közvélemény előtt: nevét sűrűn megemlíti az osztrák-magyar és a német hivatalos jelentés, ünnepelt hőse

¹¹⁹ Asqui Jorge Kristóf nemzetközi kapcsolatok szakértő, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Stratégiai Védelmi Kutatóközpont szakmai gyakornoka.

¹²⁰ E munka az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar és a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület által az I. világháború centenáriuma alkalmából rendezett A Hazáért című emlékkonferencián 2015. április 24-én elhangzott előadásom átdolgozott változata.

lesz ő és babérral koszorúzott serege, az erdélyi hadtest a németeknek is.” (A háború vezérei és hősei, 1915: 415-416)

Kutatási kérdéseim ezzel kapcsolatban a következők lesznek:

- Kövess hadtörténeti jelentősége hogy illeszthető be a központi hatalmak birodalmi terveibe?
- Keleti fronti működése milyen eredményeket közvetíthet a mai hadtudomány számára?
- *A Világháború Képes Krónikája* 52. füzetének emelkedett és lényegi megállapítása Kövess nemzetközi hírneve. Vajon milyen morális értéket közvetíthet a múlt eme jóformán elfeledett magyar hőse?

Az ismeretlen téma körüljárásához elengedhetetlen a széles és egyúttal mély megközelítés a helyes történelmi kontextusba való elhelyezése okán, azonban az esetleges hiányosságokért természetesen a kutatót illeti kritika, ami reményeim szerint a jövő generációknak jelent további tanulást a kutatás folytatásához.

AZ OSZTRÁK LÉTÉRDEK MÓDOSULÁSA

A történész Hobsbawm a következőt fogalmazta meg a nacionalizmusnak, mint történeti jelenségnek a vizsgálatokor: „Semmi nem tud egy népeiséget kollektív egzisztenciájáról oly mértékben tudatosítani, mint az, ha birodalmi népnek tudhatja magát. Ezenkívül a 19. század számára a hódítás a társadalmi egyedfejlődés darwini tanához szolgáltatott bizonyítékot.” (Hobsbawm, 1997: 53). Vizsgálatunkat indokolt így a Habsburgok dinasztiájának birodalmi szerepfelfogásával megkezdeni.

A Habsburgok birodalmának utolsó évtizedeiben komoly külpolitikai irányváltást kellett foganatosítania a Szent Szövetség monarchikus szolidaritásától a birodalmi versengésig, ami kihatott az érdekövezet-politikára. Eme irányváltás elindítója Európa 1848-as forradalmi. Általánosságban elmondható, hogy a forradalmak eredményei a monarchikus restaurációk miatt csökevényesen érvényesültek, azonban ezt a restaurációt már nem egy metternichi rendszer összeurópai karaktere jellemezte. A Habsburgok univerzális misszióját 1848 utóélete pecsételte meg. A beteljesületlen forradalmak nacionalista lendületet adtak a birodalomépítés eszményének, mely keretében végbement az olasz és a német egyesítés. A Habsburgok kiszorultak az olasz és német területekről (1859: Solferino, 1866: Königgrätz), ami a korábbi 48-as ellenségükkel, a magyarokkal való meggyezésre (1867: Kiegyezés – Ausgleich) kényszerítette őket.

A dinasztia és az uralkodó I. Ferenc József (1830–1916, osztrák császár és magyar király: 1848–1916) mozgástere módosult. A megmaradt birodalomnak örködnie és egyensúlyoznia kellett a nemzetiségi, a társadalmi és a gazdasági elemek politikai leképeződése felett (nacionalizmus, szocializmus, liberalizmus). A nemzetközi küzdőtéren így kerülnie kellett a kalandokat és megbízható szövetségesre igyekezett szert tenni új civilizatorikus szerepének betöltéséhez

(természetesen birodalmi köntösben!), melyhez terepként a Balkán szolgált, mint a leszűkült mozgástér egyetlen kitörési pontja. A mozgástér módosítását érdekes módon az angol diplomácia már 1848 zavaros évében felvetette a Habsburgoknak az olasz területek feladásával, azonban a dinasztia akkor hajthatatlannak mutatkozott (Kosáry, 1999). Az 1870-es évekre végül kényszerült opcióként a balkáni forgatókönyv maradt, ami az Orosz birodalommal való vetélkedést indította el. Ferenc József és új szövetségesei, a magyarok oroszellenessége korábban is megmutatkozott.

Az oroszellenesség a pánszlávizmustól való félelemmel együtt jelentkezett leginkább, amire külpolitikai válaszként a németekkel való szövetség ötlete szolgált. Kossuth Lajos már 1848 előtt ebben a koncepcióban gondolkodott (Kosáry, 1999). I. Ferenc József, annak ellenére, hogy az orosz cár monarchikus szolidaritásának köszönhetően úrrá tudott lenni 1848 forradalmain, felülírta a Szent Szövetség szellemiségét és hatalmi kalkulációk végeredményeként a következőt állapította meg a krími háború (1853–1856) légkörében: „Keleten van a mi jövőnk (...). Kegyetlen dolog korábbi barátainkkal szembeszállni, de a politikában ez néha elkerülhetetlen, s Keleten Oroszország mindenkor a mi természetes ellenségünk marad.” (Herre, 2000: 124-125). A kiegyezést követően megalakuló Osztrák-Magyar Monarchia közös külpolitikája a Keleten, vagyis a Balkánon megjelenő létérdek okán továbbra is napirenden tartotta az oroszellenességet, amivel párhuzamosan Szalonikiig, az Égei-tengerig történő expanzió gondolata is felmerült. A cél eléréséhez pedig elengedhetetlennek mutatkozott az 1879-ben létrejött német szövetség (Diószegi, 2001). Az oroszellenes magatartás képviselői között tudhatjuk Tisza Kálmánt (1830–1902, magyar miniszterelnök: 1875–1890), Andrássy Gyulát (1823–1890, magyar miniszterelnök: 1867–1871, az Osztrák-Magyar Monarchia közös külügyminisztere: 1871–1879) és Rudolf főherceget (1858 – 1889) a trónörökös (Diószegi, 2001). A keleti vagy balkáni kérdést igyekeztek diplomáciai eszközök révén kezelni és lehetőleg békésen rendezni, de Winston Churchill történészi munkájában is hangsúlyozta, hogy „a keleti kérdés, ahogy akkor a nemzetek elé került, gyakorlatilag megoldhatatlan volt. Minden rendezés csakis átmeneti lehetett (...).” (Churchill, 2004: 856). Vagyis az Orosz birodalommal való konfliktus a birodalomépítés logikai síkján maradván elkerülhetetlennek látszott, csupán a mikéntje maradt kérdéses. A Balkánon a függetlenedő Szerbia 1903-tól orosz orientációjú országgént az Osztrák-Magyar Monarchia riválisa volt (Hajdu-Pollmann, 2014). A Rudolf főherceg halálát követően trónörökössé lett Ferenc Ferdinánd főherceg (1863–1914) sarajevói meggyilkolása ürügyén a Monarchia a Szerbia elleni háború vállalásával az Orosz birodalom elleni háborúval is számolt, aminek megvívását a német szövetség közreműködésével remélte (Herre, 2000). A továbbiakban azt kell górcső alá venni, hogy a német, az orosz és az osztrák-magyar birodalmak milyen törekvésekkel jelentkeztek a sarajevói válságból kinőtt első világháború kitörésének idejére.

BIRODALMI ELKÉPZELÉSEK

„A német, a francia és a brit tömegek 1914-ben nem harcosokként és kalandot keresve meneteltek a háborúba, hanem állampolgárokként és civilekként. Ám ez a pusztá tény is jól mutatja, hogy a demokratikus társadalmakban a kormányoknak mekkora szükségük volt a nacionalizmusra, illetve hogy mekkora is volt e nacionalizmus hajtóereje. Hiszen az tény, hogy az emberek az állam problémáját a sajátjuknak tekintették, és ez az érzés hatékonyan mozgósította őket (...)” (Hobsbawm, 2004: 169)

Ha feltételezzük, hogy a fenti idézetnek megfelelően az államügyek érzelmi áthangolással magánügyekké emelkedtek, akkor feltétlen szót kell ejtenünk az első világháború formálódó keleti frontján harcoló birodalmak politikai szándékairól, mint az egyes emberek mozgósíthatóságának valamilyen gyökereiről. A birodalmi elképzelések megrajzolásához Romsics művét használtam fel (Romsics, 1998).

A német elképzelések között kiemelhetjük Bethmann Hollweg (1856–1921, német kancellár: 1909–1917) 1914. szeptemberi memorandumát, mely alapján német győzelem esetén egy közép-európai „gazdasági társulás” jönne létre. Eme formációnak a tagállamai Franciaország, Belgium, Hollandia, Dánia, Ausztria-Magyarország, Lengyelország, esetleg még Olaszország, Svédország és Norvégia lennének. Formális egyenlőség érvényesülne a tagállamok között, azonban a német vezetés megkérdőjelezhetetlenségével. 1915-ben a politikus Friedrich Naumann (1860–1919) közreadta *Mitteuropa* című írását, ami *Közép-Európa* címmel magyarul is megjelent 1916-ban. Ebben Naumann kifejti, hogy az európai nemzetállami keretek nem alkalmasak sikeres verseny folytatására. A fő versenytársak az Egyesült Államok, Oroszország és a Brit Nemzetközösség. Megoldásként azt kínálja, hogy Németországnak társulnia kell más európai országokkal. A társulás magját Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia vámuniója adná, amihez még a környező észak- és nyugat-európai államok, továbbá Románia, Bulgária, Szerbia, Albánia, Görögország és Törökország társulna. Várható eredményként minimum a németiség dominanciája, maximum a németiség szigorú hegemóniája valósulna meg.

Az orosz szempontokat is a területszerzés inspirálja. A kelet-porosz tengerpartig, Bukovináig, Kárpátaljáig, Kelet Galíciáig, délen a szorosokig és Konsztantinápolyig törne előre a terjeszkedés. Ezenfelül vazallus államok övezetét hoznák létre, melynek északi pilléréként a cárt képviselő alkirály alatt Lengyelország (Nyugat- Galícia, Szilézia, Poznan, Pomeránia), déli pilléréként egy Belgrád központú nagy délszláv állam (Szerbia, Bosznia, Hercegovina, Dalmácia, Észak-Albánia, esetleg az Osztrák-Magyar Monarchia. összes délszláv területe) szolgálna. 1916-ra tervezték az Osztrák-Magyar Monarchia teljes feldarabolását, melynek eredményeként Románia megkapná Magyarország románok lakta terü-

leteit, de Besszarábia az oroszoké lenne. Csehszlovákia élére pedig orosz uralkodó kerülne.

A soknemzetiségű Osztrák-Magyar Monarchia forгатókönyvét a két uralkodó társnemzet, az osztrák és magyar fél elképzelései befolyásolják. Ebből következőleg két markáns irányvonal születik. A maximum elképzelés szerint Orosz-Lengyelországot Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia között felosztanák, Montenegrót és Szerbia nagyobb részét annektálnák, Albániát protektorátus alá helyeznék, Velencét és környékét pedig bécsi ellenőrzés alá vetnék. A minimum szintet inkább a magyarok és Tisza Kálmán fia, Tisza István (1861–1918, magyar miniszterelnök: 1903–1905 és 1913–1917) képviselték, ami status quo vagy kismértékű területnövekedést jelentett. A magyar elit és Tisza ugyanis attól félték, hogy újabb szláv területek bekebelezése lazítana a Monarchia dualista vagyis a német-magyar kiegyezésen alapuló szerkezetén és föderáció alakulna a helyére, ami a történelmi Magyarország dezintegrálódásával fenyegetne.

Az elképzelések számbavételét követően el kell mondanunk, hogy a németeké tűnt nemcsak a legambiciózusabbnak, hanem egyébként olyannak, ami világpolitikai súlyánál fogva a legtöbb ellentétet generáló. Ez annak a külpolitikai irányváltásnak köszönhető, amit II. Vilmos (1859–1941, német császár: 1888–1918) egyetemes (globális) érdekfelfogása teremtett meg nélkülözve annak az Otto von Bismarcknak (1815–1898, német kancellár: 1871 – 1890) az egyensúlypolitikáját, akit jómaga buktatott meg trónra lépését követően. Eme előretörő Német császárság kegyéből cselekedhetett vagy nem I. Ferenc József és birodalma. Az erősebb partnerhez, a németekhez kellett igazodnia a Monarchiának az első világháború előtt és alatt is, ami a hadászati koncepciók alapvonásaiban is megmutatkozik.

HADÁSZATI KONCEPCIÓK

Galántai József könyvei alapján ismertetném az írásom szempontjából fontos keleti fronton harcoló német, orosz és osztrák-magyar felek hadászati koncepcióinak vázlatát. (Galántai, 1988 és 2001)

A hadászati koncepciók a nagypolitikai szándékokból vezethetőek le. A vilmosi Német császárság feladta Bismarck kontinentális egyensúlypolitikáját. Korábban az idősebb Moltke (1800 – 1891, 1858 – 1888: porosz vezérkari főnök) még azt tartotta fontosnak, hogy a németek nyugaton a fő rivális Franciaországgal szemben védekező pozíciót foglaljanak el és a támadás irányát keletre tegyék az Orosz birodalom ellen. Alfred von Schlieffen (1833 – 1913, német vezérkari főnök 1891 – 1906) a világbirodalmi rang ábrándjától áthatott Németországban ő már Franciaország, mint önálló hatalmi tényező likvidálását irányozta elő, míg keleten úgy számolt, hogy a Monarchia hadserege egymaga képes lekötni az orosz erőket.

Az oroszok úgy látták, hogy Németország erőit a franciák lekötik, így a legközvetlenebb érdek Franciaország gyors megsegítése és a németek visszavetése

a Visztula mögé. A Monarchiát az Északkeleti-Kárpátok mögé tervezték visszavetni.

A Monarchia viszont számolt a hathatós német tehermentesítéssel keleten és emellett azt is tervbe vették, hogy az oroszok elleni felvonulás közben gyors siker érnek el Szerbiával szemben. Ebből világosan látszik, hogy a Monarchia védelmi rendszere kétosztatú volt, két támadási felülettel bírt, ami a hadserege mozgósítása során három lehetőséget engedett. Az első eset az az, amikor a Balkánnál folyik csupán háború (B eset: Szerbia és Montenegro). A második esetben az oroszokkal folyik csupán háború (R eset). A harmadik esetben pedig egyidejű háború folyik a Balkánon és az orosz területeken (B-R eset). E három esetre háromféle mozgósítást, úgynevezett lépcsőket találtak ki. Az A-Staffel (A lépcső) során a Monarchia haderejének a 3/5-e kerül mozgósításra, ami R esetben lép életbe 18 nap alatti felvonulással. Az MB – Minimalgruppe Balkan (balkáni minimális seregcsoport) során a haderő kevesebb, mint 1/5-ét mozgósítják és B esetre érvényesítik. A B-Staffel (B lépcső) során a haderő maradék 1/5-e mozgósítandó. Ez a lépcső R vagy B-R esetben az oroszok ellen vonul fel az A-Staffel felvonulása után a 18. nap után. Ha B eset érvényesülne, akkor ez a lépcső Szerbia ellen megy MB-vel és a felvonulás vele együtt történik 14 nap alatt. Azonban azzal nem számoltak, ha B eset során történő mozgósítás közben robban ki a háború R esettel. A Monarchia először Szerbia ellen mozgósított, így az MB és B-Staffel délre ment, ahogy a B eset előírta. Azonban közben R eset is megjelent. A délre vezényelt B-Staffelt, a 2. hadsereget így meg kellett bontani. A 2. hadseregből a IV. és VII. hadtesteket Szerbia ellen küldték, a belőle kivett IX. hadtestet és a hadtestekbe be nem osztott hadosztályokat északra az oroszokhoz küldték. Ebből fennakadások keletkeztek, melyek során az északi, galíciai arcvonalon, ahol az oroszok már mozgolódtak, nem sikerült a Monarchiának kellően összpontosítania erőit, ami később vereségekkel bosszulta meg magát. Eme zűrzavar kellős közepén találta magát Kövess, akinek személyéről és pályafutásáról most érdemes szót ejtenünk.

KÖVESSHÁZI KÖVESS HERMANN PÁLYAFUTÁSA

Balla Tibor elévülhetetlen munkájából van szerencsénk a Monarchia első világháborús tábornokainak, köztük Kövessnek az életpályáját is végigkísérnünk (Balla, 2010).

Kövess 1854. március 30-án született Temesvárott. Édesapja Albin Kövess von Kövessháza cs. és kir. vezérőrnagy, édesanyja erdélyi szász családból származott. Családi neveltetéséből fakadt, hogy német nyelvtudása tökéletes, vallása pedig evangélikus. Francia nyelvtudása katonaiskolai éveivel magyarázható, mellette angol nyelvtudása jó szintet ért el. Magyar nyelvtudás a szolgálat igényeinek megfelelő volt, de sohasem birtokolta kellő biztonsággal, noha gyermekeinek magyar nevet adott. Édesapja nyomdokait követve katonai pályára lépett. 1869-től 1872-ig a bécsi Műszaki Katonai Akadémia hadmérnök osztályán ta-

nult. 1872. szeptember 01-jén hadnaggyá léptették elő és a bécsi cs. és kir. 2. műszaki ezredbe osztották be. 1873. november 25-én édesapja után megkapta az osztrák nemességet és előnevet. 1875. május 01-jén főhadnagy lett. 1876 és 1878 között végezte el a bécsi Hadiiskolát. 1878. szeptember 01-jén az erdélyi Nagyszebenbe került a cs. és kir. 16. gyaloghadosztály vezérkari osztályára. 1879. június 15-én a cs. és kir. 12. lovasdandár vezérkari tisztje Nagyszebenben és még ugyanazon év november 01-jén 1. osztályú századossá emelkedett. 1880. május 01-jén Szarajevóba küldték a cs. és kir. Főhadparancsnokság vezérkari osztályára. Az 1882-es év eseménydús volt számára. Ebben az évben tett szert hadi tapasztalatokra. Vezérkari századosként részt vett a dél-dalmáciai és hercegovinai felkelés leverésében, igaz, ütközetbe nem került. Megkapta első hazai (KM: Kriegsmedaille – Hadiérem) és külföldi (június 30.: Olasz Korona Rend lovagkeresztje) kitüntetését. Szeptember 05-étől viszont Bécsben munkálkodott a Vezérkar Hadműveleti és Különleges Vezérkari Munkák Irodájában. Az első világháború kitöréséig hivatalból megjárta Lemberget (a mai ukrán Lviv), Krakót, Esztergomot, Travnikot, Pozsonyt, Castelnúovot, Budapestet, Innsbruckot, Bozent (a mai olasz Bolzano) és többször is Bécset, míg 1911. június 24-től Nagyszebenben a cs. és kir. XII. hadtest parancsnoka és vezénylő tábornok. Útjainak tudható be, hogy szert tett némi lengyel, szerb, orosz és olasz nyelvismertre. Előmenetele is szépen alakult (1890. május 01.: őrnagy, 1894. május 01.: alezredes, 1896. november 01.: ezredes, 1902. november 01.: vezérőrnagy, 1907. május 01.: altábornagy, 1911. november 01.: gyalogsági tábornok). 1910. április 16-án Tirol erősítésének felügyelője lett, 1912. augusztus 14-én a cs. és kir. 95. gyalogezred tulajdonosa címet kapta meg. Az azóta nős és háromgyermekes családapává érett gyalogsági tábornokra köszöntött rá a XX. század első világegyezése.

KÖVESS A KELETI FRONTON 1914 ÉS 1915 KÖZÖTT

Jelen írás szerzője fontosnak tartotta felkeresni Kövess nyughelyét, hogy megértse a múlt üzenetét, jelesül, hogy a sírhely mit őrzött meg az eltemetett életéből. Konkrétabban a sírfeliratok tartalmára volt kíváncsi a zarándok-szerző, hogy módjában áll-e abból kideríteni Kövess világháborús szereplését.

1924. szeptember 22-én Bécsben bekövetkezett halála után szeptember 29-én a budapesti Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra. A szerény állapotok között található sírhely ma is meglátogatható a 26/1. parcella 26/1-1-29. sz. helynél. A sírkő szennyezett felülete alig engedte látni az írásokat azon a 2015. április 19-i üde és tavaszias vasárnapon, így a zarándok-szerző a felület finom tisztításába kezdett. A múlt első felsejlése életrajzi adatokban mutatkozott meg: név, rang (báró), rendfokozat. A következő sorban ez olvasható: a Mária Terézia Rend Parancsnoka. Ez megmagyarázza a név felett található nagy keresztet, ami a Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztjét jeleníti meg. A parancsnoki keresztet (Kommandeurkreuz) Kövess 1917. augusztus 14-én kapta,

amit napokkal később, augusztus 17-én a magyar bárói rangra emelés követett. A szigorúan elbírált, de javadalmazással járó adományozással Kövess 1917-es keleti fronti sikeres akcióját ismerték el, ami jelen írásnak nem képezi vizsgálódási tárgyát. Ez egy következő munka témája. A sírkőbe vésett parancsnoki kereszt viszont sejteti, hogy a Nagy Háború egyik komolyan kipróbált katonaberéről van szó, akinek első komoly sikeréről szól a jelen írás.

A sírkő felületének további tisztítása során babérkoszorúk ölelésében helységneveket és dátumokat sikerült felfedezni. Ezek sorrendben a következők: Ivangorod (a mai lengyel Dęblin) – 1915. augusztus 04., Belgrád – 1915. október 09., Lovćen – 1916. január 10., Durazzo (a mai albán Durrës) – 1916. február 26., Asiago – 1916. május 30., Czernowitz (a mai ukrán Csernyivci) – 1917. augusztus 03. A mai Csernyivcinél (a keleti fronton) hajtotta végre Kövess azt a haditettet, amit végül a Kommandeurkreuz és a bárói rang koronázott meg. Első sikerét is a keleti fronton érte el, amit Ivangorod tanúsít. Ehhez viszont nehéz út vezetett, ami a fentebb vázolt mozgósítási zűrzavarral kezdődött.

Az 1914. július 28-i Szerbia elleni hadüzenetet követő augusztus 06-i Oroszország elleni hadüzenettel a Monarchia kétfrontos háborút vállalt fel. Az ennek nyomán kialakuló zűrzavar miatt a Monarchiának lassabban sikerült összpontosítani az erőket a 480 km-es galíciai arcvonalon, míg az oroszoknak ez gyorsabban sikerült, sőt a haderejük 2/5-e eleve a közelben, a lengyel kiszögellésnél állomásozott (Keegan, 2014). Kövesst augusztus 12-től a cs. és kir. XII. hadtestparancsnoki feladataival bízták meg Kelet-Galíciában. Az arcvonal az orosz túlerő nyomására összeomlott, Kövess pedig Porosz-Sziléziába került (Szabó, szerk., 1995). Az oroszok a Kárpátokig törtek előre, amivel a magyar Alföldet és Porosz-Sziléziát is fenyegették. Megszületett az a tervük, hogy lengyel területeken, Varsó és Ivangorod körül a Visztula mentén összpontosítva az erőiket offenzívába kezdenek Szilézia ellen, hogy Németországba helyezték át a harcok színhelyét. Emiatt októberben a Monarchia megkísérelte a támadást Ivangorod ellen, de a támadás visszavonulásba fulladt. Egyre világosabb lett, hogy von Schlieffen fentebb említett számításai ellenére a Monarchia egymaga képtelen volt birokra kelni az oroszokkal. Szükség volt a német közreműködésre. A Monarchia és a vilmosi Németország 1914 végén elhatározták, hogy a háború súlypontját a keleti frontra helyezik át (Balla, 2003). Beköszöntött 1915. Kövess az év február 08-i napján a Kövess-hadseregcsoporthoz parancsnok lett a keleti fronton. Áprilisában Erich von Falkenhayn (1861–1922, német vezérkari főnök: 1914–1916) és Franz Conrad von Hötzendorf (1852–1925, a Monarchia vezérkari főnöke: 1906–1911 és 1912–1917) döntöttek arról, hogy nagyerejű támadást indítanak Orosz-Lengyelország ellen. A központi hatalmak túlerőt képeztek a Gorlice és Tarnów közötti szakaszon, ahol május 02-ai kezdettel áttörték az orosz védelmet, ezzel megindítva egy nyári offenzívát. Ennek eredményeképp július 30-án elfoglalták Lublint, augusztus 04-én a németek bevonultak Varsóba, Kövess pedig elfoglalta a stratégiai értékű Ivangorodot.

KÖVETKEZMÉNYEK

A gorlicei siker és az azt követő nyári offenzíva volt a központi hatalmak legnagyobb katonai sikere. Augusztus 26-án megszerezték Breszt-Litovszkot és a hó végére megszerezték teljes Orosz-Lengyelországot, Kurlandot, Litvániát és Kelet-Galícia nagy részét. Augusztus 27-én Varsó központtal német, október 01-jén Lublin központtal monarchiabeli megszállási zónákat hoztak létre (Balla, 2003). Kövess hadjáratban betöltött szerepe vitathatatlan. Nézzük meg, hogy magának a hadjáratnak milyen szerepe volt a Nagy Háború további menetében.

Politikailag a következő képet kapjuk. A siker rábírta Bulgáriát, hogy csatlakozzon a központi hatalmakhoz, illetve lehetővé tette, hogy Románia egyelőre megőrizze semlegességét és távol maradjon a harcoktól. Viszont a német-orosz különbéke próbálkozások 1916 februárjáig szüneteltek, Olaszország mégis belépett az antant oldalán és a német diplomácia fájdalmára Svédország nem csatlakozott a központi hatalmakhoz. A katonai helyzet a következőképpen alakult. Az oroszok közel 1 milliós veszteséget szenvedtek el. A kudarc rábírta II. Miklóst (1868–1918, orosz cár: 1894–1917), hogy átvegye az orosz erők főparancsnokságát. Azonban Falkenhayn és Conrad reményei nem váltak valóra: a keleti lekötöttséget nem sikerült likvidálni. Pontosan azért, mert a történelmi Oroszország területe épségben maradt. Ezenfelül rövidebb lett az orosz arcvonal (1690-ről 965 km-re), ami lehetővé tette a cári seregeknek a tartalékképzést és egy ellenoffenzíva előkészítését (Keegan, 2014).

Kövess helytállt a keleti fronton 1914 és 1915 között. 1915. július 03-án kitüntették az I. osztályú német Vaskereszttel. Babérjain nem ülhetett sokáig. Szeptember 19-én a cs. és kir. 3. hadsereg vezetésével bízták meg és Szerbiába küldték. Nagyszeben, korábbi állomáshelye nem feledkezett meg róla és szeptember 23-án a város díszpolgárává nyilvánították. Következő győzelmét a sírkő vésete árulja el: Belgrád – 1915. október 09. Szerbia fővárosának elfoglalása bizonyította, hogy rászolgált nemcsak a Vaskeresztre, hanem további elismerésekre is. November 28-án megkapta az osztrák I. osztályú Katonai Érdemkeresztet hadidíszítménnyel (Militär Verdienstkreuz). December 04-én pedig megkapta a porosz „Pour le Mérite” kitüntetést, a legmagasabb porosz kitüntetést, amit még Nagy Frigyes alapított és a kitüntetettek között olyan személyeket tudhatunk, mint az idősebb Moltke, Bismarck, Falkenhayn és Erwin Rommel (1891–1944), aki szintén kivette a részét az első világháborúból.

Kövess működése arra tanulság, hogy a Nagy Háború milyen sok ismeretlen összefüggése, gaz által benőtt emléke vár a megismerésre és elismerésre úgy a tudományos, mint az emlékező életben. Fontos előmozdítani az ilyen irányú kutatásokat és az azokat kísérő kulturális tevékenységet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A háború vezérei és hősei (1915). *A világháború képes krónikája*, 52, 415-416.
- BALLA Tibor (2003): Szarajevó, Doberdó, Trianon: Magyarország I. világháborús képes albuma. Budapest: Scolar.
- BALLA Tibor (2010): *A nagy háború osztrák-magyar tábornokai*. Budapest: Argumentum.
- CHURCHILL, Winston Spencer (2004): *Az angol ajkú népek története*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- DIÓSZEGI István (2001): *Az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikája: 1867-1918*. Budapest: Vince Kiadó.
- GALÁNTAI József (1988): *Az első világháború*. Budapest: Gondolat.
- GALÁNTAI József (2001): *Magyarország az első világháborúban*. Budapest: Korona.
- HAJDU Tibor – POLLMANN Ferenc (2014): *A régi Magyarország utolsó háborúja: 1914-1918*. Budapest: Osiris.
- HERRE, Franz (2000): *Ferenc József élete és kora*. Budapest: Magyar Könyvklub.
- HOBBSBAWM, Eric J. (1997): *A nacionalizmus kétszáz éve: előadások*. Budapest: Maecenas Könyvkiadó.
- HOBBSBAWM, Eric J. (2004): *A birodalmak kora*. Budapest: Pannonica.
- KEEGAN, John (2014): *Az első világháború*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KOSÁRY Domokos (1999): *Magyarország és a nemzetközi politika 1848-1849-ben*. Budapest: História Szerkesztősége, Magyar Tudományos Akadémia, Történettudományi Intézet.
- ROMSICS Ignác (1998): *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században*. Budapest: Napvilág Kiadó Kft.
- SZABÓ József, szerk. (1995): *Hadtudományi lexikon: A-L*. Budapest: Magyar Hadtudományi Társaság.

Darai Lajos¹²¹ (Kápolnásnyék):

Az első világháború és magyar veszteségeinek legmélyebb gyökerei

Mottók:

*A történeteket lapozám s végére jutottam,
És mi az emberiség története? vérfolyam, amely
Ködbevesző szikláibul a hajdannak ered ki,
És egyhosszában szakadatlan foly le korunkig.*
Petőfi Sándor: Az ítélet

*A görögök barátjai voltak ugyan a szabadságnak,
de mindegyik csak a magáénak; innen van, hogy
minden görögben egy-egy zsarnok lappangott.*
Johann Wolfgang Goethe

*A katona nem azért van, hogy szúrjon,
hanem hogy senki se szúr hasson.*
Fekete István: 21 nap

Parasztok életéről lévén szó, hadd mondjam még el, mit tapasztaltam különféle nemzetiségű parasztnak egymáshoz való viszonyát illetőleg. [...] Békésen élnek egymás mellett; mindegyik a saját nyelvén beszél, saját szokásait követi és természetesnek veszi, hogy más nyelvű szomszédja ugyanezt teszi. Döntő bizonyíték erre a nép lelkének tükre; maguk a lírai népdalszövegek. Ezekben alig-alig akadnak idegen nemzetiség ellen irányuló gondolatok. És ha akadnak is idegent csúfoló sorok, ezek nem jelentenek többet, mint azok a népdalszövegek, amelyekben a nép például saját papjának vagy önmagának fogyatékoságain mulat. A parasztnak közt békesség uralkodik; - gyűlölködést más fajtájúak ellen csak felsőbb körök szítanak!
Bartók Béla: „Népdalkutatás Kelet-Európában” (1943)¹²²

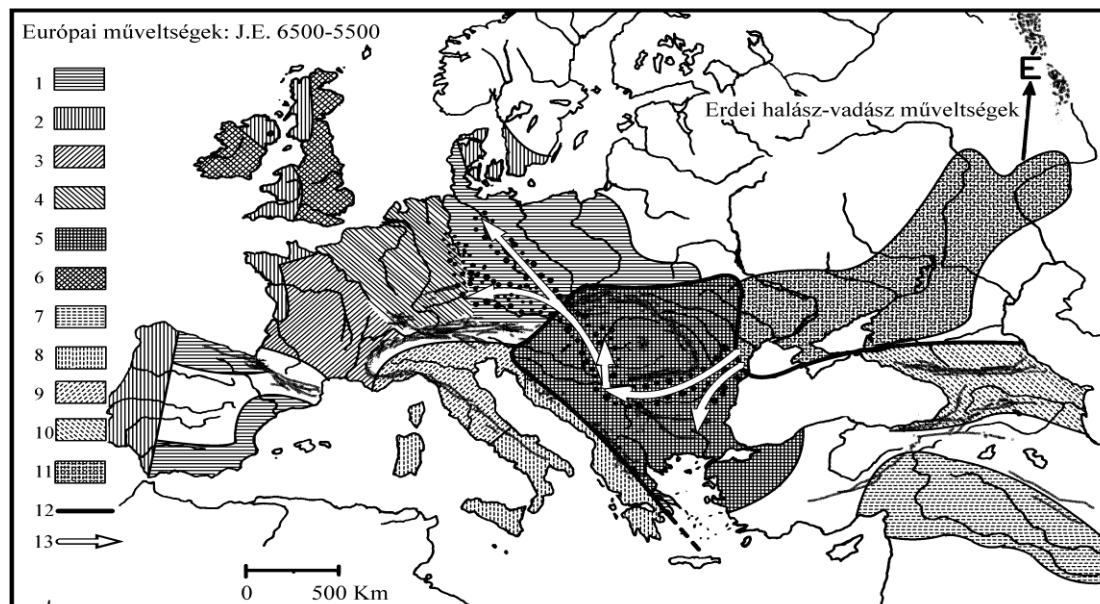
¹²¹ Dr. Darai Lajos CSc, filozófus, professor emeritus Kodolányi János Főiskola. A ZMTE Tudományos Tanács titkára.

¹²² Bartók (1967): *Összegyűjtött Írásai*. Szerk. Szöllősy András. Budapest. p.: 60.

1. Az emberi civilizációt veszélyeztető európai birodalmak

Szemléletváltásra van szükség belátni, hogy a korai európai birodalmak – alexandroszi, római, bizánci, frank és német-római – *az emberi civilizáció veszélyeztetői*, és nem elterjesztői voltak. Hiszen az emberi civilizáció létrejött egyszeri (és megismételhetetlen) alkalom volt a földön Eurázsia nyugati végén a *Kárpát-medencében* és környezetében.¹²³ Ennek áldásai közismertek, de *nem köztudott*, hogy terméktöbbletére, hatékonyságára rávetették magukat *katonai* alapon birodalomépítő *hatalmak* (mintegy áteredő bűnként folytatva ezt a gyakorlatot).

A történelmet győztesek írják, írták eddig legalábbis, így a hódítás és a hódítók kerültek előtérbe, nem a meghódítottak, leigáztak, akik mindennek az alapját szolgáltatták, s életben maradásuk érdekében kiváló eszközökkel, eljárásokkal – és fegyverekkel – szolgálták ki a hatalmat, amely fényűzése, dicsősége kissé vonzóvá is válhatott közöttük.

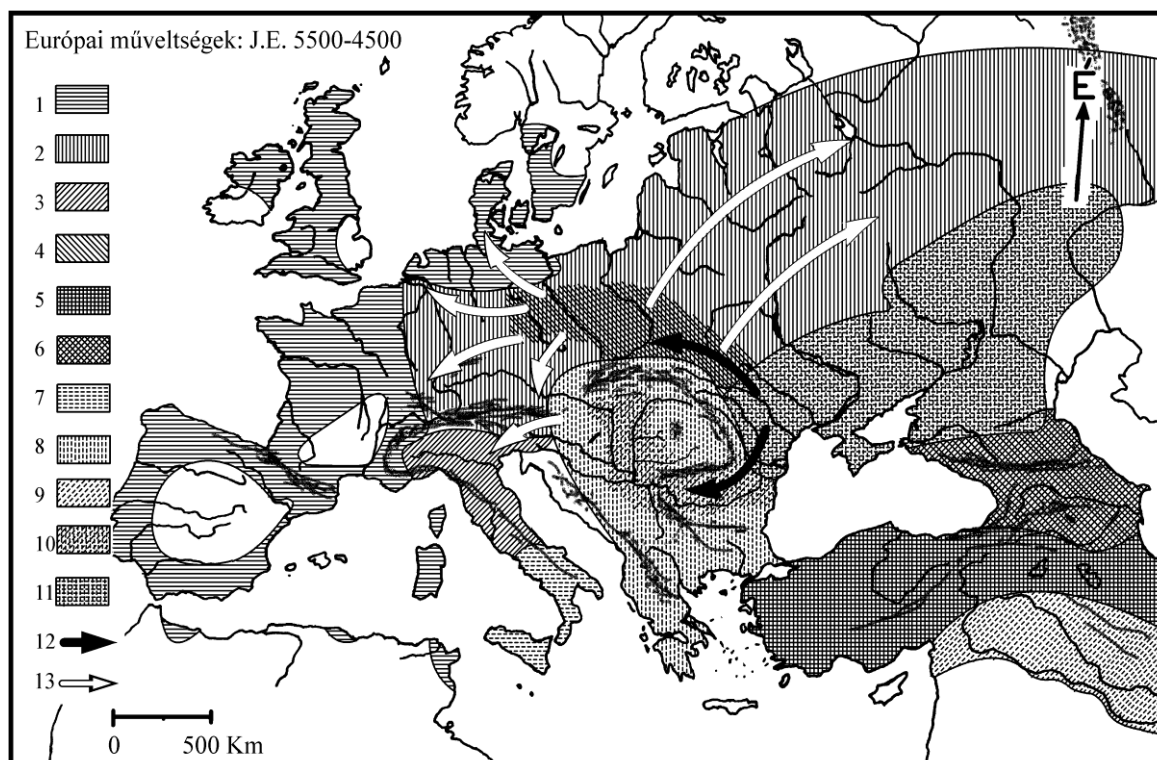

Európa rézkora, I. kurgán invázió. 1: északi földművelő műveltség, 2: megalitok, 3: nyugat-francia földm. műv., 4: Rajna-Szajna földm. m., 5: közép-kelet-európai réz műv., 6: brit földm. m. 7: ubaidi városiaszt megelőző m., 8: dél-olasz f. m., 9: észak-olasz és tírén földm. m., 10: kaukázusi réz m. 11: sztyeppei pásztor, kurgán síros műv. 12: rézművesség északi határa JE 5500 körül. 13. Vastag pontok és nyilak: kurgán temetkezés terjedése, helyi műveltségekkel ötvöződése két hulláma.

A *honvédelem* (türk harcmódor) azután a *szarmatákkal* jelenik meg, amikor már a letelepedettek érdekében, velük szövetségben lép fel a hadsereg: a vérszerződések gyakorlata ez.

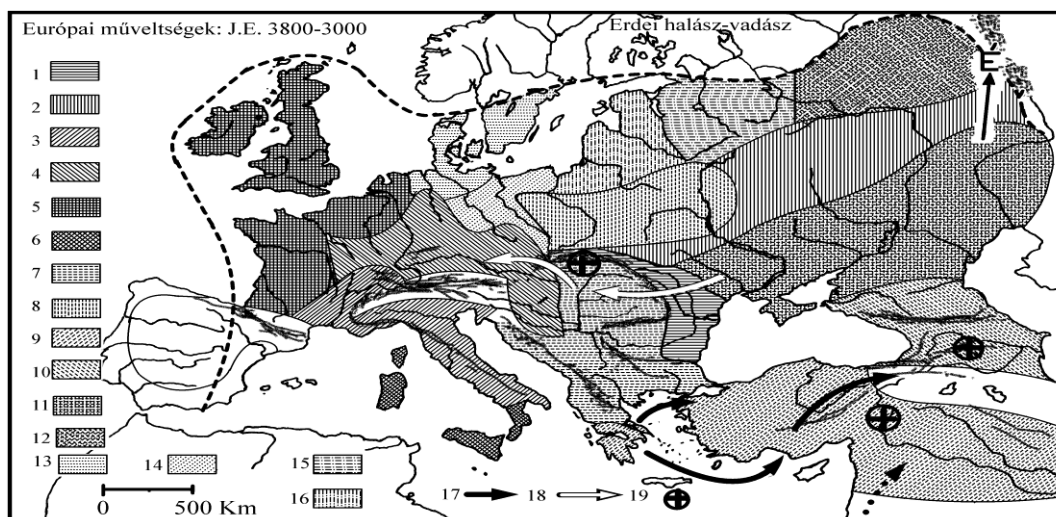
¹²³ Piggott (1987), Stuart: *Az európai civilizáció kezdetei. Az őskori Európa az első földművelőktől a klasszikus ókorig.* Gondolat Kiadó, Budapest. Piggott persze Nyugat-Ázsiát mond, de a Kárpát-medencéről ír.

Előtte a *kurgán (jamna) műveltség inváziói*: A lovaglás és később a (harci) kocsi birtokában a sztyeppe kurgán műveltsége Európa meghódításába kezd – új társadalmi szervezettsége a *rabszolga társadalom*. Az I. Kurgán invázió: jelen előtt (JE) 6500 és a II. Kurgán invázió: JE 5500, Európa nagy részének kurgánosodásához vezetett. A III. Kurgán invázió: JE 5000 és a harangedényes népé: JE 4600, meghódította és indogermánosította a még nem hódolt európai részeket. A kivételt a Kárpát-medence jelentette. A késő Jamna műveltség Ázsiába forduló inváziója: JE 3900-3500.

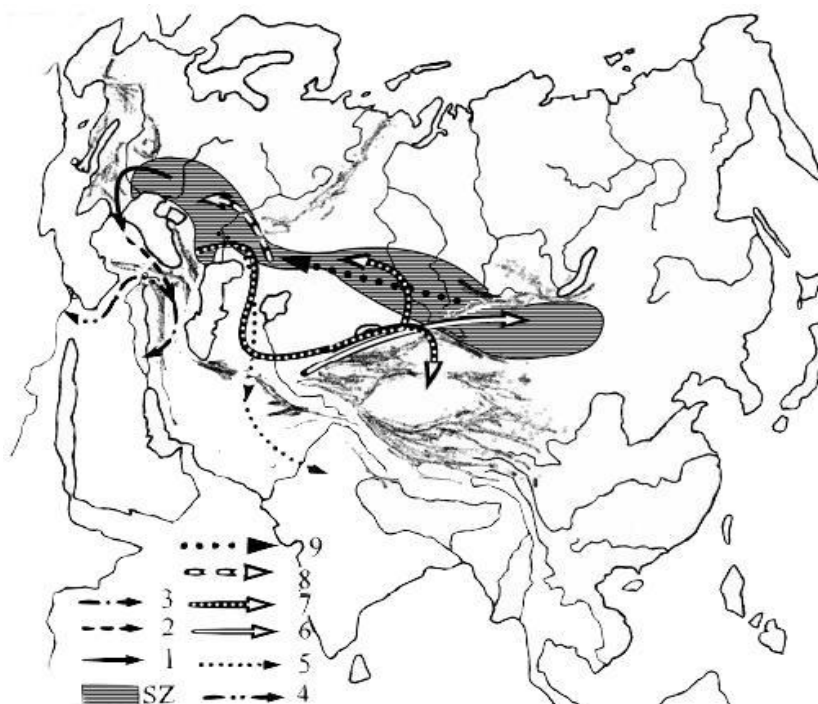

II. Kurgán invázió. 1: nyugat-európai megalit műveltség, 2: szalagdiszes kerámia terjedése, 3: észak-olasz csoport, 4: szalagdiszes (kottafejes) kerámia forrása, 5: anatóliai kora-bronz korsz., 6: kaukázusi kora-bronzk., 7: dél-olasz, 8: Kárpát-m.-i fém-utánzó kerámia (bronz kori), 9: folyamközi városi, 10: kurgán terj. a Kárpát-m.-ben, 11: sztyeppei kurg., 12: II. kurg. mozgás, 13: szalagdiszesek menekül.

A kurgán rátelepedett a földművelőkre, és átalakította Európa nagy részének társadalomképét: *tripartitum* jelent meg, de a magyaroknál nem, mert a Kárpát-medence hegyvidéki keleti, északi és déli részén a kettős társadalom egészen a hunokig nincs. A *csillagmítoszokat* felhasználó társadalom a sztyeppei kurgánhoz kapcsolódik, magyar népi emlékezet erről nem tud. A sztyeppén kialakult kurgán műveltség pásztor társadalma az emberölő fegyvert istenítette kb. JE 7500-tól, s a lovaglást és a nordikus hitvilág magasabbrendűségi tudatát használva, a társadalmat három részre osztja: katonák, papok, szolgák.

III. Kurgán invázió és Európa a bronzkor végén. 1: kukutyini műveltség, 2: Abasevó műv., 3: Rhoni-Appennin m., 4: tumulus temetkezés, 5: késő Wessex m. 6: dél-olasz m., 7: kárpáti és balkáni bronz m., 8: Trzciniec m., 9: városias műv.-ek, 10: kaukázusi, 11: sztyeppei pásztor, gerendasíros (kurgán), 12: uráli bronz, 13: északi bronz, 14: késői Unetice, 15: észak-keleti bronz, 16: késői szalagdíszes, 17: harci szekér terj. népmozg., 18: harci szek. európai terj. 19: korai vasgyártás. Szaggatott vonal: bronzművesség határa. Pontozott nyíl: az egyiptomi XIX. dinasztia hódító útja.

A harci szekér terjedése keletre. 1: Kurgán harci szekér terjedése a dél-orsz sztyeppe felől a Balkánra JE 4000 körül. Belőlük lesz aztán a Mükénéi királyság. 2: Harci szekér Anatóliában, JE 3900 körül. Kései utódaik a hettiták. 3: Harci szekér a Zagroszba: Kassiták JE 3700 körül. 4: Harciszek. JE 3500 körül Egyiptomba: hükszoszok. 5: Pásztor népek Iránba és Indiába: JE. 3900-3700. 6: Turkok mozgása: JE 4000-3800. 7: Szkíták mozgása: JE 3000-2900. 8: Tochárok mozgása JE 3900 körül. Ők nyomhadták meg a turkokat keletre. 9: A tochárok ágából jöhetett létre a későbbi szkíta, mivel északnak fordult. Vonalkázva az akkori sztyeppei terület.

Kettős társadalom alakult ki: a letelepedett földműveseké, akik a kultúra és a nyelv hordozói, valamint a *rátelepedett* előkelők, katona törzseké, akik a terület nevét adták. De a történelem a rátelepedőkről szól, viszont nyelvüket hamar elveszítik. A kettős társadalom példái: nyugat- és közép-európai kurgán, egyiptomi, asszír, szkíta, kelta, görög, latin, hindu, stb. Így tehát egy sajátos kultúra-ötvöződést látunk.

Európa letelepedett társadalmait a kurgán tehát kezdetben fölégeti, és második hulláma rájuk telepszik, kettős műveltséggé ötvöződik velük.

Szvidéri kultúra – <i>szlávság</i> .	Germán alföld – <i>kelta</i> .
Közép-Kelet-Európa – <i>szkíta</i> .	Nyugat-Európa – <i>harangedényes</i> műveltség, majd kelta.
Dél-Európa – <i>görög, etruszk</i> (pelagéz).	
Közép-Európa – fegyverkovács (<i>a mi népünk</i>): önállóan megmarad.	

A hódítóikkal ötvöződött európai kultúrák, - és van egy, amely nem:

Az európai népek műveltsége, nyelve átfedéses kereszteződéssel, nyelvkiegyenlítődéssel alakult ki. Ennek során nyomon követhető a nyugatra vándorló-menekülő vonalkerámia népe és az őt üldöző–követő kurgán népe ötvöződése. Ez azonban a bükki–kukutyini műveltségben nem látszik, ott a magyar – az alapnyelv – megmaradt. Az eredeti bükki műveltség alatt itt általában a Szeletát kell érteni, amely később északra átnyúlt Moráviába és délen Erdélybe, s ez volt a kottafejes kerámia műveltsége, illetve népe is. A nyelvkiegyenlítődés oka, ami a Kárpátoktól északra és nyugatra föllépett, hogy a hódítók lényegében megváltoztatták a társadalmi rendet. Ezért nem csak egyszerűen hódítókként léptek fel, akik aztán nyelvileg beolvadtak az alattuk lévőkbe, mint később az 1% elit, hanem itt a létszám arány is nagyobb volt. Fokozatosan haladtak nyugatra, s alakították át a társadalmat. Ezért akik a legtávolabbra ’menekültek’, alakultak át legkevésbé és őriztek meg legtöbbet az alapnyelvből, műveltségből, s ők az írek.

A kurgán emberei a sztyeppe állattenyésztői, majd lovasai voltak. Egy részük ment át a Kárpát-medencén. Előbb a Duna-menti, majd a Tisza-vidéki műveltséget is fölégette. De itt csak a sztyeppei jellegű területeken vonultak, a domb- és hegyvidékre nem hatoltak be. Vitték a kifejezett istenhitet és templomkultúrát. A kurgán II. vándorlás volt a jellemzőjük és a Duna II. műveltséget alakították át, ötvöződtek vele. A kor megfelel az indoeurópai nyelvek kiszakadásának, de nem elágazó önálló csoportokkal, hanem rátelepülő, az őslakosokkal ötvöződő, nyelvkiegyenlítődő megoldással.

Ám a hódításra válaszként lettek túlélési eszközök is. A letelepedett társadalmak egyik válasza, hogy elmenekülni próbáltak a hódítók elől, másik, hogy népességük lecsökkent és az új társadalom harmadik, alantas rétegévé váltak.

De a Kárpát-medence s környéke löszös, földművelésre alkalmas, dombos területei nem estek a hódítások áldozatául, sokáig megőrizték mellérendelő mű-

veltségüket. Föltehetően azért, mert fémeket tudtak előállítani, megmunkálni, már pedig a kurgán embere a későbbi szkítákhoz hasonlóan, isteni tiszteletben részesítette a kardkovácsot! A hunok még különálltak, de békén hagyták, az avarak megvédték Kárpátia lakosságát, majd a magyar hatalom egyesítette államszervező erőit.

A mellérendelés és alárendelés kettőssége azt jelenti, hogy a mellérendelő szemlélet miatt Óreg-Európában sincs még társadalmi tagozódás, a letelepedett, növénytermelő műveltség északon megőrizte a lélekelemeket, míg a déli területeken megszemélyesítette őket. Így tehát európai birodalmakról legfőképpen azért kell beszélnünk, mert a civilizáció bölcsője Európában volt, és itteniek a birodalomnak nevezett hatalmi csoportosulások is. Itt történtek a támadások, ezekről szólnak a legendák, a mai ázsiai és afrikai földrész eseményeit csak utólag tárták fel.

2. Óperzsa, alexandroszi, római, bizánci, frank és német-római birodalom

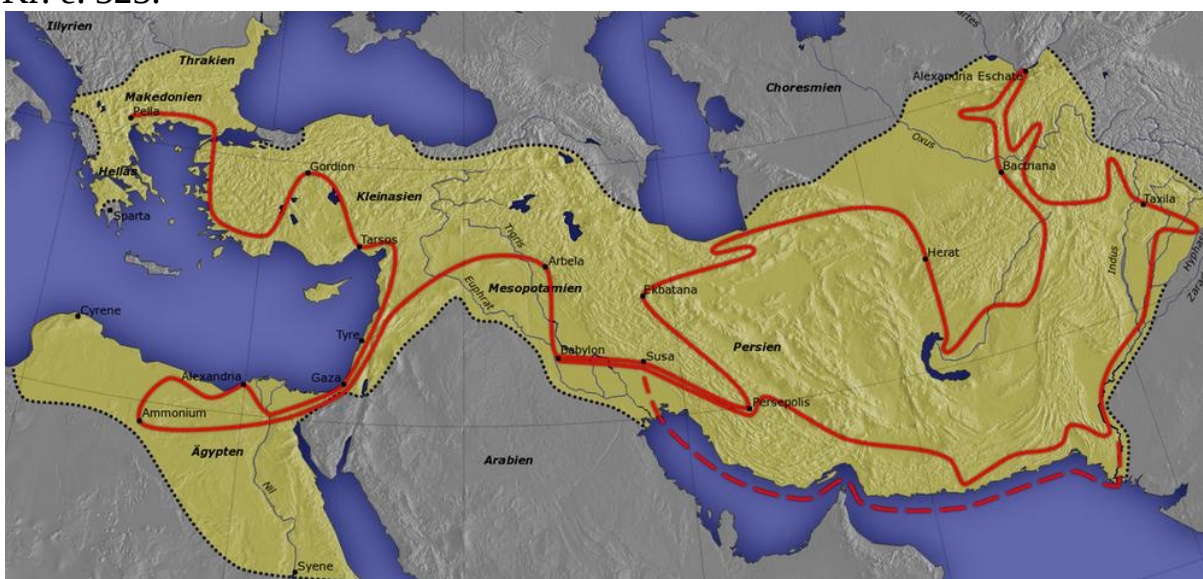
A történetírás mai időszámításunkig eposzokra, mitológiákra alapozott, ami lehetővé tette az uralkodó réteg dicső múltjának felnagyítását a történetírói jelent megelőző időkre. Így a mai történetírás által elismerten például Róma alapításától az augustusi korig minden csak legenda. Ezek a visszavetítések a későbbi korok színvonalát idézően történtek, sok érthetetlen jelenséget szülve, amiket szó nélkül, megszokásból elfogadunk. Az előbb taglalt összefüggés – az uralkodó réteg érdekében végzett történetírás – miatt viszont világos számunkra, hogy a hódítás már a Kurgán inváziók óta leginkább rombolt, mint épített, és a történelem kizárólag a hódítókról szól, azok sikerét a végletekig eltúlozva, azok nevét fenntartva, míg a meghódítottakról semmit nem tudunk, se azt, hogy miért volt érdemes őket meghódítani, se a nevüket. A hódító hadseregek hatékonysága mellé sosem tették oda a háterszág teljesítményét, és hogy azt nem a katonáknak, hanem a háttérrel biztosító földműves-kézműves rétegnek kell köszönni.

A legendásságra utaló jelzések, megfontolások, példák közül az első, igen feltűnő jelenség Nagy Sándor világbirodalma. Ennek a birodalomnak a kiterjedése Babilon fővárostól nyugatra 4800, keletre 3800 km volt a történettudomány mai állása szerint. De hogy ez akkoriban a katonai logisztika milyen teljesítményeit követelte meg, arról általában nem beszélnek. Hogy abban az időben miként volt lehetséges akkora távolságra akkora csapatméret mozgatása, irányítása, mint amiről a híradások szólnak. Így az alexandroszi birodalom léte ugyan bizonyosság számunkra, de hogy végsősoron kinek az érdeméből állott fenn, arról nem tudunk sokat, elegendőnek tartották eddig a vezér szervező zsenijét emlegetni, azaz isteni mivoltát, és egyáltalán az irányító réteg felsőbbrendűségét népszerűsíteni minden írás arról a korról máig.

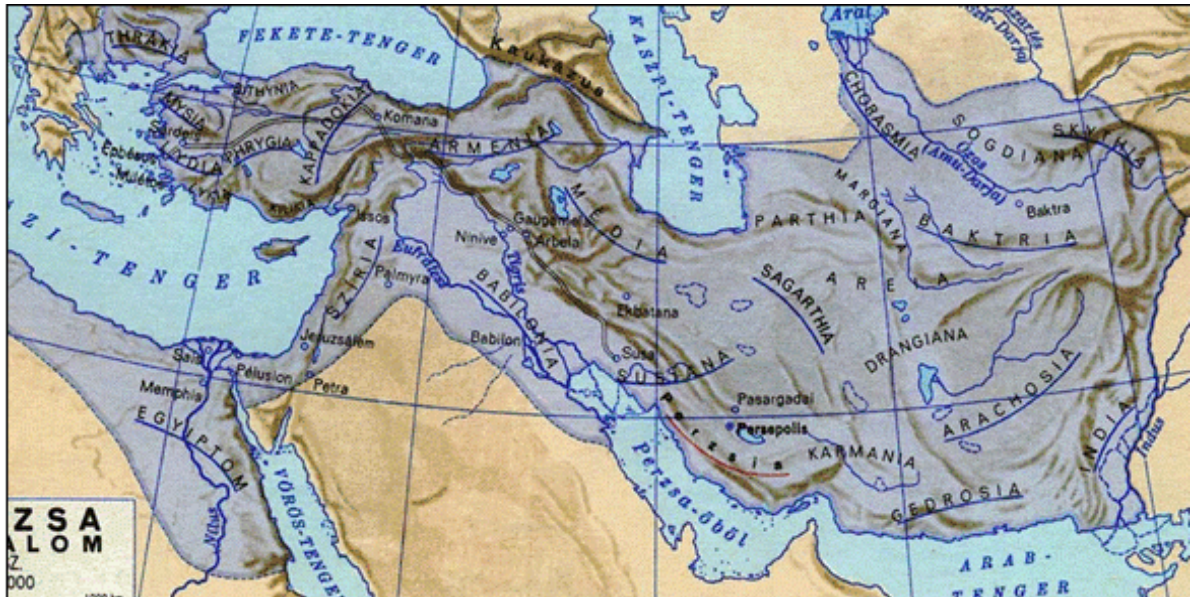
*Nagy Sándor birodalma Görögországtól Indiáig Kr. e. 326-ban.*¹²⁴

Ennek megfelelően Nagy Sándor hódítási útvonalát igen pontosan ismerjük, precíz a leírása, de a berendezkedésről, az ellátás megszervezéséről már kevesebbet tudunk. Mert akkor a helyi lakosságot is dicsérni kellett volna. Pedig maga Nagy Sándor is melléjük állt, értékelte őket, annak ellenére, hogy nevelője, a filozófus Arisztotelész azt tanította neki, hogy a nem görögök mind barbárok, csak rabszolgának jók. Perzsia nyugati területei (Kis-Ázsia): Kr. e. 333. Palesztina: Kr. e. 333–332. Egyiptom: Kr. e. 332–331. Perzsia belső területei (Szíria, Asszíria, Babilon, Perszepolisz, Szúza): Kr. e. 331–330. Perzsia keleti területei (Hürkania, Aria) és Baktria: Kr. e. 330–329. Szogdiana (Kr. e. 329–327.) India (Taxila, Panzsáb, Pauravas): Kr. e. 326. Perzsia déli területei: Kr. e. 326–325. Szúzai menyegző, opiszi lázongás: Kr. e. 324. Alexandrosz halála Babilonban: Kr. e. 323.

*Nagy Sándor keleti hadmozdulatai, hódításai.*¹²⁵

És Nagy Sándor birodalmának már mintegy előképe az Óperzsa Birodalom, nehogy egyedülinek, elképzelhetetlennek véljük Nagy Sándor teljesítményét: azt már megelőzte a homályba vesző időkben a perzsa terjeszkedés, ahol még a legfőbb vezető kimondottan istenkirály volt.

*Az Óperzsa Birodalom Kr. e. 486-ban.*¹²⁶

A világhódítás és az igen nagy kiterjedésű birodalom, mint a nagyság mintaképe fennmaradt a későbbiek során is, alig változott annak képe, legfeljebb kicsit nyugatabbra csúszott a római birodalom esetén. De kiterjedésének növekedésével egyúttal megmutatta az előrelépését a korábbi birodalomhoz képest, azaz vezető rétegének fejlődését, még magasabb színvonalra emelkedését. A történetírás aztán össze is hasonlította a korábbi és későbbi birodalmi vezéreket, a nagy hadvezér, hódító Julius Caesar pedig a későbbi császárság névadója lett a legújabb időkig. Sőt még a török császár is példaképének tartotta Nagy Sándort. Mahmud Terdzsüman történeti művében¹²⁷ Iszkender története Vass Előd szerint¹²⁸ a török népi regényekre (hősi eposzokra) hasonlít, és azért hozza ide írásában Nagy Sándort a bajorból lett török író, hogy Szulejmán szultán nagymértékben túlszárnyalhassa Nagy Sándort azzal, hogy legyőzi a magyarokat.

¹²⁵

[http://hu.wikipedia.org/wiki/III. Alexandrosz maked%C3%B3n kir%C3%A1ly#/media/File:Diadochen0.png](http://hu.wikipedia.org/wiki/III._Alexandrosz_maked%C3%B3n_kir%C3%A1ly#/media/File:Diadochen0.png).

¹²⁶ <http://tortenelemklub.com/terkepek/vilagterkepek/3-vilagterkepek/detail/24-az-oerzsa-birodalom?tmpl=component>.

¹²⁷ Terdzsüman (1982), Mahmud: *Tarih-i Üngürüş*. Magvető.

¹²⁸ Terdzsüman (1982), Előszó, pp.: 9-10

*A Római Birodalom legnagyobb kiterjedése Traianus császár alatt.*¹²⁹

Majd pedig a római birodalom óta birodalom birodalom hátán látható a modern térképeken. A szerkezet alig változik, csak a határok módosulnak néha kissé, kifejezve az újonnan támadt birodalmi érdeket. Annak ellenére, hogy Csihák György felvetette: „amit mi határnak ismerünk, senki ne keresse Európában egy-két ezer évvel ezelőtt. Mária Terézia (1717-1780) idején jött divatba – de akkor inkább azt jelezte, hogy az egy-egy területen élő emberek kinek fizessenek adót. Volt valami határféle korábban is, de innentől kezdve a dolog egyre szigorodott – egészen a vasfüggönyig, amit azóta lebontottak és más rendszerek helyettesítettek.”¹³⁰ A térképeken viszont szinte a vasfüggöny szigorát mutató országhatárokat látunk. És a német ’harmadik birodalom’ is igyekezett felmelegíteni és hivatkozási alapnak tekinteni a birodalomépítés évezredekre visszamenő gyakorlatát, utóbb a közismert gyászos fejleményeket okozva. Tehát ez a régi eredetű és majdnem általánosan elfogadott birodalmi szemlélet alakítja a történelmi határokat és határozza meg az ott lakó különböző népek sorsát. A nagy méretekre való törekvés az ázsiai birodalomképzés hagyományát követve nyert teret Európában a római birodalom alakjában, de később Ázsiában is folytatódott ez a hagyomány, hogy csak a kínai vagy a mongol birodalomra utaljunk. És mindebben egyre jobban elszigetelődött a magyar hatalom, amelyre egyre többen törtek rá, hogy ne kerülhesse el ez az ősi mellérendelést mindvégig hűen őrző terület és

¹²⁹ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/00/Roman_Empire_Trajan_117AD.png

¹³⁰ Csihák (2015) György: „Burgenland – körül-belül.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia* 30. évf. 1. sz. p.: 12. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00012/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2015_1_062-106.pdf. Módosítva: 2015. február 11. 11:40:32.

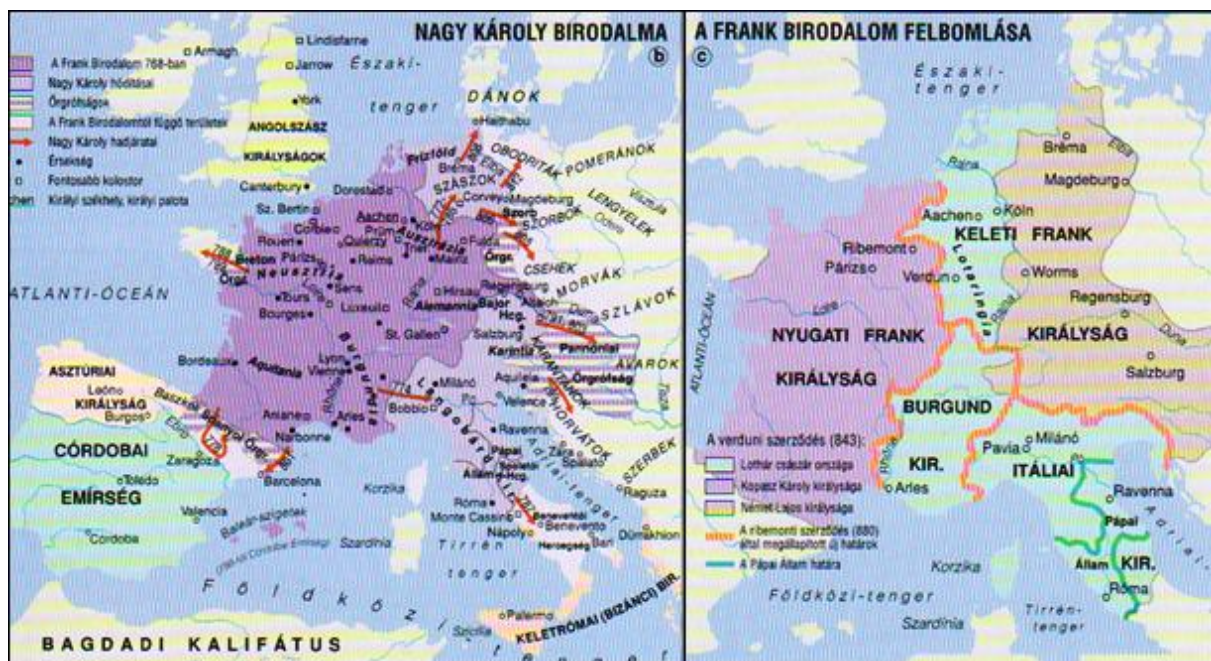
A map of the Roman Empire in 476 AD, showing various kingdoms and tribes. The map is color-coded: purple for the Kingdom of the Sueves, dark blue for the Kingdom of the Visigoths, light blue for the Kingdom of the Burgundians, red for the Kingdom of the Franks, green for the Kingdom of the Gepids, yellow for the Kingdom of the Ostrogoths, orange for the Kingdom of the Vandal, and brown for the Kingdom of the Sassanians. The map also shows the location of Constantinople, Ravenna, and the Roman Empire under Zeno the Isaurian. The date 476 AD is indicated in the bottom left corner.

*Európa a Nyugat-Római Birodalom összeomlásakor.*¹³²

¹³² http://img.index.hu/imgfrm/3/1/4/4/BIG_0011283144.jpg.

*A Frank Birodalom és a Longobárd Királyság 768–811.*¹³⁵

*Nagy Károly birodalma és a frank birodalom felbomlása.*¹³⁶

¹³⁵ http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/80/Frankenreich_768-811.jpg.

*Európa a X. században.*¹³⁷

136

<http://tortenelemklub.com/koezepkor/eret-koezepkor/138-a-nemet-romai-birodalom-toertenete>.

137

<http://tortenelemklub.com/terkepek/vilagterkepek/3-vilagterkepek/detail/29-europa-a-x-szazadban?tmpl=component>.

138

¹⁴⁰ <http://tortenelemklub.com/terkepek/vilagterkepek/3-vilagterkepek/detail/37-nagy-foldrajzi-felfedezesek?tmpl=component>.

Mert mindeközben Kárpát-medencei népünk évezredek óta másféle főszerepben volt: földműves, állattenyésztő, kézműves, fémműves szolgáló népként szenvedte a hódítókat és kiszolgálta igényüket. Majd magyar hatalmat és államot szervezett, amely a kereszténység támasza volt és védőbástyája lett. Miközben saját lényegétől fokozatosan elidegenítve idegen hatalom írta a történelmét is, a legújabban elszenvedett két világháború már a magyar állam eredeti jellemét is megtörni látszik.

3. Az európai államterületeket kialakító vesztfáliai béke

A 17. század világháborújának is emlegetett harmincéves igen pusztító háborút – amelyben az akkori Európa minden hatalma résztvett és a háború áldozatait 8-11 millió emberre becsülik – lezáró békéről van szó. Ez nem oldotta fel a háború kiváltó okait, az abszolutizmusra törekvő Habsburg-dinasztia és a rendek, a német Protestáns Unió és a Katolikus Liga ellentétét, a dán, svéd és a német, a francia és a német, valamint a spanyol és az osztrák, francia érdekellentéteket. A békével elért eredmények, meghatározott állapotok már akkortól fogva változtatásra vártak, arra ösztönöztek. Mintha csak az első világháborút lezáró békét látnánk, amik megelőlegezték a következő világháború kirobbantását.

A *harmincéves háború* Hahner Péter szerint az első általános európai konfliktus volt: csaknem minden állam bekapcsolódott. Ez az utolsó nagy – egyenrangúsító – vallásháború katolikusok és protestánsok közt, a hatalmi érdekpolitika – egyensúlykereső – dinasztikus küzdelme. A svéd király 1645 márciusában *Prága mellett* legyőzte III. Ferdinánd császár csapatait és aztán a dánokat is, ezért minden fejedelem, a protestánsok is részt vettek a békekötésben. „Münsterben a *katolikus államok* (Spanyolország, Franciaország stb.) követi tárgyaltak, Osnabrückben pedig Svédországé, Hollandiáé és *protestáns szövetségeiké*. Bár 194 európai uralkodó vett részt az egyezkedésben (többségük természetesen aprócska német fejedelemség felett uralkodott), saját követet csak 109 tudott küldeni.” És „a tárgyalások hosszan elnyúltak, hiszen Párizsba és Bécsbe tíz-tizenkét, Madridba több mint húsz nap alatt jutott el egy-egy levél. A harcok pedig folytatódtak, s az uralkodókat a *hadiszerencse fordulatai* is befolyásolták.” Így „a főbb döntéseket 1645 novembere és 1647 júniusa között hozták. *Franciaország* megpróbálta késleltetni a tárgyalások befejezését, hogy *a császár mellett a spanyol királyt is térdre kényszeríthesse*, 1648. október 24-én azonban aláírták a 128 cikkelyből álló végső szerződést.”¹⁴¹

¹⁴¹ Hahner (2015) Péter: „A vesztfáliai béke.” *RUBICONLINE. Történelmi Magazin. 1997/2.* http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_vesztfaliai_beke/. Módosítva: 2015. ápr. 11. 12:51:08.

*Európa a weszfáliai béke után.*¹⁴²

*Európa a XVII. században.*¹⁴³

¹⁴²

<http://tortenelemklub.com/terkepek/vilagterkepek/3-vilagterkepek/detail/22-a-romai-birodalom-felbomlasi-tampl=component>.

A győztesek és vesztesek előnyei és sérelmei újabb háborúk magvait vetették el. A béke véglegesítette a vallási megosztottságot és a német szétagolódást. Külpolitikailag független csaknem 300 önálló állam maradt. A császárság független államok szövetségi rendszere lett. A császár elvesztette Lausitzot és az elzászi városokat, és ezután csak a fejedelmek és a birodalmi városok beleegyezésével adhatott ki birodalmi törvényt, vethetett ki adót, üzenhetett hadat és köthetett szerződést. Elismerték, hogy Hollandia, Svájc nem a Német-római Császárság része. Francia- és Svédország kezessége a birodalmi alkotmányért lehetőséget adott beavatkozniuk a meggyengült császárság ügyeibe. Spanyolország egyszerre harcolt Hollandia és Franciaország ellen Dél-Németalföldön, Észak-Itáliában és Brazíliában, és a portugál, katalán, nápolyi és szicíliai lázadó alattvalókkal, s a hollandok és franciák győztek, s utóbbiak területeket nyerve megtörték a spanyol nagyhatalmat, egy időre a hollandok nagyhatalomként szerepeltek. A fő nyertes Svédország lett elnyerve Nyugat-Pomerániát, s Wismar, Neukloster, Wildeshausen várost, a brémai érsekség és verdeni püspökség területeit, s ezzel a legnagyobb német folyók (Odera, Elba és Weser) torkolatait, kikötőit, valamint a svéd király képviselője beült a birodalmi gyűlésben, és 5 millió tallér jóvátételt kapott.

Lengyelország két sziléziai hercegséget kapott, és a lengyel–svéd háborúba bekapcsolódott Ausztria, Oroszország, Dánia és Erdély is. A svéd birodalom nőtt, de a svéd nagyhatalmi szerep csak a környezete gyengeségének volt köszönhető még 50 évig. Erdély több nagy sikert ért el a harmincéves háborúban, pedig nem voltak erőforrásai a tartósabb háborúzásra: Bethlen Gábor fejedelem Ausztria elleni hadjáratai (1619–21, 1623, 1626) eredményeként a nikolsburgi (1621), bécsi (1624) és pozsonyi (1626) béke megnövelte Erdély területét és újra biztosította a magyarországi rendek szabadságjogait. I. Rákóczi György 1643-ban csatlakozott a svéd–francia szövetséghez, s a linzi békében (1645) rákényszerítette III. Ferdinándot a magyar protestánsok szabad vallásgyakorlatának elismerésére, és Erdély bekerült az 1648-as békeokmányokba. A béke következményeként harcokban edződött és tapasztalt császári tábornokokat küldtek ettől kezdve a török elleni küzdelembe, akik győzelmei lehetővé tették később Magyarország felszabadítását a török uralom alól.

4. A Kárpát-medencét átalakító karlócai béke

E békeszerződés az 1683–97-es, a törököt a Magyar Királyság területéről kiűző háborút zárta 1699-ben. Köttetett az *Oszmán Birodalom* és a *Szent Liga* – a Habsburg Monarchia, a lengyel–litván állam, Velencei Köztársaság, Oroszország – nevében. Az oszmánok átengedték a magyar király német-római császárnak a Kárpát-medence középső részét a Temes-köz kivételével, Szlavóniát és

¹⁴³ <http://tortenelemklub.com/terkepek/vilagterkepek/3-vilagterkepek/detail/31-europa-a-xvii-szazadban?tmpl=component>.

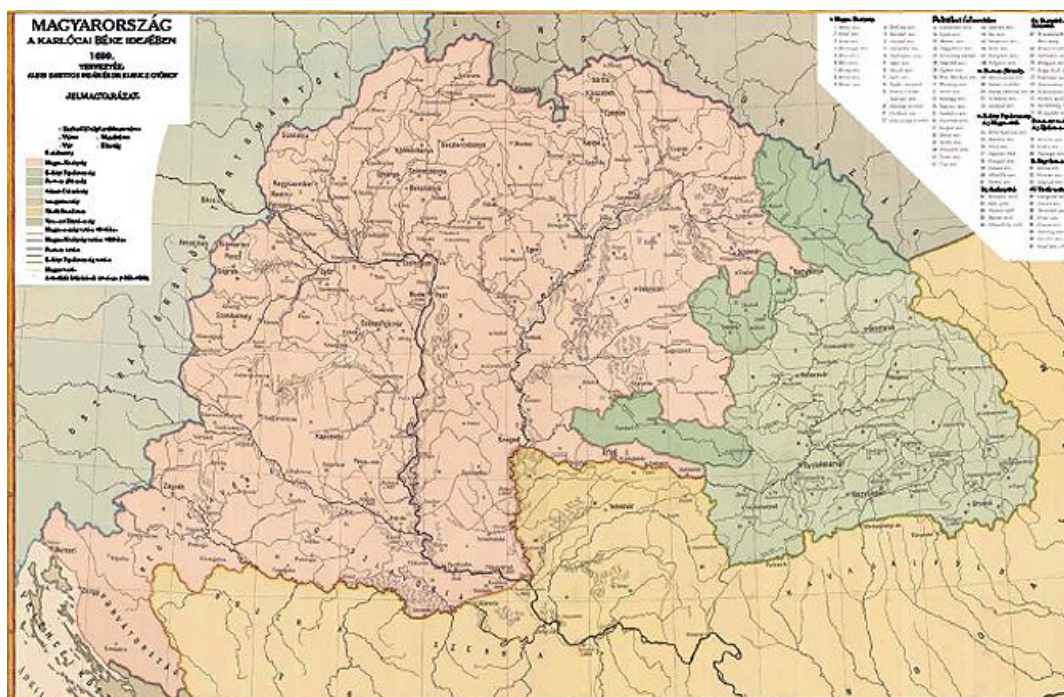
Erdélyt. Podólia (ma Ukrajna) Lengyelországé, Dalmácia nagy része és Morea (Peloponnészosz-félsziget) a Velencei Köztársaságé lett, a Don-parti Azov erődjé az orosz cáré. S mintegy Trianon előképeként a béketárgyaláson nem vehettek részt a magyarok.¹⁴⁴ A magyar állam nem nyerte vissza teljes önrendelkezését. Az erdélyi fejedelemség nem lett önálló állam, hanem Habsburg-birtok lett. Újra kibontakozhatott a nyugat-európai hatalmi harc.

*Európa a XVII. század végén.*¹⁴⁵

¹⁴⁴ Németh (2015) Máté: „Karlóca: a török világ vége Magyarországon.” *Múlt-Kor* 2015. 01. 26.
<http://mult-kor.hu/karloca-a-torok-vilag-vege-magyarorszagon-20150126?pIdx=3>.

¹⁴⁵ <http://tortenelemklub.com/terkepek/vilagterkepek/3-vilagterkepek/detail/32-europa-a-xviii-szazad-vegen#>.

*Magyarország a Karlócai béke után.*¹⁴⁶

5. A kuruc felkelést lezáró szatmári béke

Ezen országgyűléses békekötéskor I. József hajlott a magyarokkal kötendő kompromisszumra: a szabadságharcban résztvevők amnesztiát kaptak, ígéretet tett az alkotmány visszaállítására, a szabad vallásgyakorlatra, az országgyűlés összehívására. A rendeket sértő idegen intézményeket és méltóságokat megszüntették, a rendi alkotmány a birodalom egységét sértő részei maradtak ki (szabad királyválasztás, ellenállási jog, magyar hadsereg). Magyarország elkerülte a csehek fehér-hegyi csata utáni sorsát, fennmaradt a rendi dualizmus. A szatmári békét teljesen elutasító II. Rákóczi Ferenc élete végéig száműzetésben élt. Így út nyílt a több évtizede háborútól szenvedő ország békés fejlődése előtt. E kiegyezés megerősítette a Mohács óta frontország Apostoli Magyar Királyságnak a Habsburg Monarchián belüli helyzetét, mely annak egyik legjelentősebb tartományává vált.

A Rákóczi-szabadságharcot lezáró békét 1711. április 29-én Nagykarolyban írta alá Károlyi Sándor és Pálffy János.¹⁴⁷ E béke megkötése ellentétes a szakirodalomban, a szépirodalomban, a történeti köztudatban és a politikában, bár ez az egyetlen kedvező békeszerződésünk az újkori történelemben. A török hatalom itteni végőrái sok szenvedést hoztak, a két szembenálló oldal had-

¹⁴⁶ <http://ujkor.hu/sites/default/files/u19/zenta%20utan%20terkep%20honvedelem%20hu.jpg>.

¹⁴⁷ A szatmári béke. <http://turul.info/szatmaribeke>.

serege pusztította az országot, 1686-ra egész Magyarország hadszíntér lett, és a társadalmi sérelmeket az új ország-hatalom nem orvosolta. S miért II. Rákóczi Ferenc állt az elégedetlenség élére? Apai nagyapja II. Rákóczy György erdélyi fejedelem, nagyanyja Báthory Zsófia, anyai nagyapja Zrínyi Péter, nagyanyja Frangepán Katalin, édesanyja Zrínyi Ilona, édesapja I. Rákóczi Ferenc, mostohaapja Thököly Imre volt. Az 1703-ban indult fegyveres harc magyar szabadságharc lett, és kezdetben a kuruc seregek győzelmeket arattak, Rákóczit 1704-ben a gyulafehérvári országgyűlés Erdély, 1705-ben a szécsényi országgyűlés Magyarország fejedelmévé választotta, 1707-ben az ónodi országgyűlés kimondta a Habsburg-ház trónfosztását. A kurucok nagy területeket elfoglaltak, de államhatalmat nem tudtak kiépíteni.

A Habsburgok és Rákóczi ugyan tárgyaltak, de megállapodni nem tudtak, ki-kí az erdélyi fejedelemséghez ragaszkodván. Aztán a gazdasági és diplomáciai támogatás hiánya a felkelők társadalmi és területi háttérének gyors csökkenéséhez vezetett és az 1708-as trencsényi, 1710-es romhányi katonai vereséghez. Az ország kétszáz éve háborúzott, éhínség, pestis, árvíz, saskajárás pusztított. A kiegyezésre hajló I. József király Pálffy hadvezért a hadműveletektől való tartózkodásra és tárgyalásra utasította, így lett is fegyverszünet, többször meghosszabbítva. 1711-ben Rákóczi Lengyelországba ment az orosz cár segítségét kérni a harc folytatásához, és az itthoni tárgyalást Károlyi főparancsnokra bízta döntési felhatalmazás nélkül. De a kurucok többsége már békés politikával akarta elérni a függetlenséget. Károlyi kiment Rákóczihoz, aki ezt nem akarta és leváltotta a hadsereg éléről. A béke azonban mégis megszületett, amikor mindkét fél számára elfogadható feltételekben egyeztek meg. A 12000 kuruc a majtényi síkon letette a hadi lobogókat és hazament fegyverét, javait és tisztségeit megtartva. (A háború költségeit aztán Rákóczi elkobzott birtokaiból fizették ki.)

A béke szerint a király általános közkegyelmet hirdetett, ígérte a két ország szabadságainak, kiváltságainak meghagyását, de nem adott garanciát, és az ellenállás jogát és a királyság és a fejedelemség ügyét nem érintette. A békét Rákóczi ugyan elutasította, de benne volt a paktumban, hogy ezt nem kell figyelembe venni. Három hete volt a hűségeskü letételére, de nem tette meg, és vele együtt külföldön maradtak vezérei: Bercsényi Miklós, Vay Ádám, Forgách Simon és Esterházy Antal. De mi magyarázza az igen előnyös szatmári békét és ezzel szöges ellentétben az 1848-49-es szabadságharc után a mérhetetlen megtorlást Világos után Aradon és országosan? Csakis a nemzetközi politika és a külső erőviszonyok megváltozása, vagy volt egyéb, magyar ok is? Volt. A kettő együtt pedig azt jelentette, hogy a Habsburg Monarchiának a XVIII. században szüksége volt a magyar haderőre a török ellen, de Európa egyéb irányai felé is. Ezt a bizalmat a magyarság meg is szolgálta, amit például Mária Terézia esete, vagy Hadik András hadi tettei jól mutatnak. Szokás megemlékezni az ország gyarapodásáról is gazdasági és kulturális értelemben. Az Apostoli Magyar Királyság a Habsburg Monarchia legjelentősebb tartománya (*trianoni préda*) lett.

Lett volna, ha saját királya ezt nem torpedózza állandóan, amiért reformmozgalom, majd újabb szabadságharc következett.

*A Rákóczi-szabadságharc térképe.*¹⁴⁸

*A spanyol örökösödési háború térképe (kékkel a vitatott területek).*¹⁴⁹

¹⁴⁸ <http://tortenelemcikkek.hu/node/116>.

6. Az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc, valamint az 1867-es kiegyezés következményei

*Európa 1815 és 1849 közt.*¹⁵⁰

A reformkorban azonban a magyarság óvatossá, védekezővé vált, és a forradalom is vértelen volt, de Jellasics beindította a Habsburgok magyarellenes tervét: a többi nemzet, nemzetiség révén az ország magyartalanítására. A jobbágyszabadításról szóló törvénycikk azonban az idegen ajkú jobbágyságot a magyar forradalom mellé állította. Kevesen hallgattak uraikra, sokan tanácstalanul vártak. A szabadságharc leverése után ezért már nem lehetett visszaállítani a jobbágyságot, mert a jobbágyok a császár ellen fordultak volna. De amit nem tudtak megtenni a forradalom alatt, meg akarták valósítani a minden türelmeségtől mentes Bach-korszakban, miközben az idegenajkúak követelték a forradalom leverésért a jussukat. Az uralkodó látszatkiegyezést kötött az összes követelődzője ellenségével, a magyarsággal. A politika a birodalom érdekeit a katolikus egyházon keresztül irányított uszítás és türelmetlenség által érvényesítette.

Mivel a császár kénytelen volt kiegyezni a halálraítélt nemzettel, a vezérvonalon az ország gazdasági tönkretétele lett. Ezt azonban a zsidó tőke megakadályozta, amelynek tulajdonosi köre már magyarérezelmű volt, bár persze saját hasznára hozta rendbe a halálraítélt nemzet nemzetgazdaságát. Ezért a bécsi ud-

¹⁴⁹ <http://tortenelemcikkek.hu/node/116>.

¹⁵⁰ <http://tortenelemklub.com/terkepek/vilagterkepek/3-vilagterkepek/detail/28-europa-a-szent-szovetseg-koraban#>.

var a katolikus papságon keresztül a zsidók iránti ellenszenvet sugallta, a magyarok által akarták háttérbe szorítani a zsidókat, és az idegenajkúakkal a magyarságot. Ezért ment a zsidóellenes uszítás és ugyanakkor a nyelvi-nemzeti uszítás is. Aminek következtében a birodalmat felbomlasztó törekvések és mozgalmak születtek a majd az első világháborúban az antantot képező hatalmak támogatásával, valamint a jövő kisantant államok mohóságára alapozva igyekeztek előre eldönteni a Habsburg Monarchia és a Magyar Királyság sorsát, valamint egyúttal Európa és a világ jövőjét. Ekkor már egyáltalán nem valamiféle szent szövetség, hanem modern, érdek vezette államok váltak – igaz, még háttérből – kezdeményezővé, és emiatt az 1916-ra lezajlott háború folytatódott és mérhetetlen szenvedés árán az új világrend megvalósult, s ami még hiányzott belőle, arra a szégyenteljes párizsi és trianoni békék garantálták az újabb nagy világégést, ami be is következett.

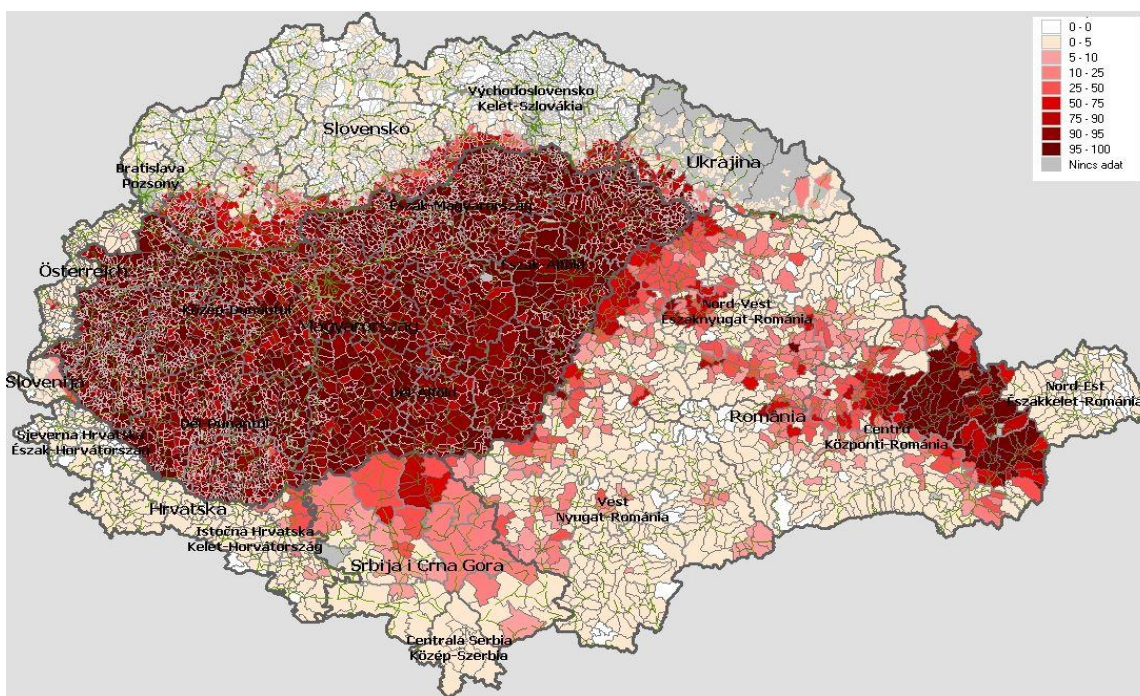

*Európa 1849 és 1914 között.*¹⁵¹

¹⁵¹ <http://tortenelemklub.com/terkepek/vilagterkepek/3-vilagterkepek/detail/45-europa-1849-as-1914-kozott#>.

*Európa az első világháború után, 1923.*¹⁵²

*A magyarság 1910-as Kárpát-medencei aránya.*¹⁵³

¹⁵² <http://tortenelemklub.com/terkepek/vilagterkepek/3-vilagterkepek/detail/47-europa-az-első-világháború-után#>.

*Mai képi érvelés Trianon orvoslására.*¹⁵⁴

*Érzelmi emlékeztetés.*¹⁵⁵

¹⁵³ https://kuruc.info/galeriaN/2012/magyar sag_terkep_140413_01.jpg.

¹⁵⁴ http://www.flagmagazin.hu/userfiles/text/tn_aid5104_2009053021461_5_153.jpeg.

¹⁵⁵ http://www.antikea.hu/images/ant_product/uploadPic.459.JPG.

7. Zárszó

A kettős társadalom történelmi szerepben áll előttünk. A mellérendelő emberi hatékonyság több földrésznyire kiterjedt, erre települt rá mindenütt az alárendelő hierarchikus társadalom. A kurgán 'műveltség' európai inváziói után a kurgán utód késő Jamna harcias lovas műveltség ázsiai hódításai következtek a Turáni-alföldön, az Iráni-fennsíkon, Mezopotámiában, majd Indiában, s később effajta hatalmi szervezet (hükszoszok) Egyiptomban is megjelent. Ugyancsak ennek terjesztését szolgálta az ázsiai nagy birodalmak érintkezése Európa déli részeivel. Mindez katonai hódítások, összecsapások árán történt, valamint eszmei ráhatások, vallások és ideológiák terjesztése révén. A legfőbb ideológiai befolyás a kinyilatkoztatott vallások terjedése által valósult meg. A hellenista és a római birodalom máig érezteti európai hatását. Ennek a folyamatnak része a sorozatban támadó harcias műveltség, az egymás utáni hatalmi elitok felbukkanása Kelet-Európában és szűrtebben a Kárpát-medencében, és aztán az európai hatalmi-ideológiai terjeszkedés a keresztes háborúktól a földrajzi felfedezésekig és az egész világ gyarmatosításáig.

Mindennek máig ható következményei vannak. Ma globális emberi hatékonyság és etikai megosztottság jellemzi az európaiakat és az emberiséget: az alárendelő, hierarchikus hatalmi örökség főként a nyugati hatalmi elit és annak érdekköre öröksége, ami a mai társadalmakat is sajátos helyzetben tartja, az emberek meghatározott tudatában nyilvánul meg, még mindig működik az intrikák, háborúk, hódítások, sőt a gyarmatosítás gyakorlata. Létezik azonban a mellérendelő, egyenrangú testvériség eszméje, és gyakorlatának történelmi emlékezete, létezik még az egyenrangú mellérendeléses felfogást és nyelvet őrző magyarság, a Magyar Szentkorona és Tana, a Szent királyok emléke, a Mária Országa hit, és a trianoni végzet megállításának szándéka.

Reményt ad a pontos ismeret, hogy az elnyomó gyakorlat az eltorzult műveltségből ered és nem az emberi természetből fakad. A hierarchikus társadalom, az elnyomás, az emberölés és a háború az I. kurgán invázió előtt ismeretlen volt, és a nehéz körülményekre adott elégtelen műveltségi válaszként tekinthető. A letelepedett alkotó jellegű emberi társadalmi gyakorlat mintául szolgálhat a jövő számára, összeütközve vele befolyásolja a támadó, romboló jellegű és eredményű vezérség, harcias műveltség és hódító civilizáció európai és világ-egésznyi érvényesülését, egymásra hatva alakul tovább Európa és a világ sorsa.

HOZZÁSZÓLÁSOK

*Sándor Istvánné Kern Mária*¹⁵⁶ (Budapest):

Nagyapám első világháborús fényképei. **Bemutató Dr. Modrai Kovách Antal fő-** **hadnagy fényképészeti hagyatékából**

Dr. modrai Kovách Antal (Kunhegyes 1890. május 8. – Budapest 1962.). Hazai- és külföldi (svájci-, franciaországi) tanulmányait követően, a Magyar királyi József Műegyetemen, az Ásvány- és Földtani Tanszéken kapott tanársegédi állást. 1921-től Ózdra ment, ahol a Rimamurányi-Salgótarjáni Vasmű Rt. Alkalmazta, mint a Tűzálló Téglá Gyár üzemvezetőjét. 1943-tól ennek a gyárnak volt igazgatója. 1945. tavaszán az ózdi Vasmű műszaki igazgatója volt. 1946-tól Budapesten élt. 1948-tól a Kohó- és Gépipari Minisztériumba került. 1950-ben (sajátos módon) részese volt Sztálinváros építésének (mint a Tűzálló Téglá Gyár főtervezője).

A korabeli gyakorlatnak megfelelően (1912-ben) kezdte meg egyéves önkéntesi idejének leszolgálatát a Magyar Királyi Honvédségnél. A (budapesti) 1. honvéd huszár ezrednél működött. Leszerelését követően (1914. január 1-jei ranggal) lett tartalékos hadapród. Az első világháború kitörését követően behívták ezredéhez. Ugyanebben az évben már tartalékos zászlós az ezred pótszázadánál. Az év októberében az 5. honvéd lovashadosztállyal kerül ki a frontra. Galiciában, Jasienicza Solna és Nahujowicze térségében esett át a tűzkeresztségen. Utóbb a lovas hadosztály gyalogos osztagánál szerepel. 1915-1916-ban (különféle egészségügyi problémái miatt) a hátszágban szolgált. 1915. május 1-én lett tartalékos hadnagy. 1917. május 1-én kapta meg a tartalékos huszár főhadnagyi rendfokozatot. 1917. júniusától a (39. honvéd gyaloghadosztály alárendeltségébe tartozó) kassai 77. gyalogdandár parancsnokságánál parancsőrtiszt. Belitska Sándor vezérőrnagy a parancsnoka, Ebben az időszakban az székelyföldi és moldvai harcok részese. 1918. tavaszán nősült meg. Ezután hosszabb időre szabadságot kapott. Ezt követően már nem került ki alakulatával (akkor már az olasz) frontra. 1918. szeptember 19-n (1919. augusztus 31-ig) felmentették a szolgálat alól.

A kiemelt műveltséggel bíró Dr. Kovách Antal főhadnagy (az akkor már Magyarországon is nagy mértékben elterjedt) amatőr fényképezésnek igen nagy

¹⁵⁶ Sándor Istvánné Kern Mária Antónia Dr. Modrai Kovách Antal unokája.

híve és gyakorlója volt. Természetes volt, hogy a frontra (is) „, fotográf masinával „, (is) felszerelve érkezett. Nagy számban készített (különféle) felvételeket: Ezekből válogatás jelent meg (1927-ben) az 1. honvéd huszár ezred történetét bemutató kötetben.

Előadásomban bő válogatást szeretnék bemutatni az (1914-es) zempléni-, galíciai-harcokról -, az 1915-1916-os (hátországi) szolgálatról-, illetve az 1917-1918-as székelyföldi-, moldvai harcokról. Ez a nagyszerű (napjainkban már kiemelkedő forrásértékkel bíró) fényképeszeti hagyaték magántulajdonban van.

Miklauzič István¹⁵⁷ (Budapest):

„Istennel a császárért és a hazáért!”
Lovag Arlow Viktor ezredes harcban és
fogságban;
Przemyśl–Vlagyivosztok–Győr,
1914–1920.

A Nagy Háború tábornokai és magyar katonahősei közül kevésbé közismert a galíciai hadszíntér stratégiai legfontosabb várerődjének, Przemyślnak egyik tábornoka, valamint négy főtisztjének neve és sorsa. Egy nemrég felfedezett naplóban azonban végig lehet követni harcaikat Przemyślben és a Lembergig elmenő áttörési hadműveletekben, majd a várerőd kényszerű feladása után, az orosz hadifogság emberrengetegében. Az idézett cím saját kézírással szerepel lovag Arlow Viktor ezredes gyalogsági katonai szabályzatának belső címdolcán: „Mit Gott für Kaiser und Vaterland!”

A monarchia legnagyobb várerődje stratégiai a Szan folyón átívelő hidakat védte az orosz haderővel szemben. Az erődök láncolatából álló öv vonal Przemyśl városát és 21 községet ölelt körül 140 km² területen, hat védőkerületre osztva. Harcászati a Siedliska körüli, a Saglis Soglio övfőerődből és hat öv-erődből álló VI. számú előreugró övszakasz volt a legjelentősebb, mert kelet felől elsőként fogta fel az orosz nehéztüzérség belövéseit és állította meg az ellenség csapatainak számos erőszakos ostromát, ennél fogva itt keletkeztek a legnagyobb károk, emberi hőstettek és veszteségek is. Gyóni Géza ehelyütt élte át az októberi első roham rémségeit, ezek ihlették őt a Csak egy éjszakára c. versének megírására.

A hadrend szerint 1914. szeptember 18-án Weeber Alfréd vezérőrnagy, a m. kir. 97. népfelkelő gyalogdandár parancsnoka vette át a VI. védelmi körlet irányítását. A dandár négy ezredből állt a következő felállásban: a 9. népfelkelő gyalogezred Renvers Ferenc alezredes, a 10. lovag Arlow Viktor ezredes, a 11. Szenderszky Antal ezredes és a 16. Divéky Zsigmond ezredes parancsnoksága alatt. Még a Bécsújhelyi Katonai Akadémiáról ismerték egymást, együtt küzdöttek a Przemyśl és környéke harcaiban, mindnyájan kivették részüket a rémálomba illő kulikovi csatában, ahol gránáttűzben lovaikat veszítették. Végül együtt estek orosz hadifogságba.

Arlow Viktor naplója 1914 júliusától hadtörténeti hitelességgel írja le az eseményeket, benne Przemyśl erődrendszerének emberpróbáló életét, éhezését

¹⁵⁷ Miklauzič István közgazdász, történész. A ZMTE tagja.

és ádáz harcait, az orosz fogságba esés folyamatát, majd a fogolytáborok gyötrelmeit és hadifoglyaink túlélési művészetét, illetve a fogva tartók és útonállók kéjes gyönyörét letiprásuk és öldöklésük közepette.

A döbbenet erejével hat a felismerés, hogy a szerte az orosz birodalomban dúló polgárháborúban miként forgott kockán a hadifoglyok és táborok sorsa, hogyan lódtak teljes vonatszerelvényeket hirtelen ellenkező irányba, és rángattak tovább több ezer kilométerre, attól függően, hogy éppen fehér vagy vörös támadó egységek vették át a helyi hatalmat.

A hullámzó harcok következtében Arlow ezredes és csapata az évek alatt háromszor járták meg az Ural és Vlagyivosztok közti távolságot, hol az Amur menti, hol a Mandzsúrián át kanyargó transzszibériai vasútvonalon robogtak marhavagonokban, talán a föld szélességi körének teljes távolságát is megtéve.

1915. március 25-én indultak Przemyślből vonattal, majd Lembergen, Kijevben, Moszkván, Szamarán át érkeztek Tatárföldre, Kazanyba. Onnan hajóval és lovas szánon mentek tovább Szamaráig, aztán ismét vonaton Omszkgig, ahol hajóra szálltak és irány Tobolszk. Ott a hadifogság 2 év 3 hónapig tartott. 1917. szeptemberben lehajóztak ismét Omszkba, onnan vonattal száguldottak Haba-rovszkba. Ez volt Arlow ezredes első útja.

1918. áprilisban a japán csapatok partra szálltak Távol-Keleten, és egyesültek a Vlagyivosztokban horgonyzó japán páncélosokkal, megindult a harc a transzszibériai vasútvonalért. Parancs jön Moszkvából: a tábort át kell telepíteni Nyugat-Szibériába, a végcél Moszkva. A harcok miatt csak Omszkgig jutnak el, az út három hónapig tartott. Ez volt Arlow ezredes második útja.

1918. november 1-én indulás marhavagonokban Omszkból vissza a Távol-Keletre, két hónap múlva érkeztek a Vlagyivosztokhoz közeli Nikolszk Usszurijszkba. Ez volt Arlow ezredes harmadik útja, amely hadifogságának utolsó állomásához vezetett, ahol aztán 1 év 8 hónapot töltött.

A fogság vége felé a Tengermelléken japán és kínai rajtaütések kivetették barakkjaikból a szerencsétlen foglyokat, kifosztva és sorsukra hagyva, ekképp akaratlanul is halálra ítélve sokukat. Az élet már hajszálon függött, lassan, de érett a hazaindulás sorsszerű pillanata. 1920. június 18-án érkeztek meg a magyar Vöröskereszt kiküldöttjei Vlagyivosztokba, hogy megszervezzék a hazaszállítást. Arlow ezredes is készült már negyedik, egyben utolsó nagy útjára.

A tengerjáró hajó 1920. június közepén indulhatott el, ötven-hatvan nap múlva érhetett be Triesztbe, ahonnan még talán tíz napig mehetett tovább a sebesültekkel és a betegekkel Hamburgba. Ha ott a kihajózás, a folyami hajókra átszállítás, majd a folyókon, csatornákon lefelé haladás német földön Passauiig, onnan tovább a Dunán, Bécsen át Győrig, egy hónapig tartott, akkor szeptember közepén érkezhettek meg a győri kikötőbe. Súlyos betegsége miatt leveszik a hajóról és azonnal Győrbe, a katonai tartalék kórházba szállítják, mindkét elüszkösödött lábát le kellett vágni. Ennek túlélésére már nem volt elég erő, és az élet befejeztetett, így már nem jutott haza Nagyváradra. Viszont ideát megmaradt

egy harmadnyi anyaföld, amely sóhajtvá megnyitotta gödrét és örökre befogadta őt.

Lovag Arlow Viktor ezredes hat és fél évet töltött le az I. világháborúban. Ebből: harcokban 6 hónapot (Przemyśl), vonaton 6 hónapot, hajón 2, lovas szánon 1 hetet, és fogolytáborokban 5 év 1 hónapot. A hazatérés tengeri és folyami hajókon mintegy három hónapig tartott.

Horthy Miklós kormányzó „a hazáért hősi halált halt” lovag Arlow Viktor ezredest – úgymond a „halálos ágyán” – vezérőrnaggyá léptette elő, aki haláláig az általa 1901-ben saját kézzel leírt jelmondat szelleméhez tartotta magát: „Mit Gott für Kaiser und Vaterland...” Ők mind hittek egy Istenben, hittek egy Hazában, hősök voltak és úgy is haltak meg.

Róbert Péter¹⁵⁸ (Budapest):

Egyenlő jog a hősi halálra – Magyar zsidók az első világháborúban

Nemrég volt 100. évfordulója kitörésének. Sokan leírták már, hogy ez a háború merőben más volt, mint a megelőző századok összecsapásai, különbözött ezektől a hadviselés módjában, de a szemben álló országok hadseregeinek összetételében is. Ezek között a különbségek között szerepelt az a nem jelentéktelen új vonás, hogy ez volt az első olyan háború, amelyben az egymással ellenséges államok szinte egész férfitlakossága egyenruhát öltött. Ellentétben az előző korokkal, amikor a katonáskodás nagyrészt a nemesség kiváltsága volt, most a polgárság is megszerezte azt a jogot, hogy részt vegyen hazája védelmében. Felekezetre és társadalmi állásra tekintet nélkül érkeztek a behívók, és zsidó katonák tömegei jelentek meg a laktanyákban és a fronton. Történelmileg új dolog volt ez, hiszen a császári hadseregben csak II. József óta voltak zsidó katonák – ekkor még csak szekeresek és a tüzérségnél golyóhordók lehettek. Napóleoni háborúkban már sokan szolgáltak, akadt már tiszt is köztük. 48-49-es szabadságharcban maga Kossuth is dicsőően beszélt a 20.000 zsidó honvédről.

Nézzünk néhány beszédes számadatot!

A központi hatalmak országaiból 455.000 zsidó vonult be, 54.000 közülük hősi halált halt. Ausztria-Magyarország 320.000 zsidó katonájából minden nyolcadik elesett, Németországban 100.000-ből 12.000 zsidó maradt a harctéren, neveiket alig 20 év múlva leszedték az emléktáblákról, mert a felírás: „Gefallen für das Vaterland” már nem járt nekik. Pedig 80%-uk a fronton szolgált, közülük 35.000 kapott kitüntetést, 1500 első osztályú vaskeresztet. 125 zsidó repülő közül 28 esett el légi harcban. Az Oszmán birodalomban 18.000 zsidó öltött egyenruhát, közülük a frissen Palesztinába vándorolt Ben Gurion tiszt lett, ezren elesetek. Bolgár zsidók 12.500 újoncából (a felekezet egynegyede!) is ezren áldozták életüket. Antant-hatalmak oldalán harcolt több mint egymillió zsidó, nyolcaduk elesett. Legtöbben az orosz hadseregbe vonultak be, 650.000-en, tisztük nem lehettek, és itt volt a legmagasabb az elesettek aránya, 100.000 ember. Ennek oka az a gyakorlat volt, hogy zsidó csak a legveszélyesebb helyen lehetett. Az USA negyedmillió zsidó katonájából viszont csak ezren estek el, míg Franciaországban 555.000-ből 10.000, Nagy-Britanniában pedig félszázezer zsidó katonából 8500 áldozta életét.

¹⁵⁸ Dr. Róbert Péter egyetemi docens, Országos Zsidó Egyetem.

Nálunk számuk a hivatásos tisztek között csekély maradt, csak az 1880-as években érte el a 2%-ot, attól kezdve csökkent, 1911-ben már csak 0,6%. Pedig a Ludovikán a zsidó hitközség fizetett néhány helyet fiataljaik számára, de ezek általában felavatásuk előtt kikeresztelkedtek. Zömük a gyalogságnál szolgált.

Viszont állandóan emelkedett a zsidó tartalékos tisztek száma. 1868-ban teremteték meg érettségizettek számára az „egy éves önkéntes szolgálat” intézményét. Miután 1914-ben az első harcokban sok hivatásos tiszt elesett, megnőtt a tartalékos tisztek fontossága. Egyes megfigyelőknek feltűnt az „aktív” (hivatásos) tisztek elszivárgása a frontról. Több feladat jutott a tartalékos tiszteknek, akik közül minden hatodik volt izraelita vallású (zsidó származású ennél több).

Az osztrák-magyar hadseregben igen sok zsidó ért el magas rangot. Tábornokok közül: lovag Schlesinger tüzérségi mérnök, tábornok, hadügyminisztériumi osztályfőnök, pilisi Kornháber Adolf tábornokszernagy, (őrnagyként keresztelkedett meg), Schweitzer Ede altábornagy, Vogl Simon vezérőrnagy (volt bóher, zsidó teológushallgató).

Ezredesi rangot érték el: Bauer Gyula a 44. gyalogezred (a híres somogyi „rosebbakák”) parancsnoka, Eisenstädter Alajos honvéd alezredes, Fischer Armin, Mestitz János. Sióagárdi Zöld Márton a 308. honvéd gyalogezred parancsnoka, később tábornok lett, rangját a Horthy hadseregben is megtartotta, egyenruhában járt a Nagyfuvaros utcai zsinagógába.

Alezredesek: Balla Jenő, a debreceni 3. Honvéd gyalogezred parancsnoka, Weichert, a haditengerészet gépmű-főparancsnoka.

Őrnagy lett: (alezredesként ment nyugdíjba) Deutsch Izidor, Krausz Emánuel (elesett), valamint Singer Gusztáv.

Itt kell említeni Hazai Samu báró, született Kohn Sámuel (1851-1942) vezérezredest, aki kadétként kikeresztelkedett, majd fényes karriert futott be a magyar honvédségnél, 1910-1917 között magyar honvédelmi miniszter is volt. A teljes hadsereg utánpótlási főnökeként, 1917-18-ban a vezérkari főnök után a Monarchia második legfontosabb tisztje volt.

Sok zsidó volt műszaki beosztásban is. Kiemelkedik közülük Siegfried Popper mérnök-tábornok, aki többek között a Monarchia legmodernebb csatahajója, a Viribus Unitis tervezője volt.

Fenti tények ellenére sok kritika érte a zsidóságot a háború alatt. Ezek bizonyos tények felnagyításán, elferdítésén alapultak. Valóban aránylag többen kerültek hadtáp, tüzérség, irodai, stb. beosztásokba, de ennek oka jó felhasználhatóságuk és iskolázottságuk, az ezért őket kinevező főtisztek sohasem zsidók. Lövészárokban halálozási és sebesülési arányuk magasabb keresztény bajtársaiknál, ellenséghez szökés –ellentétben a nemzetiségiekkel – nem fordult elő.

Gazdasági terület

Természetesen felhasználták a háborúban a zsidók gazdasági ismereteit, rátermettségét. Egyrészt a hadsereg gazdasági és ellátó részlegeiben különösen sok zsidó szolgált – amely körülmény az antiszemitizmust is jelentősen növelte – biztosítva a katonák lehetőségei szerinti ellátását, másrészt a hátszág erőfeszítéseiből vették ki a részüket. Nem túlzott az a megállapítás, hogy a zsidók „egyetlen háborús gazdaság üzemeltetésében sem játszottak olyan kiemelkedő szerepet, mint Magyarországon.” (Bihari Péter: *Lövészárkok a hátszágban* Bp., 2008.) Weisz Manfréd érdemeit bárói ranggal jutalmazták. Tisza István szerint nélküle a front már 1917-ben összeomlott volna. Sajnos voltak, akik visszaéltek a helyzettel („papírtalpú bakancsok”) de ezt nem zsidó vállalkozók is megtették.

1914. november 11-én jelent meg az első hadikölcsön jegyzésére buzdító felhívás. Igen sokat jegyeztek a közismerten zsidó kézben lévő fővárosi pénztézetek és biztosítók. A hitközségek vezetői és a zsidó sajtó felhívást bocsátottak ki, hogy minden magyar zsidó tekintse szent kötelességének a hadikölcsönt. Kivették a részüket a zsidók a jótékonykodásból is. A fent említett Weisz Manfréd pl. népkonyhát tartott fenn.

A cári orosz hadsereg ideiglenes előnyomulása zsidók tömegeinek menekülését idézte elő. Először Galíciából keltek útra (egy számítások szerint 400.000-en, ami az egész ottani zsidó lakosság fele!), majd Bukovinából és az 1915-ös orosz offenzíva alatt Magyarország északkeleti részéből, Kárpátaljáról és Máramarosból is. Félték a cári hadseregtől (különösen a kozákoktól), de a helyi ukrán lakosságtól is. A hadvezetőség Budapestre irányította vonataikat. Megjelenésük, noha szerény ellátásukat általában a hitközségek biztosították növelte az amúgy is erősödő antiszemitizmust. Hiába írt Kosztolányi Dezső szép cikket az Egyenlőségbe, emlékeztetve az emberiesség alapelveire. Kevesellték az elesett zsidók számát, sokallták a hadiszállítók nyereségét – utóbbiak azért nem voltak mind zsidók!

A háború vége

A fellobbanó gyűlölet 1918 végén, amikor az összeomlás és a forradalom a rend és a közbiztonság megszűnésével járt pogromjelenségekben is megnyilvánult. Főleg a nemzetiségi vidékeken fosztogatták, bántalmazták a zsidókat. Felvetődött egy önvédelmi szerveződés szüksége. Frontot járt zsidókból –zömmel tartalékos tisztekből – megalakultak az önkéntes karhatalmi századok, cionista gárdának is nevezték őket. Kiszálltak a falvakba, ahonnan atrocitásokat jelentettek és rendet teremtettek. Többnyire elég volt fegyelmezett, katonás bevonulásuk és a csöcselék szétszaladt. Ez volt Magyarországon az első – bizonyos megállapítások szerint az egyetlen – eset, amikor magyar zsidók fegyveresen szálltak szembe ellenségeikkel.

Az első világháborúra a magyar zsidók sokszor és sokáig emlékeztek. Minden családban voltak katonák, hadifoglyok, esetleg sebesültek vagy elesettek. Utóbbiakról csak annyit jegyezzünk meg, hogy később amikor az egyes települések hősi halottaik emlékére emlékoszlopot emeltek, volt község, ahol az elesett zsidók neveit nem akarták azon feltüntetni. Egy másik községben pedig nem hívták meg a leleplezésre a felvésett zsidó halottak hozzátartozóit.

Ennek a propagandának az ellensúlyozására a zsidó sajtóban végig nagy teret adtak a háborús áldozatok számontartásának. Nemcsak cikkek, kiadványok foglalkoztak a témával, a Zsidó Hősök Könyvét Horthy kormányzónak ajánlották, ő el is fogadta. Hatalmas emlékoszlopot emeltek a Kozma utcai temető díszhelyén, 1931-re elkészült a Dohány utcai templomot kiegészítő Hősök Temploma, létezett Zsidó Hadviseltek Szövetsége.

Sajnos a „nagy háborúban” tanúsított áldozatkészség nem mentett senkit a szörnyű 1944-es esztendő üldöztetésétől!

ÖSSZEFOGLALÓ

J. Újváry Zsuzsanna¹⁵⁹ (Budapest):

Összegző gondolatok a „Hazáért” című, az első világháborúra emlékező nemzetközi konferenciáról

„Csak az a nép vész el, ki múltját elfeledi...”

Kossuth Lajos

Nemzeti érzelműek és liberálisok – mondhatnánk konzervatívokat és neo-liberálisokat is – gyakran összemérik éles pengéiket; szükség van-e megemlékezésre, a múlton való „rágódásra”, merengésre? Nem tompítja-e a visszavisszapillantás a tettek erejét? Egyáltalán, szükség van-e még nemzeti identitásra, vagy mindenkinek bele kell simulnia a nagy globalizációba? De hiszen hová ülteti az a jövőt, akinek nincs múltja? – kiáltana fel Kossuth Lajos. Igen, a múltat ismerni kell, mert arra építünk! Ezért kell megszólaltatni, emlékezni rá! Ezt tette 2015. április 24-án a Nemzeti Közsolgálati Egyetem és a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület összefogásából egy nemzetközi konferencia előadógárdája és közönsége.

Dr. Harai Dénes, a NKE egyetemi tanára és Dr. Csihák György, a ZMTE elnöke szervezésében az első világháborúról megemlékező konferenciát tartottak az NKE gyönyörűen felújított Ludovika épületének kápolnájában. A hely a lehető legméltóbb volt a tudományos, s egyszerre mégis személyes jellegű megemlékezésre, amelyet Csihák György és Harai Dénes nyitott meg. Egyperces néma vigyázva állással adóztunk a hősöknek, s megemlékeztünk a nemrég elhunyt kollégánkról, Dr. Szabó István egyetemi tanárról is.

A plenáris ülés első előadója Oplatka Gábor (Zürich/Svájc) volt, akinek személyes érdeklődését egy svájci síremlék keltette fel; a hármashatárpontnál – Svájc, a Monarchia és Olaszország határának találkozásánál – áll a Gomago-i erőd, amely védelme elengedhetetlen volt a Monte Scarluzzo-nál vonuló hágó megtartásához. Mind a svájciak, mind a Monarchia védelemre rendezkedett be, az erődöt azonban az olaszok elfoglalták. A hegy, ahol ma is megvannak a lövészárkok – igen sok áldozatot követelt; az egymással farkasszemet néző ellen-

¹⁵⁹ Dr. J. Újváry Zsuzsa PhD, történész, egyetemi docens Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Intézet. ZMTE Tudományos Tanács titkár.

ség fegyverei mellett hó, fagy, lavina, villámcsapás nehezítette a védők helyzetét. Az előadó számos térkép és korabeli fénykép segítségével hozta egészen közel a közönséghez az eseményeket.

Asqui Jorge Kristóf (NKE végzett hallgatója) Kövesházi Kövess Hermann működéséről tartott előadását nagy érdeklődés kísérte végig. A félig equadori származású előadó magyaros hévvel és öntudattal követte végig az erdélyi szász származású gyalogsági tábornok pályafutását, aki a Przemyśl erődnél tevékenykedett. A stratégiai fontosságú erődöt 1915. március 12-én fel kellett adni, 120 ezer hadifogoly áldozattal. Azonban a május 2-diki gorlicei áttörésnél kivívott győzelem következtében sikerült azt visszafoglalni. Jelen sorok írója egy héttel a konferencia után – egy busznyai Pázmányos egyetemistával és kollégákkal – nem kevés meghatottsággal koszorúzott a przemysli katonai temetőben, fejet hajtván elődeinkért, a hazáért meghaltakért.

Gróf Lajos magán kutató (Érsekújvár, Nové Zamky, Szlovákia) a centenárium alkalmából Szlovákiában országos gyűjtést kezdeményezett, hogy a személyes jellegű anyagokat, fényképeket, dokumentumokat, amelyekből kötet is lesz, vándorkiállításon mutassa be. Abból a térségből 400 ezer férfit soroltak be katonának, közülük 60 ezer fős volt a veszteség.

Pandula Attila egyetemi tanár (ELTE BTK), a falerisztika és egyéb történeti segédtudományok kiváló szakértője a Nagy Katonai Érdemérem társadalmi történetét (1916–1918) mutatta be. Ferenc József uralkodó (1848–1916) 1890-ben alapította, majd azt követte 1911-ben az Ezüst Katonai Érdemérem. A Nagy Katonai Érdemérem a korszak legmagasabb és egyben a legkülönlegesebb kitüntetése – csak tábornoki rendfokozatot viselő személyek kaphatták. Egyrészt protokoll jellegű, másrészt tényleges hőstettért lehetett elnyerni. Az előbbiből következett, hogy nemcsak a Habsburg-Lotharingiai Ház tagjainak, hanem a bárati szövetséges hatalmak képviselőinek is adományozták. 1916-ban IV. Károly reformot hajtott végre; a korábbiakkal ellentétben hangsúlyozta a dualizmust, a kitüntetésen az osztrák császári és a magyar királyi korona együtt szerepel. Pandula több kitüntetett életútját felvillantotta. Két, kivételnek tekinthető katonát emelnék ki. Az egyik Bannfield Gottfried sorhajó hadnagy, hidroplán-pilóta, aki számtalan bátor berepülése után, 1916-ban kapta meg a kitüntetést bárói rangra emeléssel együtt. A másik személy Pokorny Hermann vezérkari alezredes, aki az orosz rejtjel-sor megfejtésével vált világhírűvé.

Darai Lajos egyetemi docens (Kodolányi János Főiskola, KJF) „Az első világháború és magyar veszteségeinek legmélyebb gyökerei” címmel átfogó, az ősi civilizációkkal kezdődő történelmi fejtegetést adott elő; a nagy hadvezérek, Nagy Sándortól kezdve a frank és német-római birodalmi vezéreken át, valójában egyrészt kiváló hadvezérek voltak, másrészt az emberi civilizáció veszélyeztetői. Előadásában az ősi magyar harcmodor európai megjelenésétől az első világháborúig a magyar katona helytállásáról hallhattunk.

Csihák György, a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület (ZMTE) elnöke „Adatok és gondolatok a trianoni békeszerződésünkkel kapcsolatban” címmel

egyrészt elemezte a trianoni szerződést, amelyet a XX. század egyik nagy formátumú politikusa, Henry Kissinger is rossznak tart, másrészt a magyar történelmi alkotmány alkotóelemeit villantotta fel; a kezdet a magyar lovasműveltség és vérszerződés, majd folytatódik az Aranybullával, a szentkoronátannal, majd a Habsburg-uralommal. A német, majd a szovjet megszállással Magyarország teljesen elveszítette a szuverenitását. Az 1946. augusztus 20-diki Alkotmányt egy megszállt országban hirdették ki.

Harai Dénes egyetemi tanár (Nemzeti Közszerológiai Egyetem, NKE) „A Trianon-trauma katonai reflexiója” címmel a veszteségek természetéről tartott részben katonai, részben mélylélektani elemzést. Amennyiben az első világháború és a Trianoni békediktátum adatait – az elesettek és a hadirokkantak, özvegyek és árvák, a területi veszteségek, a kisebbségbe szorult magyarság számára – felsoroljuk, előlép az adatszerűség traumája. Trianon a magyar lelkiség változáspontja: a világháborús veszteség, a harc- és védképtelenség érzése hatására a nemzet elvesztette identitását, megnőtt a múlt jelentősége, a „mindig kívül lenni” érzése, s ezzel párhuzamosan megkérdőjeleződött a nyugati kultúra értékrendje. A sérültté és sértetté válás szörnyű nagy, gyakran ellenőrizhetetlenné váló energiákat szabadít fel. Ezek megmaradnak, és az adott hívó szóra a sérülés újra megnyílik. Elszakítás, szétszóródás, megfosztottság, a nemzeti szimbólumok megsemmisítése – ezek traumatikus kulcsszavak, amelyre erőszakosan ráépült a bolsevik gondolkodásmód: konfrontációs-osztályharcos felfogás, gyűlöletspirálok teremtése, a tudat ellenőrzése, antikapitalista, antiklerikális gondolkodásmód. Mindezek alkották a rendszerváltásig nemcsak a politikát, hanem a közoktatást, a közgondolkodást – mindent átjárt, mindenbe beleivódott.

Sándor Istvánné Kern Mária Antónia nagyapjának, Dr. Modrai Kovách Antal főhadnagynak magántulajdonban lévő fényképészeti hagyatékából mutatott be egy igen szép csokorra valót; a hadapród, majd zászlós 1914 őszén a zempléni, majd galíciai harcokról, 1915–16-ban a hátszói szolgálatának helyszíneiről, végül 1917–18-ban a székelyföldi és moldvai harcokról készített képeit láthatták a konferencia résztvevői. A nagy műveltségű, műegyetemi végzettségű fiatalember „fotográf masinájával” járta meg katonai szolgálati helyeit, s ezzel nagy értékű dokumentumokat hagyott az utókorra.

Németh Szilvia levéltáros (Pozsony, Városi Levéltár, Szlovákia) „Hősök voltak – Honfitársak, akik a Nagy háborúban hazájukért áldozták életüket” címmel mutatta be alapos kutatásokra épült előadását. A felvidéki katonák közül 69 ezer meghalt, 68 ezer maradandó sérülést szenvedett. Az ő sorsukról és a pozsonyi temetőkben – Szent András temető, Kecse utcai temető stb. – lévő sírheleikről hallhattunk előadást. A „Nagy Háború” áldozatainak állított örök emléket a vashonvéd szobra, amelyet a pozsonyiak önkéntes adakozásaiból, összefogással, Rigele Alajos szobrászművész díjmentesen készített el, és a Városi Színház előterében, a Ganymedes-kút előtt állítottak fel – akkor azt hitték, örök időkre.

Róbert Péter egyetemi docens (Országos Zsidó Egyetem, OR-ZSE) „Egyenlő jog a hősi halálra – Magyar zsidók az első világháborúban” címmel tartotta meg referátumát. E témáról már kötet is megjelent. A Monarchia-beli zsidóság már II. József idején megkezdte katonai szolgálatát – ekkor még csak tűzéreként –, majd az 1848-49-es szabadságharcból is kivették részüket, még-hozzá számarányuknál magasabban. Az első világháború idején Galíciából sok zsidó menekült az anyaországba. Részben hadiszállítóként, részben tartalékos tisztként, részben katonaeorvosként (138 fő), részben közlegényként szolgáltak, s szép számmal kaptak kitüntetést is. A hősi halottakról az „Egyenlőség” című felekezeti lapban lehetett olvasni.

Miklauzič István (Budapest) lovag Arlow Viktor ezredes életútját mutatta be. Az ezredes a Przemyśl erődbeli VI. védelmi körletben, a 10. ezred parancsnoka volt. Az erőd 6 överődért és 21 község védelméért felelt. A nemrég előkerült hadinaplójában a hős 1914 júliusától követi végig az eseményeket hadtörténeti pontossággal a körülzáráson, az ostromon, az éhezéssel át a fogságba kerülésig és a fogolytáborbeli szörnyű viszonyokig. Döbbenetes, hogy a polgárháborús Oroszországban Arlow ezredes és katonái a fogságbeli évek alatt hol marhavagonokban, hol hajón, hol lovas szánon, háromszor járták meg az Ural és Vlagyivosztok közti távolságot, mire 1920-ban a Magyar Vöröskereszt hazahozhatta őket. Az ezredes és bajtársai a naplóban leírt jelmondatát – „Istennel a császáráért és a hazáért!” mindvégig becsülettel megtartotta.

Nekünk, utódoknak, aki a hősök véráldozata nélkül nem volna sem hazánk, sem múltunk, sem identitásunk, kötelességünk előttük fejet hajtunk, s meg is tesszük...

FÜGGELÉK

Az emlékkonferencia felhívása

F E L H Í V Á S

az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara,
és a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület az

I. Világháború centenáriuma alkalmából emlékkonferenciát rendez A HAZÁÉRT címmel

Ideje: 2015. április 24

Helyszíne: NKE kápolna. / 1083 Budapest Ludovika tér 1

A konferencia célkitűzése:

- (1) Tisztelegni a háború magyar katonahőseinek, katonáinak helytállása előtt.
- (2) Tudományos igényű megemlékezés az első Nagy Háborúról, és következményeiről Európa és Magyarország szempontjából.
- (3) Megerősíteni a magyar azonosságtudatot.

A konferencia fő témaköre: Az I. VILÁGHÁBORÚ

- a háború kirobbanása, a hadviselő felek, katonai szövetségek;
- a háború hadszínterei, hadseregek, haditechnikák, stratégiák és hadműveletek;
 - a háború tábornokai, magyar katonahősei;
- az Osztrák-Magyar Monarchia demográfiai viszonyai, háborús veszteségek;
 - a háború következményei, a trianoni békediktátum.

Elsősorban a konferencia témaköreiben várjuk javaslatukat és jelentkezésüket előadásra, hozzászólásra, de lehet jönni jelentkezés nélkül is, mint érdeklődő.

A konferencia szerkezete: a fent jelzett témaköröknek megfelelően hat - nyolc 20 perces plenáris előadást tervezünk, amelyeket kérdések és rövid (5-8 perces) hozzászólások követnek.

Konferencia közben egy nagyobb szünetet tartunk.

Jelentkezés: az előadásra legalább 1 oldalas szinopszissal lehet jelentkezni. Kérjük a szinopszist *email-en* megküldeni, amit visszaigazolunk és megjelentetjük az egyetem honlapján is. A konferenciát a „Társadalom és Honvédelem” kari folyóirata tematikus számaként kiadja. Ezért kérjük az előadások és a kidolgozott hozzászólások szövegének megküldését, a konferencia *operatív szervezőjének, prof. Harai Dénesnek* email címére.

Beküldési és levelezési címek:

E-mail: harai.denes@uni-nke.hu

Postacím: 1101. Budapest, Hungária krt. 9-11.

Határidők:

2015. március 1-ig. Előadók jelentkezése e-mailben, a kért szinopszissal.

2015. március 15-ig. A szervezők visszajelzése az előadók és előadásuk elfogadásáról.

2015. március 30-ig. Az előadók értesítése az előadások sorrendjéről.

2015. április 10-ig. A konferencia elektronikus programfüzetének közzététele.

2015. május 29-ig. A konferenciai előadások és hozzászólások végleges változatának megküldése kiadáshoz.

Regisztráció: 2015. április 24. 09.00-tól 09.30-ig.
Kezdési időpont: 2015. április 24. 09.30-kor.

A konferencián való részvétel: díjmentes

Konferencián fogadás: díjmentes

Az utazást és a szállást a szervezők nem tudják fizetni, ezért önköltséges.

A konferencia média-nyilvánossága: a Magyar Honvédség, az NKE és karai folyóiratai, továbbá az érdeklődő hazai, és külföldi sajtó részére biztosított.

Képek: a helyszín, előadók, résztvevők

Fényképezte: Bogyó Barna

A Nemzeti Közzolgálati Egyetem épülete, előtte első világháborús emlékművel

Az NKE felirat fölött, a timpanon alatt: M K Honvéd Ludovica Akadémia

Résztvevők az NKE kapujában

Az NKE udvara

A „Ludovica udvar”

Az NKE „Kápolna” előtt

Második világháborús hősi emléktábla a „Kápolna” bejárata mellett

Az egyik résztvevő kitüntetésekkel a „Kápolna” bejárata előtt

Az előadóterem: NKE „Kápolna”

A Ludovica Kápolna üvegablaka

Az elnökség: Csihák György, J. Újváry Zsuzsanna, Harai Dénes

Csihák György, J. Újváry Zsuzsanna, Harai Dénes

Csihák György, J. Újváry Zsuzsanna, Harai Dénes

J. Újváry Zsuzsanna

Csihák György

Harai Dénes

Harai Dénes és Csihák György

Harai Dénes, Csihák György és J. Újváry Zsuzsanna.

Gróf Lajos, J. Újváry Zsuzsanna és Harai Dénes

Gróf Lajos és Csihák György

Pandula Attila

Pandula Attila

Asqui Jorge Kristóf

Asqui Jorge Kristóf

Dara Lajos, J. Újváry Zsuzsanna, Harai Dénes

Dara Lajos

A hallgatóság sorában Németh Szilvia előadó (Pandula Attila jobbján)

A hallgatóság sorában Németh Szilvia előadó (Pandula Attila jobbján)

A hallgatóságban Miklauzič István előadó

Róbert Péter előadó a büfében

A hallgatóság

A hallgatóság

A hallgatóság

A hallgatóság

A hallgatóság

A hallgatóság

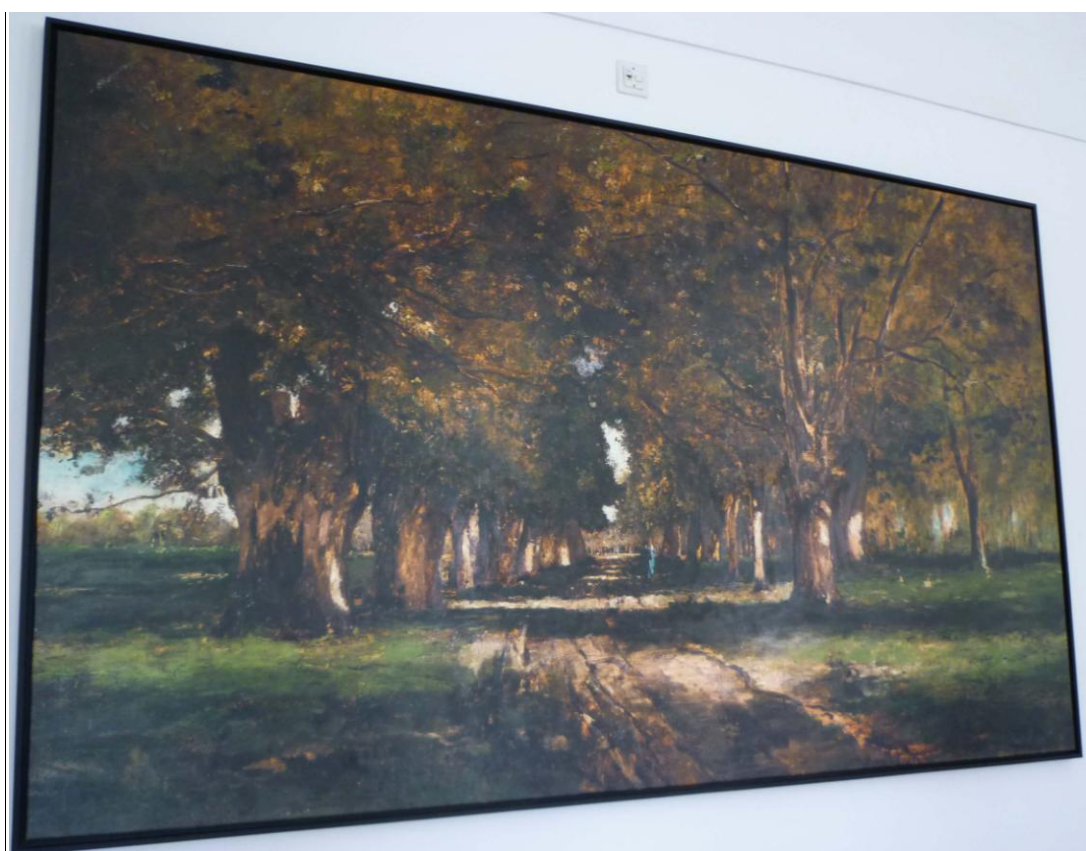
A büfében

A büfében

A büfében

Kép a büfé falán

„A Hazáért!”

a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület közleménye

Miután a magyar kormány ajánlotta, hogy kiemelten foglalkozzunk az első világháború történelmi eseményeivel és magyar következményeivel, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, valamint Egyesületünk a ZMTE, eddig két történelemtudományos rendezvényt szervezett kifejezetten ebben a tárgyban az Egyetemen „A HAZÁÉRT” címmel. Az első volt 2014. november 28-án, a második 2015. április 24-én.

Mindkét rendezvényen Magyarországról, Szlovákiából és Svájcban jeles szakértők elemezték a tárgyat. Meghallgattunk és megvitattunk összesen tizenhat előadást. A sorozatot munkacsoportunkban folytatjuk.

Mindkét rendezvény teljes anyaga megjelenik digitálisan honlapunkon (www.zmte.org) és a magyar, valamint az európai digitális könyvtárban. Kiadványainkat az MTA elfogadja a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) publikációs adatbázis számára, mint megjelenési helyet. Az első rendezvény kötete már megjelent: Acta Historica Hungarica Turiciensia (http://epa.oszk.hu/01400/01445/00012/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2015_1.pdf, ISSN 2297-7538) XXX. évfolyam 1. szám, a ZMTE 70. számú kiadványaként. A következő is hamarosan megjelenik, de papíron is, mint a „Társadalom és Honvédelem” című egyetemi szaklap különszáma.

Nem tudunk ebben a tárgyban más, akár hasonló színvonalú rendezvény-sorozatról. A két világháború közötti időszak elemzésével foglalkozik eddig tizenegy megjelent kötetünk.

Zürich/Budapest, 2015. április 29.

ELNÖKSÉG

Hírek a konferenciáról

Az NKE honlapján: [Emlékkonferenciát tartottak a Nagy Háborúról](#)

Pesterzsébet hivatalos oldalán:

http://pesterzsebet.hu/index.php?node=news_detailed&id=3697

Zakar András összefüggő tanulmánya: A magyar honvédség kifosztása Ausztriában az első nagy háború után

„Nem akarok katonát látni!” – mondta sok akkori „kiváló vezetője” országnak, de kevesen tudják, hogy ugyanezen az elven volt az akkori osztrák vezérkar is. A magyar hadosztályoknak az olasz frontról való hazahívásának rövid története a következő. Az 1918. október 21-én tartott országgyűlésen gróf Károlyi Mihály képviselő követelte, hogy a háború azonnal szüntessék meg, a magyar katonák az országba hozassanak, a kormány azonnal mondjon le és az új kormány haladéktalanul indítson béketárgyalásokat, a német szövetség bontassék föl, az új kormány jelentse ki, hogy nem kíván a délszláv nemzet függetlenségének útjában állni és végül követelte az általános és titkos, a nőkre is kiterjedő választójogot. Huszár Károly képviselő ugyanazon az országgyűlésen azt követelte, felette nyugtalanító az, hogy magyar csapatoknak idegenek parancsolnak, akik nem tettek esküt a magyar alkotmányra. Erre Wekerle Sándor miniszterelnök kijelentette, hogy a magyar csapatok hazahozatalának, illetve hazahozatásának kérdésével foglalkozott és, hogy ez nem csak törekvése a kormánynak, hanem e tekintetben cselekedett is már. Tényleg, a magyar kormány az országgyűlésben elhangzott kívánságra, 1918. október havában a hadsereg főparancsnokságnál fellépett azért, hogy a magyar déli határ védelmére kellő számú magyar csapatot mielőbb szállítsanak haza. A hadsereg főparancsnokságnál meg is ígérték, hogy a kívánságot teljesíteni fogják. A balkáni front összeomlása után a bolgárok Szalonikiben az antant haderő ottani főparancsnokával Franchet d'Espèrey francia tábornokkal 1918. szeptember 30-án különbékét kötöttek. Kétségtelen volt, hogy a szövetségesek által támogatott szerb haderő sietve előre fog törni és ezáltal Magyarországot dél felől közvetlenül veszélyezteti. Mivel a bukaresti béke még nem volt törvénybe iktatva, azzal is számolni kellett, hogy a Balkánon megváltozott helyzet miatt, Románia újból hadat üzen a Monarchiának. Tehát Erdélyt is veszély fenyegette. Báró Kövess Hermann tábornagy Károly királytól parancsot kapott, hogy a déli (új) front védelmét megszervezze. A tábornagy főhadiszállása 1918. október 8-án Belgrádban megalakult. Az osztrák–magyar hadsereg főparancsnoksága két hadosztályt (a cseh nemzetiségű 9. és a lengyel 30.), a német legfelsőbb hadvezetőség pedig 5 hadosztályt (bajor alpesi hadtest, 6. tartalékos, 2017. és a 2019.) irányított Magyarország déli határára. Feltűnő jelenség az, hogy a hadsereg főparancsnokság törvényes rendeltetésük dacára nem a honvéd hadosztályokat állította Magyarország közvetlen védelmére. Az olasz fronton levő 59 hadosztályból bár 18 és fél hadosztály volt tartalék viszonylatban, azok között is csakis egy honvédhadosztály volt (74.), a többi 9 honvédhadosztály mind az első vonalban állott (20., 38., 39., 40., 41., 51., 64., 70. és a 11. lovas hadosztály). Mivel a 18 és fél hadosztály a front mö-

gött tartalékban állott, a főparancsnokságnak módjában volt azokkal a honvédhadosztályokat felváltani és az ekként fölszabaduló honvédhadosztályoknak legalább egy részét Magyarország közvetlen védelmére a Duna-vonalra irányítani. A magyar kormány 1918. október hónapban báró Bornemissza Jánost Háromszék vármegyébe küldte, hogy tegyen jelentést Erdély megvédésére tett gondoskodásról. Báró Bornemissza 1918. október 21-én Brassóból a következő távirati jelentést küldte a miniszterelnökhöz: „7415. belügyminiszteri szám alatt nyert megbízatásom alapján Háromszék vármegye esetleg szükségessé való kiürítésének előmunkálatait befejeztem. A határszélen a helyzet komolyra fordult és nyolc nap óta katonai csapatszállítások teljesen szünetelnek. Az itt lévő katonai erők még az első előnyomulás fenntartására sem elégségesek, tüzérség pedig majdnem teljesen hiányzik. Mértékadó körökben az a meggyőződés gyökerezett meg, hogy az erdélyi keleti részek szándékosan áldoztatnak fel. Részletes, alapos előterjesztésem megtétele céljából e hó 22-én délután személyesen jelentkezem. Báró Bornemissza János s. k.” Hasonló jelentést küldött Brassó vármegye alispánja a vármegye közönsége nevében 1918. október 21-én. Wekerle Sándor a főparancsnokságot szemrehányással illette, amiért a honvédc csapatok hazaszállítására nehézségeket támaszt. Szurmay Sándor gyalogsági tábornok, honvédelmi miniszter, 1918. októberben Dormándy Henrik tábornokot Bádenba küldte, lelkére kötve azt, hogy minél előbb és minél több magyar csapatnak Magyarországra való visszaszállítását a hadsereg főparancsnokságtól kieszközölni iparkodják. Dormándy tábornok 1918. október hó végén már Bádenben volt, ott jogot adtak neki, hogy ügyiratba tekintsen, de a magyar (honvéd) csapatok alkalmazásának kérdésébe beleszólni nem engedték. IV. Károly király 1918. október 22-én Magyarország védelmére József királyi herceget bízta meg, ezért Reichenauban kihallgatásra rendelte a részletek megbeszélésére. A főherceg Gloggnitz állomáson a vezérkar főnökével, báró Arz vezérezereddessel a sürgősen megteendő intézkedéseket megbeszélte és utasításokat adott a magyar hadosztályok olasz frontról sürgősen a Duna-vonalra áthelyezésére. A főherceg jelentette a királynak az Arz-cal történt megállapodását. A császár és király válasza: „Ezennel kinevezlek tábornaggyá. Utazz mielőbb a magyar határra, meg fogod kapni mindazon csapatokat, amelyeket kértél. Mondd meg nevemben a Tirolban lévő csapatoknak, hogy leggyorsabban követni fognak Téged Magyarországra. Ezt ezennel megígérem.” Miután elbúcsúztak, József főherceg az udvari vonatból kiszállt és Bozenbe utazott, hogy a királyi parancsot azonnal teljesítse. József főherceg egy búcsúparancs fogalmazványát a hadsereg arcvonala parancsnokság vezérkari osztályának átadta azon parancssal, hogy azt közölje a magyar csapatokkal. A szabadságon lévő vezérkari főnököt helyettesítő Schattel ezredes aggodalmát fejezte ki a búcsúparancs azon része felett, amelyben a király a magyar csapatokkal tudatni akarta, hogy a király Magyarország védelmével megbízta és szavát adta, hogy valamennyi magyar csapat Magyarország védelmére sürgősen el lesz szállítva. József főherceg hangsúlyozta, hogy ez a császár kívánságára történik. A búcsúparancs kihirdetésére és a magyar csapatok elszállí-

tására intézkedés nem történt. József főherceg ezután most, már mint a Magyarország védelmére szervezendő új front kinevezett parancsnoka, 1918. október 25-én délután 1.40-kor Bozenben a gyorsvonatra szállva Újvidékre utazott a király parancsát teljesíteni. A horvát nemzetiségű 36. hadosztályt az AOK időközben nem a déli magyar határra, hanem a Piavén álló 6. hadsereg megerősítésére irányította. A tirol-i hadseregarcvonal ideiglenes parancsnoka akkor már Krobotin tábornagy volt. A vitéz magyarokra szüksége volt, nem akarta kiadni őket. Hiszen a 38. honvéd hadosztály azon időben a XIII. hadtest keretében az első vonalban állott. Éspedig a 27. hadosztály Asiagonál, a 38. pedig a Monte Sisemolon. A Thaly Károly ezredes dandárnok parancsnoksága alatt a 21. és a 23. honvéd gyalogezred az első vonalat tartotta. A 24. ezred tartalék volt. A székely 22. (marosvásárhelyi) honvéd gyalogezred, mint hadtesttartalék, a Brenta völgyében Borgónál laktáborozott. Parancsnokok: Molnár Dezső altábornagy, Csanády Frigyes gyalogsági tábornok, Karleusa Fülöp tábornok. A 22. losonci gyalogezred szintén tartalékban. Ez az ezred és a 22. székely ezred fellázadt, hogy otthonuk védelmére hazamehessenek. József főherceg válasza, hogy az arcvonal helyzetén segíteni már nem lehet, a király parancsát teljesítsék mihamarább (magyarok hazaszállítása). József főherceg Say Viktor vezérkari ezredes szárnysegéde kíséretében a 22. honvéd gyalogezred fölkeresésére Borgóra kocsizott, a honvédeket megnyugtatni. Boroevic tábornagy is lázadásokat jelentett 1918. október 27-én. Azt jelentette, hogy ha a bomlás tovább terjedne, úgy a védelem most már erélyesen nem lesz folytatható. Ennek okait nem abban a legfelsőbb határozatban látta, hogy a 27. és a 38. honvéd hadosztályt a tirol-i frontról ki kell vonni, hanem az uralkodó manifesztumában, a hátország izgatásában és a legénység dekorum ellenes felszerelésében. Ez okozta a legnagyobb nehézséget, például a 24. hadtestnél is, amely a Piavén az olaszok minden támadásával dacolt az összeomlásig. (A 24. hadtestet a 41. honvéd és az 51. gyaloghadosztály alkotta.) A bomlást a nemzet frakciókra való szakadása okozta. A főparancsnokság érthetetlenül a front hátrább helyezését kívánta, a lehetetlent, ami demoralizálta az amúgy is hazavágyó nemzetiségi katonákat. Ez a hadvezetés hibája, mivel a Monarchia védelmére szorítókozó visszavonulást nem korábban, a hadsereg bomlása előtt hajtotta végre, és most az összeomláshoz vezető, 1918 őszi átcsoportosítást, illetve hátrább vonulást rendelte el. A 10. és a 11. hadseregünk frontja mögött mindenféle öblű, összesen 2215 darab ágyú volt, amelynek nagy részét szétszedett állapotban kötélpályákon, gépkocsikon, taligákon, szántalpakon, málhásállatokon, teherosztagok segítségével, fokozatosan, nagy fáradtsággal és hosszú idő alatt vitték a magas hegyek közé tüzelőállásba. Tehát elképzelhetetlen volt a helyéből kimozdítani a tüzérséget, ami akkor a védelem gerincét jelentette. A második császári manifesztum alapján a harcoló csapatok 1918. november elsején nyíltan kimondták, állami hovatartozásukra való tekintettel, a rájuk nézve már idegen nemzeti és állami érdekekért tovább nem harcolnak és így, máról holnapra, már ott kint a lövészárokból ellenségekké váltak azok, akik egy történelmen át egyek voltak. Végre, november 1-jén a magyar kormány elren-

delte, hogy a magyar csapatok tegyék le a fegyvert és térjenek Magyarországra. Ezen rendeletet az AOK 1918. november 2-án 10 óra 5 perckor a tiroli hadsereg arcvonalnak kiadta. A front fölbomlott, a nemzetiségek hazaigyekeztek. A katonák olyannyira lerongyolódtak, hogy például a bakancsuk nem bírta a menetelést. Amikor viszont a Heeresfrontkommando engedélyezte a vételezést, akkor tárult elő a döbbenetes látvány: bakancsok és egyéb fölszerelések végtelen tömege hevert a raktárakban, amiket azután a tiroli civil lakosság kifosztott. A hazatérő honvédek végig fosztogatták. Például Sterzingben elvették élelmüket, vágómarháikat, a honvédek szállító vagonok után akasztott élelmüket, fölszerelésüket és tízezernyi lovukat szállító pótvagonokat az osztrákok leakasztották. Az innsdorfi állomás parancsnoka volt olyan becsületes, hogy visszaadott néhány tiszti lovat. A hazafelé menet egyik állomása vagy lépcsője Raasdorf volt, ahol az osztrák katonai hatóságok a magyar katonákat fegyverüktől és kincstáruktól megfosztották. Kivétel nélkül. Mindezen osztrák polgári és katonai fosztogatás az osztrák nemzeti tanács parancsára történt. A 11. hadsereg parancsnokság parancsa értelmében az Innsbruckig érkezett honvédek csak fegyverük letétele után mehettek tovább Magyarországra. Sündermann tábornok jelentette, hogy az Etsch völgyében a visszavonulás lehetetlen, ott már minden ki van rabolva. Ugyanakkor a magyar hadügyminiszter megüzente, hogy a magyar csapatok fegyvereztessenek le. A 40. hadosztály parancsnoka kijelentette, hogy a fegyvert nem teszik le. Ez a Brenner-szoros előtt rekedt hadosztály azt jelentette, ha nem küldenek vagonokat, akkor harácsolni kezdenek. Kaptak vagonot. Ez a leszereléssel dacoló 40. hadosztály 269 tiszttel, 8390 fegyveres fő legénységgel, 101 géppuskával, 1479 lóval, 41 konyhakocsival, 524 szekérrel érkezett Magyarországra. A 21., a 23. és a 24. honvéd gyalogezredet az októberi harcok nagyon megviselték. Midőn a csapatok Franzeseftébe érkeztek, azokat a 11. hadsereg parancsnokság által kiküldött bizottság teljesen lefegyverezte és kifosztotta. Megmentettek néhány eldugott fegyvert. A 75. dandártörzs és a 24. ezred 1918. november 24 érkezett Innsbruckba. Az osztrák hatóságok követelték, hogy a még megmaradt fegyvereiket és ingóságait adják le, majd a szerelvényt osztrák katonák és civilek átvizsgálták. Ez alkalommal a 75. dandárparancsnok és a Volkswehr parancsnoka között éles szóváltás keletkezett. A 24. honvédezrednek csodával határos módon sikerült fegyverekkel, sőt géppuskákkal Brassóba érkeznie. Tehát valaki(k) nem akarták, hogy a magyarok Brassóban fegyveresen védekezhessenek. A hírhedt Raasdorf (Bécs és Marchegg között) vasúti állomáson osztrák hivatalos emberek és katonák kifosztották a honvédek. A 24. honvédezred pénztárát, a tiszti étkezde fölszerelését, a tiszti tulajdont képező lovakat is erőszakkal elvitték. Panasznak helye nem volt. Az innsbrucki Heeresfrontkommando nem működött. Az egész visszavonulás alatt egyetlen hadtáp állomásparancsnokságot sem lehetett találni. A raktárházakat és az élelmiszer- tartalékokat a lakosság kifosztotta. A császári és királyi 16. hadosztály október végén Pergine és Custofora környékén volt elhelyezve. Kötelékébe a 2., 31., 52. és 138. magyar ezred tartozott. Ezt Innsbruck-Hall állomáson teljesen

kifosztották, csak egy-egy géppuskás szakaszt hagytak meg minden ezredre, az esetleges föllázadásuk megfékezésére. Nagyon komoly történelmi tény, sőt bűn volt a magyar haderő lefegyverzése. Ott nem kunbélák tették ezt, hanem a germánok, akikért vérünket ontottuk. Ilyenek voltak ők 1918-ban, mint azelőtt, és lesznek ezután. A fegyverszüneti szerződés a csapatok lefegyverzését a fegyverszüneti szerződéshez függesztett végrehajtási határozványban nem írta elő. Ott a 2/a pontban ez áll: „Die österr–ung. Armeen sind ermächtigt nur das mitzunehmen, was zur persönlichen Ausrüstung und Befaffung der Soldaten gehört.” (Az osztrák–magyar katonáknak csak azt szabad magukkal vinniük, ami a katonák felszereléséhez és fegyverzetéhez tartozik.) E határozmánnyal ellentétben a hadsereg főparancsnokság az 1918. november 6-án kelt Op. Nr. 149.043. rendeletének 8. pontjában az összes fegyver és lőszer leadását parancsolja, ami így szól: „Sämtlichen Formationen, Transporten und einzelnreisende Mannschaftspersonen sind nördlich, bzw. östlich der in Punkt 3 der Waffenstillstandsbedingungen angegebenen Linien vor dem Abtransport (Abmarsch) Waffen und Munition abzunehmen.” (El kell venni elszállításuk [elvonulásuk] előtt minden fegyvert és lőszert minden alakulattól, szállítmánytól és egyes utazó csapattagtól, akik a fegyverszüneti egyezmény 3. pontja szerinti vonaltól északra, vagy keletre vannak.) A tiroli osztrák és délszláv nemzeti tanácsok így jutottak ahhoz a fölbecsülhetetlen mennyiségű és erejű hadianyaghoz, aminek birtokában majd merészen elfoglalják a magyarságtól az elrabolandó területeket. Az igazság megköveteli, hogy amikor az ellenségünk általi gaztetteket értékeljük, alkalmazzuk az objektív kiértékelést volt bajtársainkra, az osztrákokra is. Viselkedésük ezer éve változatlan. Ezután gondoljuk meg jobban, a velük való társulást. Franchet d’Espèrey francia tábornok, a szövetséges és társult hatalmak balkáni hadseregének főparancsnoka 1918. november 7-én Belgrádban, gróf Károlyi Mihály miniszterelnök által vezetett bizottság előtt beszédet mondott, amelynek lényege – egy szem- és fültanú szerint – a következő volt: „Franciaország 1867-ig szerette a magyarokat, de amikor a magyarok a németekhez csatlakoztak, elvesztették Franciaország szimpátiáját, ezért most épp úgy kell lakolniuk, mint a németeknek.”